

Desk Research:
**«Європейський досвід впровадження програм
безбар'єрності. Резюме для України»**

Зміст

I.	Вступ. Сучасне визначення безбар'єрності: комплексний підхід	3
II.	Мета та методологія дослідження	7
III.	Нормативна база ЄС	9
IV.	Аналіз програм безбар'єрності 5 великих міст (муніципалітетів)	10
V.	Аналіз програм безбар'єрності 10 невеликих міст (муніципалітетів)	40
VI.	Взірці інклюзивності на прикладі 5 селищних громад Європи	76
VII.	Короткий підсумок аналізу. Кейс для України	80
VIII.	Стратегічні рішення із безбар'єрності. Європа та Україна.	81
IX.	Висновки: Стратегія імплементації європейського досвіду безбар'єрності в Україні	83
X.	Перелік використаних джерел	88

I. Вступ.

Сучасне визначення безбар'єрності: комплексний підхід

У сучасному європейському дискурсі поняття «безбар'єрність» пройшло значну еволюцію, трансформувавшись із вузькотехнічного підходу у комплексний принцип організації суспільного простору. Якщо наприкінці ХХ століття безбар'єрність часто розуміли переважно як сукупність спеціальних пристосувань для окремих груп людей, наприклад, встановлення пандуса для користувачів крісел колісних, то сьогодні домінують правозахисна модель інвалідності та концепція універсального дизайну.

Це філософія, яка стверджує: бар'єри створює не стан здоров'я людини, а недосконале середовище. Метою безбар'єрності є створення такого простору, де будь-яка особа, незалежно від віку, порушень, статі чи тимчасових обставин - може діяти самостійно, безпечно та гідно. Це підхід, орієнтований на людину (human-centric design), де інклюзія є нормою, а не винятком.

Відповідно до стратегій інклюзивного розвитку ЄС та Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, безбар'єрність розглядається не лінійно, а як екосистема. Вона поділяється на чотири стратегічні вектори, що взаємодоповнюють один одного.

1. Архітектурна та фізична безбар'єрність: Фундамент автономності

Фізичне середовище є першим рівнем взаємодії людини з громадою. Відсутність перешкод тут є базовою умовою реалізації права на свободу пересування.

Транспортна доступність: ланцюг безперервного руху. Доступність не працює, якщо вона фрагментарна. Людина має безперешкодно пройти шлях від дверей квартири до робочого місця або театру.

- Низькопідлоговий транспорт: Відсутність сходинок у автобусах, тролейбусах та трамваях, що дозволяє заїхати всередину без сторонньої допомоги.
- Транспортні вузли: Обладнання станцій метро, залізничних вокзалів та аеропортів ліфтами (не підйомниками, які часто потребують виклику персоналу, а саме автономними ліфтами).
- Інтермодальність: Можливість зручної пересадки між різними видами транспорту без подолання високих бордюрів чи підземних переходів без ліфтів і пандусів.

Міська інфраструктура: простір для кожного. Місто має бути зрозумілим і зручним «за замовчуванням».

- Принцип «нульового порогу»: Пониження бордюрів у місцях перетинів пішохідних шляхів до рівня проїжджої частини (0 мм перепаду).

- Адаптовані вбиральні: Наявність достатнього простору для маневрування на кріслі колісному, поручнів, тривожних кнопок та засобів гігієни на доступній висоті.
- Інклюзивні громадські зони: Дитячі майданчики, де є гойдалки для дітей з інвалідністю, та парки з рівним покриттям доріжок (без щебеню чи дрібного гравію).

Універсальний дизайн у деталях. Це проєктування об'єктів, якими може користуватися кожен без спеціальної адаптації.

- Автоматичні двері: Вони однаково зручні для ветерана на протезі, людини з важкими покупками, батьків з дитячим візком або пасажирів з валізою.
- Ергономіка інтер'єру: Розміщення вимикачів, дверних ручок та платіжних терміналів на висоті 80-110 см, що є зручним і для дитини, і для дорослої людини, і для людини у кріслі колісному.

2. Цифрова безбар'єрність (Digital Accessibility): Рівність у віртуальному світі

В умовах тотальної цифровізації (e-governance) доступ до веб-ресурсів стає базовим правом людини. Якщо сайт державної установи не є інклюзивним, частина громадян фактично позбавляється доступу до правосуддя, медицини чи адміністративних послуг.

Ключові аспекти доступності цифрових продуктів:

- Сумісність із програмами екранного зчитування (Screen Readers): Коректна розмітка коду (семантичний HTML), щоб людина з порушеннями зору за допомогою спеціального ПЗ могла почути опис кнопок, зображень (через Alt-тексти) та структуру сторінки.
- Візуальна адаптивність: Можливість збільшувати шрифт до 200% без «розпаду» дизайну. Дотримання високого контрасту між текстом і фоном (важливо для людей з порушеннями зору або при користуванні смартфоном на яскравому сонці).
- Клавіатурна навігація: Повний доступ до всіх функцій сайту без миші. Це критично для людей з тремором рук, порушеннями дрібної моторики або тих, хто використовує альтернативні пристрої введення (наприклад, джойстики чи трекери погляду).

3. Сенсорна безбар'єрність: Сприйняття без меж

Цей вектор спрямований на подолання бар'єрів у комунікації та отриманні інформації людьми з порушеннями зору, слуху або когнітивними особливостями.

Доступність аудіовізуального контенту - інформація має дублюватися різними каналами сприйняття:

- Аудіодискрипція (тифлокоментування): Додаткова звукова доріжка у фільмах чи виставах, що описує візуальні дії, декорації та міміку героїв для глядачів з порушеннями зору.

- Розширене субтитрування та переклад жестовою мовою: Необхідність не лише для телебачення, а й для екстрених повідомлень, онлайн-курсів та публічних виступів.

Орієнтування у фізичному просторі

- Тактильна навігація: Використання тактильної плитки (направляючої та попереджувальної), яка підказує напрямок руху або наближення до небезпеки (сходів, дороги). Таблички зі шрифтом Брайля та опуклим шрифтом мають бути розташовані на зручній висоті.
- Мнемосхеми: Тактильні карти будівель або парків, що дозволяють людям на дотик зрозуміти план місцевості.

Технології для покращення слухового сприйняття

- Індукційні петлі (Hearing Loops): Спеціальні системи, що транслюють звук безпосередньо в слуховий апарат людини, нівелюючи відлуння та сторонні шуми приміщення. Це обов'язковий стандарт для касових зон, конференц-залів, театрів та вокзалів.
- Світлова сигналізація: Дублювання звукових сигналів (тривога, дзвінок у двері) світловими імпульсами для людей з порушенням слуху.

Створення «сенсорно безпечного» середовища

Передбачуваність та огляд:

- Прозорість: Склояні вставки у дверях дозволяють бачити, що відбувається в іншому приміщенні, уникаючи ефекту несподіванки.
- Зони огляду: Планування, де людина може сидіти спиною до стіни та бачити входи/виходи, зменшує тривожність.
- Чітка навігація: Зрозумілі вказівники запобігають відчуттю дезорієнтації та паніки.

Сенсорне навантаження:

- Звукоізоляція: Використання поглинаючих матеріалів, щоб приглушити раптові різкі звуки (грюкіт дверей, сирени).
- М'яке освітлення: Уникнення миготливих ламп та занадто яскравого, «холодного» світла, що подразнює нервову систему.
- Нейтральні кольори: Використання природних, спокійних відтінків в інтер'єрі.

Простір для відновлення:

- Кімнати розвантаження: Наявність тихих місць (silent rooms), де можна усамітнитися у разі сенсорного перевантаження чи панічної атаки.
- Відсутність замкнених просторів: Уникнення тісних коридорів без вікон та глухих закутків.

4. Суспільна та ментальна безбар'єрність:

Переосмислення взаємодії

Цей вектор є найскладнішим для впровадження, оскільки він стосується не фізичних об'єктів чи програмного коду, а людських переконань, культури

спілкування та подолання стереотипів. Без ментальної трансформації суспільства навіть найсучасніші пандуси можуть залишатися лише формальністю.

Етика спілкування та інклюзивна термінологія. Основою суспільної безбар'єрності є принцип «спочатку людина» (people-first language). Це означає, що ми бачимо особистість, а не її діагноз чи стан:

- **Відмова від ярликів:** Використання термінів «людина з інвалідністю» замість «інвалід», «людина з порушенням зору» замість «сліпий». Це допомагає змістити акцент з обмежень на людську гідність.
- **Підготовка персоналу (Soft Skills):** Навчання працівників сфери послуг, державних службовців та медиків правилам інклюзивного етикету - як запропонувати допомогу, не порушуючи особистий простір, як спілкуватися з людьми з порушеннями мовлення тощо.

Когнітивна доступність та концепція «Easy-to-read». Важливою частиною суспільної безбар'єрності є доступність інформації для людей з інтелектуальними порушеннями, дислексією, а також для людей старшого віку, іноземців або тих, хто тільки почав вивчати мову країни перебування.

- **Формат «Легке читання» (Easy-to-read):** Це спеціальна адаптація текстів, де використовуються прості слова, короткі речення та ілюстрації, що пояснюють зміст. У ЄС це стандарт для виборчих бюлетенів, медичних інструкцій та законів.
- **Проста мова (Plain Language):** Відмова від надмірної бюрократизації та складних термінів у офіційній комунікації, що робить державні послуги зрозумілими для всіх верств населення.

Економічна інклюзія: безбар'єрність на робочому місці

Ментальна безбар'єрність у бізнесі означає готовність роботодавців наймати людей на основі їхніх компетенцій, а не фізичних особливостей.

- **Розумне пристосування:** Організація робочого простору під потреби конкретного працівника (наприклад, спеціальне крісло, гнучкий графік або можливість дистанційної роботи).
- **Подолання стигми:** Проведення тренінгів для колективів, щоб усунути страх або упередженість перед колегами з інвалідністю чи ветеранами, які повертаються до цивільної праці.

Тому можна зробити висновок, що безбар'єрність у сучасному розумінні - це не про «допомогу слабким», а про якість життя для кожного.

Створення безбар'єрного середовища є інвестицією в людський капітал: воно дозволяє людям старшого віку довше залишатися активними, батькам - легше виховувати дітей, а людям з інвалідністю - бути активними учасниками суспільного життя та повноцінними платниками податків. Реалізація цих чотирьох векторів є ключовим індикатором цивілізованості держави та її готовності до інтеграції у європейську спільноту.

II. Мета та методологія дослідження

1. Мета дослідження

Головною метою цього Desk Research є системний аналіз та узагальнення провідного європейського досвіду у сфері створення безбар'єрного та інклюзивного міського середовища для розробки стратегічних і практичних рекомендацій, адаптованих до умов України в контексті відновлення, євроінтеграції та децентралізації.

Для досягнення цієї мети визначено такі завдання:

- 1) **Дослідити дієві механізми** фінансового, правового та організаційного забезпечення програм безбар'єрності у європейських муніципалітетах різного масштабу.
- 2) **Визначити ключові технологічні та архітектурні тренди** (універсальний дизайн, концепції Smart City, Shared Space, кліматична адаптація), що довели свою ефективність у країнах ЄС.
- 3) **Оцінити інструменти громадського контролю** та залучення маломобільних груп населення до процесів планування і прийняття рішень (принцип «Нічого для нас без нас»).
- 4) **Сформувати практичний кейс-меню для України**, враховуючи специфіку воєнного та післявоєнного стану, дефіцит бюджетів громад та нагальну потребу в інклюзивній інфраструктурі.

2. Методологія дослідження

Дослідження базується на методах якісного та кількісного порівняльного аналізу вторинних даних (вторинний аудит нормативних документів, міських стратегій і звітів місцевої влади та оглядів профільних неурядових організацій).

Етап 1: Формування вибірки та джерела даних

Пошук інформації здійснювався за офіційними джерелами:

1. **Нормативно-директивна база ЄС** (розділ III)
2. **Муніципальні дані**: Стратегічні плани розвитку міст (Berlin Inklusiv 2020-2025, STEP 2035 у Відні, Vision 2040 у Стокгольмі й інші).
3. **Експертні оцінки**: Аплікаційні досє, звіти та аналітика щорічної премії European Access City Award від Європейської Комісії.
4. **Громадський моніторинг**: Звіти моніторингових місій ООН (UN-BRK) та профільних європейських неурядових організацій (European Disability Forum).

Етап 2: Класифікація об'єктів аналізу

Для забезпечення всебічності дослідження відібрано міста з різними географічними та операційними викликами (географічний та кліматичний баланс):

- **Скандинавський досвід**: Подолання складних кліматичних умов (Швеція, Данія).
- **Південноєвропейський досвід**: Адаптація середньовічної бруківки, античних фортець та гірського рельєфу (Іспанія, Греція).

- **Західноєвропейський досвід:** Стандартизація цифрових послуг та модернізація історичного житлового фонду (Німеччина, Франція, Австрія).

Для демонстрації рішень різного рівня капіталомісткості та складності, обрані громади розділено на три кластери за кількістю населення:

- **Великі муніципалітети (понад 500 000 осіб):** Фокус на системних, інтегрованих і капіталомістких рішеннях (метрополітен, цифрові екосистеми, квотування забудовників).
- **Невеликі міста (від 50 000 до 200 000 осіб):** Фокус на гнучких, локальних та бюджетно-ефективних рішеннях, які легко імплементувати на рівні українських міст.
- **Селищні громади (до 10 000 осіб):** Фокус на мікроініціативах та креативному використанні локальних ресурсів.

Етап 3: Критерії оцінювання спроможності громад

Аналіз кожної громади здійснювався за багатофакторною матрицею, що охоплює 8 обов'язкових показників якості безбар'єрності:

1. Обсяг дій і сталість
2. Залученість (co-design)
3. Фізична безбар'єрність:
4. Інформаційна безбар'єрність
5. Цифрова безбар'єрність
6. Освітня безбар'єрність
7. Економічна безбар'єрність
8. Суспільна та громадянська безбар'єрність

Етап 4: Верифікація та адаптація для України

Отримані дані пройшли процедуру крос-верифікації (співставлення офіційних звітів мерій із критичними оцінками незалежних НУО). Фінальним кроком є аналіз адаптивності - оцінка того, які з європейських практик можуть бути інтегровані в українське законодавство та практику громад уже зараз, в умовах воєнного стану та обмежених ресурсів.

III. Нормативна база ЄС

Законодавство Європейського Союзу базується на принципі універсального дизайну та гармонізації стандартів для всіх країн-членів. Головним рушієм є Стратегія ЄС з прав осіб з інвалідністю на 2021-2030 роки¹.

Архітектурна та фізична безбар'єрність

ЄС регулює доступність фізичного простору через технічні регламенти будівництва, транспортні директиви та права споживачів.

1. European Accessibility Act (Європейський акт про доступність) - Директива (EU) 2019/882² - ключовий документ ЄС, який набув повної чинності у червні 2025 року, який гармонізує вимоги до доступності товарів та послуг та зобов'язує забезпечити безбар'єрний доступ до фізичної інфраструктури, де надаються послуги (банківські самообслуговування, термінали, пасажирські аби тощо).

2. Технічні специфікації взаємосумісності (PRM TSI) - Регламент (EU) 1300/2014³ поширюється на залізничну та пов'язану з нею міську інфраструктура. Встановлює чіткі параметри висоти платформ, ширини дверей, наявності пандусів, тактильної навігації та спеціальних санвузлів на вокзалах для осіб з обмеженою мобільністю (PRM - Persons with Reduced Mobility).

3. Права пасажирів та доступність транспортних хабів - ця сфера урегульована комплексом Регламентів ЄС щодо повітряного (№ 1107/2006)⁴, морського (№ 1177/2010)⁵ та автобусного (№ 181/2011)⁶ транспорту, які зобов'язують операторів вокзалів, портів та аеропортів безкоштовно надавати фізичну допомогу та адаптувати термінали для безперешкодного руху.

II. Цифрова безбар'єрність

Цифрова доступність в ЄС є жорстко регламентованою і поширюється як на державний, так і на приватний сектори. **Web Accessibility Directive (Директива про вебдоступність) - Директива (EU) 2016/2102⁷** яка базується на європейському стандарті EN 301 549 (який повністю інтегрує міжнародні правила WCAG 2.1 / 2.2 на рівні AA).

Для сайти та мобільних додатки державного сектору (муніципалітети, лікарні, суди, університети) встановлено вимоги до наявності альтернативного тексту для зображень, доступність для зчитувачів екрана (screen readers), можливість навігації лише за допомогою клавіатури, субтитри до відео.

¹ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3e1e2228-7c97-11eb-9ac9-01aa75ed71a1>

² <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/882/oj>

³ <http://data.europa.eu/eli/reg/2014/1300/oj>

⁴ <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2006/1107/oj/eng>

⁵ <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2010/1177/oj>

⁶ <http://data.europa.eu/eli/reg/2011/181/oj>

⁷ <http://data.europa.eu/eli/dir/2016/2102/oj>

Вимоги European Accessibility Act (ЕАА) в цифровій сфері з літа 2025 року поширюється і на приватний сектор та комерційні цифрові продукти, зокрема сайти електронної комерції (інтернет-магазини), онлайн-банкінг, електронні книги (e-books), цифрові квитки на транспорт та програмне забезпечення для банкоматів. А за недотримання стандартів доступності приватними компаніями передбачені штрафні санкції в країнах ЄС.

Європейська декларація про цифрові права та принципи⁸ (2023) слугує політичним орієнтиром для технологічного розвитку ЄС за принципом: технології повинні об'єднувати, а не створювати нові бар'єри. Цифрові державні послуги мають бути повністю інклюзивними за замовчуванням.

IV. Аналіз програм безбар'єрності 5 великих міст (муніципалітетів)

1. Берлін (Німеччина)

Берлін є одним із лідерів у впровадженні концепції «Дизайн для всіх» (Design for All). Місто розглядає безбар'єрність не як окремий соціальний проект, а як невід'ємну частину міського планування з моменту об'єднання міста у 1989 році.

Берлінський підхід унікальний тим, що він системний - це не набір разових акцій, а інтегрована в бюджет міста стратегія, де кожен новий тротуар чи сайт за замовчуванням має бути безбар'єрним. Тож пропонується розглянути його більш детально.

Програма «Берлін без бар'єрів 2020+» дозволила обладнати ліфтами/тактильними смугами станції метро та 100% трамваїв. На зміну Програма «Берлін без бар'єрів 2020+» як логічне продовження було прийнято план дій «**Berlin Inklusiv 2020-2025**»⁹, що охоплює 13 сфер діяльності, які відповідають статтям Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю:

1. Державне управління та юстиція (доступ до судів, поліції та адмінпослуг).
2. Політична участь (участь у виборах та роботі рад).
3. Освіта (дитячі садки, школи та університети).
4. Робота та зайнятість (інклюзивний ринок праці).
5. Соціальний захист та охорона здоров'я.
6. Культура та медіа (музеї, бібліотеки, ТБ).
7. Спорт та дозвілля.
8. Житло та будівництво.
9. Мобільність (громадський транспорт та міський простір).
10. Туризм.
11. Цифрова доступність та ІТ.

⁸ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023C0123\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023C0123(01))

⁹

<https://www.berlin.de/sen/soziales/besondere-lebenssituationen/menschen-mit-behinderung/behindertenpolitik/berliner-massnahmenplan/>

12. Сім'я, жінки, молодь та діти.
13. Охорона навколишнього середовища та захист прав споживачів.

Наразі триває процес розробки та обговорення «Берлінського плану заходів 2027-2032» який має стати прямим продовженням поточної стратегії «Berlin Inklusiv 2020-2025», оскільки проміжні звіти показали, що не всі бар'єри (особливо в архітектурі та освіті) вдається усунути за 5 років.

Місто також керується концепцією «Берлінська стратегія 2030», де безбар'єрність є частиною загального плану розвитку «Smart City». Стратегія «Smart City Berlin»¹⁰ (Gemeinsam Digital: Berlin) включає цифрову та фізичну доступність як ключовий елемент розвитку міста, забезпечуючи рівний доступ мешканців до інфраструктури та онлайн-сервісів. Основний акцент до 2030 року - створення «житлового міського простору без перешкод», де кожна нова будівля та громадська площа за замовчуванням мають бути доступними.

Також діють Державна програма різноманітності 2.0 (Diversity-Landesprogramm 2.0) містить розділ «Послуги адміністрації»¹¹ (2026-2029) як нова фаза програми, спрямована на забезпечення рівного доступу до державних послуг для всіх груп населення, та розділ «Персонал»¹² (2025-2030), що фокусується на інклюзивному наймі та безбар'єрності робочих місць у державному секторі.

Контроль за виконанням плану «Berlin Inklusiv 2020-2025» та розробкою наступних програм здійснюється на кількох рівнях - від урядового до незалежного громадського моніторингу:

Державні органи та посадові особи:

- **Сенат Берліна:** Як міський уряд ухвалює плани та зобов'язує кожне профільне відомство (освіти, транспорту тощо) впроваджувати заходи планів і стратегій.
- **Уповноважений з питань осіб з інвалідністю:** Ключова посадова особа, яка стежить, щоб державні установи дотримувалися закону про рівність (LGBG). Готує регулярні звіти про порушення для Сенату Берліна.
- **Координаційний офіс:** Спеціальний підрозділ у Сенаті, який збирає дані від усіх міністерств про стан виконання кожної з більше ніж 180 точок плану.

Громадські ради та представництво:

- **Державна консультативна рада:** Головний орган громадянського суспільства, що складається з представників інклюзивних організацій. Рада має право голосу при призначенні Уповноваженої та консультує Сенат у всіх питаннях інклюзії.

¹⁰ <https://gemeinsamdigital.berlin.de/en/strategie/>

¹¹

https://www.berlin.de/sen/lads/schwerpunkte/diversity/berliner-diversity-landesprogramme/diversitygerechte-verwaltungsleistungen/diversitylandesprogramm_2_0_verwaltungsleistungen.pdf?ts=1776245055

¹² <https://www.berlin.de/sen/finanzen/personal/diversity/diversity-landesprogramm-20-saeule-personal.pdf>

- **Окружні уповноважені:** У кожному з 12 районів Берліна є свій уповноважений та своя районна рада, що контролюють інклюзію на локальному рівні.

Незалежний моніторинг та експертиза:

- **Моніторингова служба UN-BRK:** Створена при Німецькому інституті прав людини (Deutsches Institut für Menschenrechte). Це незалежний орган, що оцінює дії влади на відповідність Конвенції ООН. Саме вони публікують критичні оціночні звіти та рекомендації до майбутніх планів.
- **Громадські об'єднання:** Такі організації як Lebenshilfe чи SoVD активно лобіюють інтереси людей з інвалідністю та беруть участь у робочих групах при розробці нових стратегій.

Фізична доступність

В цьому контексті варто звернути увагу на вимоги до архітектурного планування міста. Посібник «Berlin Design for All»¹³ містить обов'язкові стандарти до державних будівель та громадських просторів. Це і стратегічний підхід і офіційна концепція міського розвитку Берліна, яка передбачає створення середовища, зручного для всіх людей, незалежно від їхнього віку, фізичних можливостей чи обставин. Це не про дизайн для людей з інвалідністю, а ширша філософія, де простір однаково комфортний і для батьків з візками, і для людей старшого віку, і для туристів з валізами.

На практиці це виглядає наступним чином: низькі бордюри, тактильна плитка для людей з порушеннями зору, достатня кількість місць для відпочинку. Станції метро з ліфтами, що мають голосове супроводження та кнопки зі шрифтом Брайля.

Також Берлін видав офіційне керівництво Public Space Design Guide¹⁴, яке є обов'язковим для всіх муніципальних підрядників.

- **Розділ «Heritage & Accessibility»:** Методики, як зробити історичні пам'ятки (Бранденбурзькі ворота, Рейхстаг) доступними, не порушуючи їхній архітектурний вигляд (наприклад, приховані ліфти, вмонтовані в історичні сходи).
- **Розділ «Tactile Models»:** Програма встановлення бронзових 3D-моделей видатних споруд по всьому місту, щоб люди з порушеннями зору могли відчувати архітектуру на дотик.

Берлін є і еталоном транспортної доступності. Берлінська транспортна компанія (BVG) та S-Bahn практично завершили перехід до повної транспортної доступності:

¹³ https://digital.zlb.de/viewer/api/v1/records/15721671/files/media/apb_red_broschure_en.pdf

¹⁴ https://www.zerobarriere.it/libreria/70801_Berlino_1_outdoor.pdf

- **Міська електричка (S-Bahn):** Понад 90% станцій є повністю доступними, включаючи безпороговий вхід у вагони та поручні зі шрифтом Брайля.
- **Наземний транспорт:** 100% автобусного парку Берліна є доступним з 2009 року, а трамвайний парк став повністю безбар'єрним у 2021 році.
- **Сервіс альтернативного транспорту (VBB-BAV):** Безкоштовна послуга супроводу та замовлення інклюзивного таксі у разі поломки ліфта на станції.
- **Проект «100% Lift»:** Стратегічний план дообладнання застарілих станцій метро U-Bahn, побудованих ще на початку XX століття. Наразі понад 90% станцій мають ліфти.
- **Система VBB Bus & Bahn Begleitservice (Берлін):** Унікальна безкоштовна муніципальна програма супроводу пасажирів у громадському транспорті. Спеціально навчені штатні працівники служби зустрічають маломобільних громадян (осіб з інвалідністю, літніх людей, пасажирів із порушеннями зору чи слуху) безпосередньо біля дверей їхнього будинку та супроводжують «від дверей до дверей» до кінцевої точки маршруту в межах Берліна.
- **Цифровий сервіс «Broken Lifts»:** Інтегрована в додатки карта в реальному часі, що показує працездатність кожного ліфта в місті. Якщо ліфт не працює, система проводить автоматичне оновлення маршрутів у навігаторах для людей на кріслах колісних.

В частині доступності житла:

- **«Житло для всіх»:** Встановлення квот для забудовників, де певний відсоток нових квартир має бути не просто доступним, а повністю пристосованим для користувачів крісел колісних (стандарт DIN 18040-2). Наприклад, з 2025 року 75% нових квартир у багатоповерхівках мають бути безбар'єрними.
- **Стандарт «Bauordnung Berlin»¹⁵:** Обов'язкова безбар'єрність (DIN 18040) для всіх нових громадських будівель та значної частини житлового фонду.

Окремо слід відзначити, у Берліні створюють «**Kiezblocks**» - своєрідні «суперквартали» головна мета яких прибрати наскрізний автомобільний рух через житлові райони:

- **Модалні фільтри:** Встановлюються стовпчики або великі вазони з рослинами, які блокують проїзд авто, але залишають вільний прохід для крісел колісних, велосипедів та екстрених служб.
- **Двори без машин:** Звільнене від парковок місце перетворюється на інклюзивні ігрові зони та громадські городи.
- **Проект «Grünzüge»:** Створення мережі «зелених коридорів», які з'єднують сусідні «суперквартали» безшовними, плоскими доріжками для легкого пересування маломобільних груп.

¹⁵ <https://gesetze.berlin.de/bsbe/document/jlr-BauOBE2005V8IVZ>

Цифрова безбар'єрність

- **Портал Berlin.de:** Повна адаптація головного сайту міста під стандарт WCAG 2.1 (зміна контрасту, шрифтів, підтримка зчитувачів екрана).
- **Мобільний додаток «VBB Bus & Bahn»:** Інтеграція інклюзивної навігації, яка прокладає маршрути без сходів та високих бордюрів.
- **Цифрова грамотність:** Програма безкоштовних тренінгів для старших людей та людей з інтелектуальними порушеннями щодо користування міськими е-сервісами.
- **Mobidat:** Проєкт містить понад 30 000 записів про доступність музеїв, ресторанів та держустанов для людей з моторними, сенсорними та когнітивними порушеннями.
- **Моніторинг цифрової доступності:** Створення посади Уповноваженого з цифрової безбар'єрності, який проводить моніторинг всі онлайн-сервісів міста.

Інформаційна безбар'єрність

- **Відео-консультації:** Впровадження послуги перекладу жестовою мовою (онлайн) під час прийому громадян у міських адміністраціях.
- **Інформаційні стели:** Встановлення тактильних та звукових терміналів на великих площах міста у межах «Стратегії 2030».
- Вищезгаданий **проєкт Mobidat:** Найбільша в Європі база даних про доступність. Це не просто карта, а детальний опис кожного об'єкта: від ширини дверей у туалеті до наявності меню шрифтом Брайля в кафе.
- **Sign-Language-Service:** Спеціальна програма субсидування музеїв, яка покриває витрати на гідів із жестовою мовою та аудіодискрипцію для кожної нової виставки. Провідні музеї (Музейний острів, Рейхстаг) пропонують аудіоописи, індукційні петлі для людей з порушеннями слуху та екскурсії жестовою мовою.
- **Концепція «Leichte Sprache» (Легка мова):** Офіційний портал Берліна (berlin.de) має дубльовану версію всіх важливих новин та інструкцій, написану спрощеною мовою для людей з когнітивними порушеннями або тих, хто лиш почав вивчати німецьку.

Економічна безбар'єрність

- **Проєкт «Inklusionsbetriebe»:** Субсидування підприємств, де понад 30% персоналу - люди з важкими формами інвалідності.
- **Берлінський бюджет інклюзії:** Цільова фінансова підтримка для роботодавців на облаштування спеціалізованого робочого місця (брайлівські дисплеї, ергономічні меблі).
- **Сертифікація туризму:** Програма фінансових пільг для готелів та кафе, що пройшли аудит на відповідність маркуванню «Reisen für Alle» (Подорожі для всіх).

Освітня безбар'єрність

- **Інклюзивні школи (Inklusionsschulen):** Забезпечення кожної школи Берліна асистентами вчителів (Integrationshelfer) та спеціальним обладнанням.
- **Університетська доступність:** Програма модернізації кампусів університетів (HU Berlin, FU Berlin) - створення безбар'єрних бібліотек та лабораторій.
- **Позашкільна освіта:** Адаптація народних університетів (Volkshochschulen) для курсів інклюзивного навчання.

Суспільна та громадянська безбар'єрність

- **Berlin Inklusiv Beirat:** Обов'язкова участь представників організацій осіб з інвалідністю у плануванні будь-яких великих інфраструктурних проєктів Smart City.
- **Інклюзивне голосування:** Забезпечення всіх виборчих дільниць трафаретами для бюлетенів та онлайн-інструментами для пояснення програм партій простою мовою.
- **Спорт без меж:** Програма підтримки інклюзивних спортивних клубів та адаптація всіх муніципальних басейнів.

Берлінська модель активно поєднує технології (Smart City) з соціальним правом. Наприклад, якщо на сьогодні деякі громади в Україні лише планують просте встановлення пандуса, то Берлін вже впроваджує цифрову систему моніторингу справності та доступності такого пандуса в режимі 24/7.

Берлін став першим містом, що отримало нагороду Access City Award від Єврокомісії. У Німеччині близько 10 млн. людей з інвалідністю та мільйони старших людей, для яких доступність є вирішальним фактором.

2. Барселона (Іспанія)

Барселона вважається одним із найбільш дружніх до маломобільних груп міст у світі. Її трансформація почалася ще під час підготовки до Паралімпійських ігор 1992 року, і відтоді місто впровадило унікальні рішення для складного рельєфу міста та морського узбережжя, що забезпечило доступність пляжів та історичних центрів.

Програми доступності тут реалізуються через спеціалізований муніципальний орган - Муніципальний інститут осіб з інвалідністю (IMPD). Також утворена Технічна офісна служба з універсальної доступності (з березня 2024 року) як централізований підрозділ для координації всіх муніципальних послуг згідно з новим Законом про доступність.

Основні стратегічні плани міста на сьогодні побудовані на основі Стратегії «Agenda 2030»¹⁶, це:

¹⁶

https://ajuntament.barcelona.cat/agenda2030/sites/default/files/2021-03/Agenda%202030%20Strategy%20for%20Barcelona%20City_0.pdf

- **Універсальний план доступності Барселони (PAUB 2018-2026)**¹⁷: Головний документ, що охоплює покращення фізичної, комунікаційної та когнітивної доступності у всіх сферах - від вулиць до державних установ.
- **План сприяння якісній зайнятості для людей з інвалідністю (2025-2027)**¹⁸: Програма, спрямована на подолання розриву в рівні зайнятості та підтримку підприємництва серед осіб з інвалідністю.

Крім того, опис того як принципи PAUB 2018-2026 безпосередньо інтегруються в інші стратегії міста, наприклад, у дитячі ігрові зони, викладено в **Плані для гри в громадських місцях 2030**¹⁹.

Фізична доступність: Подолання рельєфу

Барселона розташована між морем і горами, що створює значні перепади висот.

- **Вуличні ліфти:** У районах із крутими схилами (наприклад, Монжуїк або Ель-Кармель) встановлено понад 100 вуличних ліфтів та 90 ескалаторів, що працюють як частина громадського транспорту. Це дозволяє людям на кріслах колісних та батькам із дитячими візками вільно пересуватися містом без використання авто.
- **Платформи-підйомники:** Всі переходи між вулицями на різних рівнях інтегровані в єдину архітектурну мережу.

Барселона вважається одним із найзручніших міст світу для туристів з особливими потребами.

- **Музейна доступність:** Майже всі великі музеї (Музей Пікассо, МАСВА, Національний музей мистецтва Каталонії) пропонують аудіоописи, відеогіди жестовою мовою та тактильні копії експонатів.
- **Маршрут «Gothic Quarter Access»:** Хоча Готичний квартал має середньовічне планування, більшість основних вулиць викладені рівними плитами. Муніципалітет розробив спеціальну мапу маршрутів без бруківки та сходів, що дозволяє побачити Катедральний собор та площі міста без перешкод.
- **Доступна Модерністська спадщина:** Саграда Фамілія повністю доступна для крісел колісних (включно з підйомом на деякі вежі на спеціальних ліфтах). Для людей із порушеннями зору є тактильні моделі собору. В Парку Гуель розроблено спеціальний круговий маршрут, який уникає сходів і веде до знаменитої лавки-змії та тераси з панорамним видом.

Барселона - світовий лідер у забезпеченні доступу до моря. **Програма «Assisted Bathing»**²⁰:

¹⁷

https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/123579/1/PlaAccessibilitat_IMPD_Diagnostic-ca-ES.pdf

¹⁸ https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/142729/1/ABOQ-Discapacitat_accessible.pdf

¹⁹ https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/116054/1/Play%20Plan_BCN_eng.pdf

²⁰ https://www.barcelona.cat/sites/default/files/arxius_relacionats/2026_Protocol%20Suport%20al%20bany_1.pdf

- **Інклюзивні зони на пляжах:** На пляжах (наприклад, Nova Icària) встановлені дерев'яні настили, що ведуть прямо до води, адаптовані роздягальні, туалети та душові.
- **Служба підтримки:** Працюють професійні асистенти та волонтери, які за допомогою амфібійних крісел (плаваючих візків) допомагають людям з інвалідністю зайти в море та насолодитися плаванням.
- **Сенсорні рішення:** На набережних встановлено цифрові та тактильні панелі, що інформують про стан моря та температуру води.

Транспорт:

- **Автобусний парк:** Барселона була одним із перших міст, де весь парк автобусів (100%) став низькопідлоговим і обладнаним висувними рампами.
- **Метро:** Близько 92% станцій метро обладнані ліфтами. На кожній платформі є маркування зон зупинки вагона з безпороговим входом.
- **Navilens:** спеціалізований сервіс - система QR-кодів, що допомагає людям з порушеннями зору орієнтуватися на станціях метро.
- **Звукова сигналізація світлофорів:** Спеціальні пристрої для безпечного переходу вулиць.
- **Світлофори з Bluetooth:** Активуються лише тоді, коли до них наближається людина з порушенням зору (це зменшує шумове забруднення міста).

Доступне житло (Програми адаптації):

Барселона активно допомагає мешканцям пристосувати старі будівлі до сучасних потреб через муніципальні фонди.

- **Субсидії на встановлення ліфтів:** Оскільки в центрі міста багато історичних будівель, мерія виділяє кошти на встановлення ліфтів там, де їх ніколи не було. Програма покриває до 50% витрат для малозабезпечених ОСББ.
- **Програма «Ремонт усередині дому» (d'Arranjament):** По суті - соціальна послуга, з фокусом на запобігання інституціоналізації, орієнтована на людей старше 65 років та людей з інвалідністю. Вона передбачає безкоштовну заміну ванн на душові кабінки, встановлення поручнів, розширення дверних отворів та перенесення вимикачів на зручну висоту.
- **Адаптивні технології (Smart Housing):** Муніципальний інститут людей з інвалідністю (IMPD) підтримує проекти зі встановлення систем «розумного дому» (голосове керування світлом, автоматичне відкриття дверей), щоб забезпечити самостійне проживання.
- **Спеціальний житловий фонд:** Нові соціальні будинки в Барселоні будуються за стандартами універсального дизайну, де певний відсоток квартир зарезервований виключно для людей на кріслах колісних.

Окрему увагу слід звернути на флагманський проєкт Барселони з реорганізації міського простору - **Суперквартали** (ісп. *Superilles*). Основна ідея

полягає в об'єднанні дев'яти звичайних кварталів (сітка 3х3) в один великий «суперблок», де транзитний рух автомобілів виноситься на зовнішній периметр.

- **Вулиці в один рівень:** Усередині суперкварталів бордюри повністю ліквідовані. Проїжджа частина та тротуар створюють єдиний безшовний простір, що ідеально для людей на кріслах колісних та батьків з візочками.
- **Зони відпочинку:** Кожні 50-100 метрів встановлені лавки та зони для сидіння з урахуванням потреб літніх людей, яким потрібен частий відпочинок під час прогулянок.
- **Безпечна швидкість:** Швидкість авто, яким дозволено заїзд (мешканці, сервісні служби), обмежена до 10 км/год, що робить пересування пішоходів максимально безпечним.
- **Smart-моніторинг:** У межах стратегії Smart City 2030 суперквартали обладнані датчиками шуму, якості повітря та трафіку. Ці дані доступні онлайн, що дозволяє людям з підвищеною чутливістю (наприклад, до шуму) обирати найспокійніші маршрути.
- **Інтерактивна навігація:** Цифрові вказівники у цих зонах інтегровані з міськими додатками, що допомагають знаходити найближчі адаптовані виходи до громадського транспорту.
- **Тактильна навігація:** Входи до суперкварталів та ключові об'єкти всередині них мають тактильне мощення та зрозумілу графічну символіку для людей з порушеннями зору.
- **Громадські простори для комунікації:** Створення відкритих зон (площ) на колишніх перехрестях сприяє кращій орієнтації у просторі завдяки чітким візуальним орієнтирам.
- **«Дитячі маршрути»:** Проєктування здійснюється так, щоб діти могли самостійно та безпечно дійти до школи чи майданчика, що вивільняє час батьків та сприяє інклюзії дітей з різними можливостями.
- **Спільне проєктування:** Створення кожного нового суперблока (наприклад, у районі Ешампле) супроводжується публічними обговореннями, де люди з інвалідністю безпосередньо впливають на дизайн лавок, освітлення та ігрових зон.

Масштаб до 2030 року: Барселона планує створити мережу, де кожен мешканець матиме доступ до «зеленої вулиці» або площі суперкварталу не далі ніж за 200 метрів від свого будинку.

Цифрова безбар'єрність

- **Додаток «ТМВ App»:** Офіційний мобільний додаток міського транспорту Барселони зі спеціальним цифровим модулем доступності. Користувачі можуть у реальному часі перевірити, чи працює конкретний вуличний ліфт або ескалатор у метро, знайти маршрути з урахуванням безбар'єрності, а також скористатися інтегрованою системою смарт-кодів «NaviLens» для навігації людей із порушеннями зору.

- **Доступність даних:** Робота Муніципального офісу даних (Oficina Municipal de Dades) спрямована на те, щоб міська статистика, геодані та аналітика були доступними та зрозумілими для всіх груп населення (включаючи тексти спрощеного читання Easy-to-read) через онлайн-платформи.
- **Доступний контент:** Веб-ресурси міста, зокрема розділ «Agenda 2030», повністю відповідають європейському стандарту EN 301 549 та адаптовані для користувачів, які здійснюють навігацію лише за допомогою клавіатури або використовують програми-зчитувачі екрана (стандарт WCAG).

Інформаційна безбар'єрність

- **Програма «Comerç Accessible Sense Barreres»:** Муніципальна ініціатива, в межах якої міська влада та експерти навчають архітекторів, локальний бізнес і громадян принципам універсального дизайну та правилам створення доступного простору.
- **Комунікація в музеях:** Системне облаштування культурних просторів індукційними петлями для пасажирів та відвідувачів із слуховими апаратами, а також обов'язкове дублювання екскурсійних матеріалів відеогідами з локальною жестовою мовою та субтитрами.
- **Розумні звукові світлофори:** Облаштування пішохідних переходів міста системою бездротової активації звуку (технологія Cyberpass). Світлофор видає акустичний орієнтир лише тоді, коли поруч перебуває людина з порушеннями зору, яка активувала систему за допомогою смартфона або спеціального пульта.

Економічна безбар'єрність

- **Субсидії на адаптацію:** Виділення фінансування у межах Єдиного плану доступності Барселони²¹ (Pla d'Accessibilitat Universal) через Муніципальну житлову консорцію²² на цільові гранти для власників та орендарів (до 30 000 євро на квартиру та до 50 000 євро на спільні простори) для ліквідації фізичних бар'єрів у будинках.
- **Інклюзивний ринок праці:** Реалізація спільної програми уряду Каталонії та мерії міста під егідою «Міської декларації про інклюзію на ринку праці» (Declaració Metropolitana per a la inclusió laboral), що передбачає виділення субсидій бізнесу для адаптації робочих місць та підтримку проєктів працевлаштування людей із ментальними й фізичними порушеннями на відкритому ринку праці у період 2026-2027 років.

Освітня безбар'єрність

²¹

https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/123579/1/PlaAccessibilitat_IMPDI_Diagnostic-ca-ES.pdf

²² <https://www.consorciohabitatge.barcelona/ca/ajuts-la-rehabilitacio-actuacions-daccessibilitat-barcelona>

- **Програма навчання Муніципального інституту людей з інвалідністю (IMPD):** Системне навчання технічного персоналу міської ради, архітекторів та сторонніх фахівців інженерним інклюзивним стандартам відповідно до вимог Єдиного плану доступності Барселони.
- **Інклюзивне стажування через «Plans d'Ocupació TMB»:** Залучення людей із різними типами інвалідності безпосередньо до процесу аудиту міського простору та громадського транспорту у межах оплачуваних муніципальних планів зайнятості, де вони виступають сертифікованими експертами з доступності Plans d'Ocupació.

Суспільна та громадянська безбар'єрність

- **Муніципальний інститут людей з інвалідністю (IMPD):** Спеціалізований муніципальний орган при мерії Барселони, де понад половину правління становлять представники громадських організацій, що гарантує безпосередню участь людей з інвалідністю у розробці та затвердженні всіх міських політик.
- **Спільне проєктування (Co-disseny):** Процес розробки та актуалізації стратегічних цілей Єдиного плану доступності Барселони через інструмент широких громадських консультацій, де люди з інвалідністю залучені як головні експерти-користувачі.

Тож, концепція «Ланцюга доступності» (Cadena d'Accessibilitat) є базовим принципом міської політики Барселони, за яким безбар'єрність є неперервною. Якщо низькопідлоговий автобус доступний, але бордюр зупинки зависокий - ланцюг вважається розірваним. Муніципалітет забезпечує єдину безперешкодну лінію пересування: від дверей адаптованої квартири, через інклюзивні вулиці та транспорт, до безбар'єрного крісла в кінотеатрі чи спеціально облаштованого пляжу.

3. Стокгольм (Швеція)

Стратегія «Vision 2040»²³ - довгостроковий стратегічний план розвитку міста, який визначає амбітну мету - перетворити Стокгольм на найзручніше, найбезпечніше та фінансово стійке місто у світі до 2040 року. Особливий акцент у документі зроблено на цифрову інклюзію (Digital Accessibility) та забезпечення повного, безперешкодного онлайн-доступу всіх верств населення до муніципальних електронних послуг.

Stockholm City Plan²⁴ (Översiktsplan) - головний урбаністичний та містобудівний документ шведської столиці. Він жорстко регламентує розширення доступного житлового фонду, інклюзивну модернізацію міських

²³

<https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/politik-och-demokrati/styrdokument/vision-2040-mojli-gheternas-stockholm.pdf>

²⁴

https://vaxer.stockholm/siteassets/stockholm-vaxer/tema/oversiktsplan-for-stockholm/english_stockholm_city_plan.pdf

парків і зон відпочинку, а також поетапну адаптацію всієї транспортної та дорожньої інфраструктури під потреби маломобільних груп населення.

Рада з питань інвалідності (Rådet för funktionshinderfrågor): Офіційний дорадчо-консультативний орган при Виконавчому комітеті міської ради Стокгольма (The City Executive Board). Рада та мережа з 29 аналогічних окружних рад проводять експертизу міських проєктів та планів департаментів (наприклад, планів Департаменту нерухомості) на відповідність принципам універсального дизайну та інклюзії.

Інститут омбудсмена з питань доступності: У Стокгольмі взаємодія з громадськими організаціями координується муніципальними омбудсменами з питань інвалідності (Disability Ombudsman/Funktionshinderombudsmannen). Вони здійснюють моніторинг дотримання прав, проте право юридичного вето на забудову належить виключно державній Будівельній інспекції та Комітету з містобудування (Stadsbyggnadsnämnden), які не видають дозволи на введення об'єктів в експлуатацію без дотримання шведського будівельного стандарту безбар'єрності (BBR²⁵).

Фізична безбар'єрність

- **Принцип універсального планування:** Стокгольм відмовився від застарілого поняття «спеціальні потреби», інтегрувавши концепцію універсального дизайну на рівні Шведського будівельного кодексу (BBR). Будь-який новий міський чи інфраструктурний об'єкт за замовчуванням проєктується інклюзивним для 100% населення, включаючи людей із фізичними, сенсорними та когнітивними порушеннями.
- **Принцип «Життя протягом усього циклу» (Kvarboende):** Жорсткий стандарт будівництва нового житлового фонду, який гарантує, що мешканець зможе залишатися у своїй квартирі навіть у разі суттєвого погіршення мобільності чи з настанням старості. Усі квартири заздалегідь мають розширені дверні прорізи, повну відсутність порогів, широкі коридори та простори санвузли.
- **Програма усунення дрібних перешкод «Easy to get to»:** Комплексна муніципальна ініціатива (Enkelt avhjälptra hinder), спрямована на покрокову ліквідацію поодиноких бар'єрів на міських вулицях. Муніципалітет на основі аудиту виявив понад 10 000 таких точок (сходишки, високі бордюри) та планомірно замінює їх на пологі пандуси чи вирівнює рівень тротуарного покриття.
- **Обов'язкова безбар'єрність комерційного сектору:** Згідно з національним законодавством Швеції (PBL), місто зобов'язало приватних власників громадських закладів (магазинів, кафе, ресторанів, аптек) ліквідувати «прості перешкоди» (enkelt avhjälptra hinder) на входах та всередині приміщень виключно за власний кошт.
- **Муніципальні гранти на адаптацію (Bostadsanpassningsbidrag):** Офіційна державно-муніципальна програма субсидування, яка

²⁵ <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2019/bbr-2011-6-tom-2018-4-english-2.pdf>

повністю або частково фінансує переобладнання приватного житла під потреби особи з інвалідністю (встановлення автоматичних підйомників, систем відчинення дверей, адаптація санвузлів або монтаж кухонних меблів із регулюванням висоти).

- **Спеціалізоване когнітивне житло:** Муніципальні забудовники та житлові компанії проектують і зводять окремі квартири за стандартами когнітивної доступності. Такі приміщення оснащені спеціальними системами антиблікового регульованого освітлення, посиленою звукоізоляцією та візуально спрощеним зонуванням простору для людей з аутизмом та іншими ментальними розладами.
- **Контрастний та тактильний дизайн:** Застосування маркування за шведським стандартом є обов'язковим для всієї міської інфраструктури. Перила, краї перших і останніх сходинок, а також скляні двері та перегородки завжди мають яскраве двоколірне контрастне візуальне маркування для безпеки людей із порушеннями зору.
- **Акустичне та інклюзивне планування:** Усі нові та модернізовані громадські й адміністративні будівлі Стокгольма в обов'язковому порядку оздоблюються звукопоглинальними стіновими та стельовими матеріалами для мінімізації ехо, що дозволяє людям зі слуховими апаратами чітко розрізняти мову в приміщеннях.

Фізична та маршрутна безбар'єрність узимку й у туристичний сезон:

- **пішохідних зон:** Головні комерційні та пішохідні вулиці в центрі міста (наприклад, Дроттнінггатан) обладнані підземними системами підігріву тротуарів. Це запобігає утворенню ожеледиці та накопиченню снігових заметів, гарантуючи безпечне самостійне пересування для людей на кріслах колісних та літніх громадян без ризику травмування.
- **Гендерно-орієнтоване та пріоритетне очищення від снігу:** Стокгольм першим впровадив стратегію «гендерно-рівного прибирання снігу» (jämställd snöröjning). Відповідно до неї, тротуари, велодоріжки, підходи до дитячих садків та автобусні смуги очищуються спецтехнікою в першу чергу, і лише після них сніг прибирають на основних автомобільних магістралях.
- **Доступність історичного центру (Гамла Стан):** Для мінімізації бар'єрів середньовічної бруківки Старого міста муніципалітет реалізує програму вирівнювання рельєфу. Вдовж основних туристичних та торгових вулиць (таких як Вестерлонггатан) прокладено спеціальні «гладкі доріжки» зі шліфованого плоского каменю, що полегшує рух крісел колісних та дитячих візків.
- **Інклюзивне поромне сполучення (Djurgården ferries):** Громадські пасажирські пороми лінії SL, які з'єднують острови міста, оснащені автоматичними висувними пандусами для посадки в один рівень із причалом. Це робить водний транспорт повністю безбар'єрним способом дістатися до «Музейного острова» Юргорден.

- **Адаптивний оглядовий майданчик SkyView:** Скляні гондоли-капсули, які піднімаються на вершину найбільшої сферичної будівлі світу (Avisci Arena), спроектовані за принципом універсального дизайну. Вони мають широкі розсувні двері та безпорожній вхід, що дозволяє людям на кріслах колісних безперешкодно користуватися атракціоном.
- **Природна рекреація (Королівський національний міський парк):** Навіть у заповідних лісопаркових зонах Стокгольма (зокрема на острові Юргорден) облаштовано інклюзивні екологічні стежки з широкими дерев'яними настилами та стабільним покриттям. Місця для пікніків обладнані адаптивними столами під виїзд крісла колісного та тактильними картами заповідника.
- **Сенсорна доступність провідних музеїв:** Головні культурні дестинації, як-от Музей Ваза (Vasamuseet) та Музей АВБА, повністю адаптовані для людей із порушеннями зору та когнітивними розладами. Вони пропонують детальні аудіодескрипції, тактильні копії експонатів, а також спеціальні «тихі зони» (Quiet Zones) зі зниженим рівнем світлового й шумового навантаження.

Транспортна безбар'єрність та доступність метрополітену:

- **Доступність наземного транспорту:** Увесь міський автобусний парк Стокгольма складається виключно з низькопідлогового рухомого складу, що обладнаний механічними або автоматичними відкидними пандусами та системою кнілінгу (нахилу кузова до борту зупинки).
- **Інклюзивність скельного метро (Tunnelbana):** Стокгольмський метрополітен, відомий як «найдовша художня галерея світу», налічує 100 станцій, з яких абсолютно кожна обладнана ліфтами (загалом понад 150 одиниць). Доступ до ліфтових холів та платформ є повністю автономним і не потребує обов'язкового виклику чи супроводу чергового персоналу.
- **Діагональні похилі ліфти (Funicular-style lifts):** Унікальне інженерне рішення для глибоких скельних станцій. Замість високовартісного вертикального буріння гранітної породи, місто інтегрувало ліфти фунікулерного типу, які рухаються по діагоналі в одній шахті паралельно пасажирським ескалаторам.
- **Система мінімізації зазорів «Mind the Gap»:** Комплексне рішення для усунення небезпечних щілин між поїздом та пероном. На краях платформ змонтовані еластичні гумові подовжувачі (gap fillers), а новітні поїзди серії C30 оснащені комп'ютеризованою пневмопідвіскою, яка автоматично вирівнює рівень підлоги вагона точно під висоту перону залежно від пасажиропотоку.
- **Акустична та тактильна навігація:** На входах до всіх ліфтових ліній, на роздоріжжях та транспортних хабах інтегровані звукові маячки (акустичні орієнтири). Від пасажирських підйомників безпосередньо до зони посадки у перший вагон поїзда ведуть контрастні металеві або кам'яні тактильні лінії.

- **Моніторинг ліфтів та гарантія подорожі (Travel Guarantee):** Офіційний мобільний додаток оператора SL відображає технічний статус кожного ліфта в реальному часі. У разі раптової поломки підйомника на потрібній станції, пасажир має право на безкоштовне альтернативне підвезення спецтранспортом або адаптивним таксі за рахунок перевізника відповідно до правил міської гарантії подорожей (Resegaranti).
- **Когнітивне та колірне зонування:** Художнє оформлення та яскраве пофарбування скелястих стін та зводів станцій виконує роль безтекстового навігатора. Це дозволяє пасажирам із ментальними розладами, порушеннями зору чи дислексією миттєво ідентифікувати конкретну станцію без необхідності зчитувати текстові покажчики.
- **Дублювання інфраструктури та зони порятунку:** На ключових підземних вузлах діють подвійні дублювальні ліфтові системи на випадок виходу з ладу одного з витягів. Станції обладнані захищеними вогнетривкими зонами очікування для маломобільних пасажирів, які мають системи герметизації, автономну вентиляцію та прямий селекторний зв'язок із диспетчером екстрених служб.

Цифрова доступність: е-демократія

- **Загальнонаціональний реєстр доступності (Tillgänglighetsdatabasen - TGD):** Швеція використовує унікальну інтегровану базу даних, що містить детальні технічні паспорти доступності тисяч муніципальних і комерційних об'єктів (державних установ, магазинів, ресторанів, парків) Стокгольма. Для кожної локації внесені верифіковані параметри: точна ширина дверей, висота порогів, наявність індукційних петель та рівень контрастності інтер'єру, з подальшим відображенням цих даних на міських цифрових картах.
- **Інклюзивні інструменти е-демократії та виборів:** Під час проведення голосувань та громадських слухань у Стокгольмі діє стандарт безбар'єрного волевиявлення. Забезпечується обов'язковий онлайн-відеопереклад муніципального контенту на жестову мову, дублювання інформації аудіоформатами, а на дільницях використовуються спеціальні тактильні трафарети для бюлетенів (valsedelskassetter), що дозволяють людям із порушеннями зору голосувати таємно й повністю самостійно.
- **Впровадження інструментів штучного інтелекту:** Муніципалітет інтегрує ШІ-сервіси в міські онлайн-платформи для автоматичного та миттєвого перекладу складних юридичних або бюрократичних текстів муніципальних послуг на офіційну шведську спрощену мову (Lättläst). Це робить міську документацію доступною для людей із когнітивними порушеннями, дислексією чи іноземців.
- **Цифрова інклюзія літніх людей (Digital delaktighet):** Системна міська програма подолання цифрового розриву, розгорнута на базі мережі публічних бібліотек та громадських сервісних центрів Стокгольма. Літні громадяни отримують безкоштовну практичну

допомогу та навчання цифровим навичкам для впевненого самостійного користування міськими е-послугами, онлайн-банкінгом та ідентифікатором BankID.

- **Дотримання вебстандартів EN 301 549:** Усі офіційні веб-сайти, мобільні додатки та електронні сервіси Стокгольма суворо оптимізовані під вимоги європейського стандарту цифрової доступності EN 301 549 та Директиви ЄС про вебдоступність. Цифрова архітектура міста на 100% сумісна зі зчитувачами екрана (screen readers), має текстові альтернативи для всього медіаконтенту та підтримує повне керування без використання миші.

Інформаційна безбар'єрність

- **База даних доступності (Tillgänglighetsdatabasen-TD):** Загальнонаціональна та міська цифрова платформа, де мешканці та туристи можуть заздалегідь перевірити верифіковану технічну інформацію про доступність будь-якого фізичного об'єкта (музею, державного закладу, магазину, парку) - від точних замірів ширини дверей та висоти порогів до наявності індукційних петель чи контрастного маркування.
- **Спрощена мова (Lättläst/Easy-to-read):** Стандартизована міська політика, за якою всі ключові офіційні документи, розпорядження та новини муніципалітету Стокгольма в обов'язковому порядку дублюються спрощеною версією шведської мови (Lättläst). Це усуває бар'єри у сприйнятті інформації для людей із дислексією, когнітивними порушеннями, а також для мігрантів, які лише вивчають мову.

Економічна безбар'єрність

- **Програма субсидованого та адаптивного працевлаштування:** Міська влада Стокгольма через спеціалізовані плани зайнятості та муніципальні компанії активно створює адаптовані робочі місця для людей з інвалідністю в муніципальних структурах Plans d'Ocupació. Застосовується модель субсидування заробітної плати (lönebidrag) у партнерстві з Державною службою зайнятості (Arbetsförmedlingen), що дозволяє компенсувати витрати на облаштування інклюзивних робочих місць.
- **Фінансова та консультаційна підтримка малого бізнесу:** Муніципалітет Стокгольма спільно з регіональними бізнес-асоціаціями надає безкоштовні інженерні та юридичні консультації підприємцям щодо адаптації їхніх комерційних приміщень за принципами універсального дизайну. Це стимулює бізнес усувати «прості перешкоди», збільшує потік клієнтів і підвищує загальну економічну та туристичну привабливість шведської столиці.

Освітня безбар'єрність

- **Фізична та когнітивна адаптація освітніх закладів:** Довгостроковий муніципальний план модернізації та реконструкції шкільних будівель,

що координується муніципальною компанією з нерухомості SISAB (Skolfastigheter i Stockholm AB). Програма передбачає обов'язкове оснащення шкіл ліфтами, безбліковим контрастним освітленням для слабкозорих учнів та інтеграцію сучасних акустичних звукопоглинальних матеріалів і звукових індукційних систем для дітей із порушеннями слуху.

- **Інклюзивні ігрові середовища (Tillgängliga lekmiljöer):** Спеціалізована програма проектування та облаштування шкільних подвір'їв і дитячих майданчиків за принципами універсального дизайну. Замість створення ізольованих ігрових зон, усе вуличне обладнання інтегрується так, щоб діти з ментальними розладами, порушеннями зору, користувачі крісел колісних та їхні однолітки без інвалідності могли грати разом в одному безбар'єрному просторі.

Суспільна та громадянська безбар'єрність

- **Рада з питань інвалідності (Stockholms stads funktionshinderråd):** Головний дорадчо-консультативний орган при Виконавчому комітеті міської ради Стокгольма, де більшість місць належить представникам профільних громадських організацій. Рада здійснює обов'язкову попередню експертизу та оцінку впливу (*konsekvensanalys*) всіх стратегічних рішень щодо міського планування, соціальних програм та інфраструктурного розвитку столиці «Safety for all»²⁶.
- **Партисипативний бюджет доступності:** Спеціалізований сегмент муніципального фонду співучасті, призначений для фінансування локальних інклюзивних ініціатив. Мешканці міста можуть самостійно пропонувати, голосувати та отримувати пряме фінансування на реалізацію мікропроектів (облаштування тактильних маршрутів, звукових маячків чи адаптивних громадських просторів) для покращення безбар'єрності у своїх адміністративних районах.

Шведський підхід фундаментально вирізняється тим, що безбар'єрність розглядається не як сукупність ізольованих архітектурних стандартів чи технічних регламентів, а як невіддільне питання захисту прав людини й забезпечення рівних можливостей. Стокгольм успішно реалізує комплексну стратегію, де доступність, універсальний дизайн та когнітивна інклюзія є обов'язковими наскрізними критеріями, які інтегруються у кожен муніципальний бюджетний план та довгострокові програми міського розвитку.

4. Париж (Франція)

Париж тривалий час вважався складним містом для людей з інвалідністю через застарілу мережу метрополітену та історичну геометрію вулиць, проте підготовка та проведення Олімпійських ігор 2024 року стали ключовим поштовхом для масштабної урбаністичної трансформації.

Ключову роль у впровадженні національних та європейських стандартів інклюзії у столиці відіграє Міжміністерська делегація з питань інвалідності

²⁶ https://static.sys.kth.se/abe/safeplaces/publikationer/Safety_for_all.pdf

(Délégation interministérielle au handicap - DIH). На рівні департаменту Париж безпосередню координацію здійснює Комісія з прав та автономії осіб з інвалідністю²⁷ (CDAPH), яка функціонує при «Відомчому будинку людей з інвалідністю» (MDPH).

Стратегія «Accessibilité Universelle 2022-2026»²⁸: Головний програмний документ, затверджений Радою Парижа (Conseil de Paris). Стратегія L'accessibilité universelle à Paris законодавчо закріплює покрокову адаптацію всіх сфер міського життя, послуг, муніципальних будівель, культурних інституцій та громадського простору до єдиних вимог інклюзивності.

Проект «Райони підвищеної доступності»²⁹ (Quartiers d'Accessibilité Augmentée-QAA): Флагманська урбаністична програма, інтегрована в концепцію «15-хвилинного міста». Проект передбачає створення пілотних міських зон (Quartiers d'accessibilité augmentée), де в межах 15 хвилин пішої доступності вся без винятку інфраструктура (громадський транспорт, школи, медичні заклади, магазини та парки) є на 100% безбар'єрною та безпечною для кожного пасажера й пішохода.

Фізична безбар'єрність

Мерія Парижа впроваджує концепцію «15-хвилинного міста» (своєрідний аналог «суперкварталів» Барселони та Берліна), де всі життєво необхідні послуги та соціальні об'єкти доступні за коротку прогулянку завдяки принципу гіперлокальності.

Райони підвищеної доступності (ZAPs / QAA): У кожному з 20 округів Парижа створено спеціальні інклюзивні зони (Quartiers d'Accessibilité Augmentée), де вся інфраструктура (школи, муніципалітети, парки, транспорт) адаптована за найвищими світовими стандартами. Ці райони служать живими лабораторіями для практичного тестування інклюзивних рішень перед їх масштабним розгортанням на всю територію столиці.

В межах Програми реновації «Rues pour tous» (Вулиці для всіх) в місті було розширено, вирівняно та понижено понад 400 км тротуарів. Додатково на кожному регульованому перехресті міста встановлено близько 22 000 звукових Bluetooth-маячків, які незрячі пішоходи можуть дистанційно активувати за допомогою смартфона або спеціального пульта.

Стандартизація досягається через «**Guide Paris Accessible**»³⁰ - головний муніципальний посібник та детальний гід для мешканців, урбаністів та архітекторів. Документ чітко регламентує правила створення зрозумілої міської навігації, безбар'єрних маршрутів та інклюзивних локацій у межах французької столиці.

Доступне житло: Париж працює над збільшенням частки адаптованого соціального житла та підтримкою приватних власників.

²⁷<https://handicap.paris.fr/>

²⁸ https://cdn.paris.fr/paris/2023/01/31/stategie-handicap-et-accessibilite-universelle-2022-2026_def-8qAx.pdf

²⁹ <https://www.paris.fr/pages/bientot-un-quartier-d-accessibilite-augmentee-dans-chaque-arrondissement-24457>

³⁰ https://cdn.paris.fr/paris/2025/09/04/guide-paris-accessible_compressed-3-3lgt.pdf

- **Закон ÉLAN³¹ (Loi ÉLAN):** Французька законодавча норма, яка запровадила обов'язковий стандарт «еволюційного житла» (logement évolutif). Згідно з цим регламентом, усі нові багатоквартирні будинки в Парижі будуються так, щоб 100% квартир на перших поверхах (та поверхах із ліфтами) можна було легко й без капітального ремонту чи знесення стін адаптувати під потреби людини на кріслі колісному.
- **Єдина державна субсидія «MaPrimeAdapt'»:** Загальнонаціональна фінансова програма, яка діє в Парижі для підтримки приватних власників та орендарів MaPrimeAdapt'. Вона покриває від 50% до 70% (максимально до 15 400 євро) витрат на ремонтні роботи з адаптації приватного житла для людей похилого віку та осіб з інвалідністю (монтаж душових кабін в один рівень із підлогою, розширення прорізів, встановлення поручнів).
- **Інклюзивний фонд соціального житла (Logement Social):** Цільова програма муніципальних житлових операторів Парижа, яка гарантує, що 100% нових об'єктів соціального житла будуються виключно за принципами універсального дизайну. Місто веде спеціалізований облік та забезпечує пріоритетний розподіл таких адаптованих квартир серед маломобільних парижан через систему MDPH.

Інклюзивні туристичні маршрути: завдяки підготовці до Параолімпіади, Париж оновив свої найбільш знакові локації.

- **Програма «Louvre pour tous» та реновація Лувру:** У межах підготовки до Параолімпіади головний музей Франції впровадив масштабний інклюзивний план. Під скляною пірамідою було інтегровано унікальний гідравлічний циліндричний ліфт-платформу «Pillar lift» без кабіни, а всередині відкрили спеціальну «Тактильну галерею» (Galerie tactile³²), де незрячі та слабоворі відвідувачі можуть самостійно досліджувати гіпсові репліки світових скульптур.
- **Модернізація Ейфелевої вежі (La Tour Eiffel accessible):** Комплексна інженерна адаптація дозволила відвідувачам на кріслах колісних безпечно підійматися на перший та другий рівні пам'ятки за допомогою спеціально адаптованих ліфтів у Північній та Східній опорах Accessibility. Додатково розроблено тактильні мапи вежі та мобільні аудіоекскурсії з тифлокоментуванням.
- **Адаптивний річковий транспорт «Bateaux-Mouches»:** Провідні оператори прогулянкових та екскурсійних суден на річці Сені повністю модернізували свої причали та плавзасоби. Кораблі обладнані висувними телескопічними пандусами, безпороговими палубами та стабілізованими панорамними зонами з фіксаторами для безпечного огляду міських краєвидів пасажирями на кріслах колісних.
- **Інклюзивна реновація історичних парків:** Сад Тюільрі та Люксембурзький сад пройшли масштабний аудит та капітальний ремонт покриття. Старий пухкий гравій на головних алеях замінили на

³¹ <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000037639478>

³² <https://www.louvre.fr/en/visit/accessibility>

ущільнений екологічний мінеральний суглинок, який повністю зберігає історичний вигляд, але забезпечує жорстку та рівну поверхню для комфортного пересування крісел колісних і дитячих візків.

- **Державний знак якості «Tourisme & Handicap»:** Офіційна національна система сертифікації туристичних локацій, готелів та ресторанів Франції. Цей знак гарантує, що сертифікований об'єкт є повністю безбар'єрним щонайменше для одного (а найчастіше - для всіх чотирьох) типів інвалідності: фізичної, зорової, слухової чи ментальної, із внесенням даних до єдиного міського інклюзивного каталогу.

Транспорт:

На відміну від Стокгольма, паризьке метро є одним із найменш доступних у світі. Через значний вік інфраструктури (понад 120 років) класичне паризьке метро є одним із найскладніших у світі - лише близько 25% станцій наразі обладнані ліфтами. Проте муніципалітет повністю компенсує цей недолік завдяки 100% доступності наземного транспорту, адаптації вуличного простору та розвитку спеціалізованих сервісів перевезень маломобільних громадян.

- **Автобусна та трамвайна мережа:** У межах програми «Bus 100% accessible» усі регулярні автобусні лінії та трамвайні маршрути регіону були повністю адаптовані. Рухомий склад оснащений автоматичними пандусами, низькою підлогою, а салони обладнані синхронізованими звуковими та візуальними цифровими системами оголошення зупинок.
- **Стратегія модернізації рейкового транспорту:** Покрокове розширення залізничної мережі здійснюється через план «Schéma Directeur d'Accessibilité». Хоча старі лінії підземки залишаються архітектурним викликом, нова 14-та лінія метро та глобальний інфраструктурний проєкт «Grand Paris Express» (200 км нових підземних шляхів) зводяться за стандартами 100% універсального дизайну та безбар'єрності.
- **Субсидування інклюзивного таксі:** У межах муніципальних програм місто активно надає цільові субсидії для закупівлі електромобілів-таксі, пристосованих для безперешкодного перевезення осіб безпосередньо у кріслах колісних.
- **Спеціалізована служба «G7 Access»:** Найбільший у Парижі профільний таксомоторний сервіс, який налічує сотні спеціально обладнаних мінівенів. Транспортні засоби оснащені висувними інженерними пандусами, низькою підлогою, кріпильними системами безпеки та широкими розсувними дверима.
- **Мережа інклюзивних вуличних туалетів «Sanisettes»:** Париж повністю модернізував мережу з 435 безкоштовних автоматичних муніципальних кабінок громадських вбиралень, зробивши їх доступними для користувачів крісел колісних. Кожна кабінка має широкий вхід без порогів, поручні безпеки, а після кожного відвідувача автоматично закривається на 60-секундний цикл повного вологого очищення та дезінфекції підлоги й унітазу.

- **Урбаністичний проєкт «Rues aux Écoles» (Вулиці-школи):** Масштабна програма перетворення понад 280 пришкільних вулиць на повністю пішохідні зони. У межах реновації тут повністю демонтували бордюри, уклали плоске інклюзивне мощення, висадили дерева та встановили велику кількість доступних вуличних меблів для відпочинку.
- **Мережа адаптивних зон «Острови прохолоди» (Îlots de fraîcheur):** Спеціальна мережа доступних парків, скверів та міських локацій, обладнаних автоматичними розпилювачами води та тіньовими навісами. Ця інфраструктура інтегрована в міські мапи й критично важлива для захисту літніх людей та осіб із термочутливістю під час літніх хвиль екстремальної спеки.
- **Адаптивні «Тихі години» (Heures calmes):** Системна практика, впроваджена у великих торгових центрах, супермаркетах та провідних музеях (включаючи Лувр). У визначений час у приміщеннях повністю вимикається фонові музика та приглушується інтенсивність штучного освітлення для комфортного та безпечного перебування людей з аутизмом та високою сенсорною чутливістю.
- **Служба персоналізованого супроводу «Accès Plus»:** Безкоштовний державний сервіс підтримки на залізничних вокзалах Парижа. Спеціально навчені працівники служби гарантовано зустрічають маломобільних пасажирів від входу до будівлі термінала, допомагають із багажем, супроводжують через турнікети та допомагають здійснити посадку безпосередньо до місця у вагоні поїзда.

Цифрова безбар'єрність

- **Інтеграція платформи «Facilit'iti»:** На офіційних вебресурсах міста (зокрема на головному порталі Paris.fr) впроваджено спеціалізоване цифрове розширення. Технологія дозволяє користувачам в один клік автоматично адаптувати візуальний інтерфейс, шрифт, динаміку елементів та кольорову палітру сайту під індивідуальні потреби людей із хворобою Паркінсона, дислексією, порушеннями зору чи епілепсією.
- **Офіційний інклюзивний гід «My Paris Je t'aime»:** Спеціалізований мобільний застосунок та е-платформа від Паризького офісу туризму (Paris Je t'aime), що містить окремий верифікований розділ для маломобільних громадян та іноземних туристів. Сервіс дозволяє в реальному часі фільтрувати й оцінювати рівень доступності музеїв, готелів, галерей та ресторанів міста відповідно до чотирьох типів інвалідності.
- **Співучасна платформа «Jaccede»:** Популярний інтерактивний цифровий путівник, що функціонує за принципом краудсорсингу. Самі користувачі, мешканці міста та туристи з інвалідністю в реальному часі наповнюють базу даних, детально описуючи й оцінюючи реальну доступність та інклюзивність комерційних і громадських закладів Парижа.

- **Цифрова навігація вбиральнями через «Ici Toilettes»:** Спеціалізовані мобільні застосунки, які інтегровані з геолокаційними картами Парижа. Вони оперативно відображають координати найближчих адаптованих кабінок автоматичних туалетів Sanisettes, прокладають до них безбар'єрний маршрут та показують їхній поточний технічний статус у реальному часі (чи працює кабінка, чи перебуває на циклі дезінфекції).

Інформаційна безбар'єрність

- **Муніципальне маркування за системою «S3A»:** Впровадження та масштабування загальнофранцузького стандарту та піктограми S3A (Symbole d'Accueil, d'Accompagnement et d'Accessibilité), розробленого асоціацією Unapei. Цей знак на входах до муніципалітетів, вокзалів та музеїв Парижа свідчить, що персонал закладу пройшов спеціальне навчання для роботи з людьми з ментальними розладами, порушеннями когнітивної сфери чи дислексією та готовий надати адаптований супровід і матеріали спрощеного читання.
- **Мережа акустичної навігації (Balises Sonores):** Інтеграція тисяч бездротових радіо- та Bluetooth-маячків на головних туристичних маршрутах, наземних переходах та в транспортних хабах оператора RATP. Незрячі пішоходи за допомогою єдиного стандартизованого пульта або смартфона активують ці пристрої, які видають чіткі звукові орієнтири та голосові підказки щодо напрямку руху, розташування кас чи назв вулиць.

Економічна безбар'єрність

- **Хартія інклюзивного бізнесу (Charte d'engagement Paris Handicap):** Комплексна програма підтримки та субсидування підприємств малого й середнього бізнесу (локальних кафе, магазинів, приватних галерей), які добровільно адаптують свої комерційні приміщення та сервіси понад мінімальні обов'язкові вимоги французького законодавства.
- **Соціально-технологічний проєкт «Paris Code»:** Муніципальна ініціатива, в межах якої молодь із різними типами інвалідності отримує повністю безкоштовну профільну освіту у сфері цифрових технологій (веброзробка, кібербезпека, тестування ПЗ). Проєкт фінансується мерією та забезпечує випускникам цільовий менторський супровід і пряме гарантоване працевлаштування в провідні технологічні компанії міста.

Освітня безбар'єрність

- **Державно-муніципальна програма «Handiscol»:** Системне забезпечення освітніх закладів Парижа професійними асистентами для дітей з інвалідністю - AESH (Accompagnant des Élèves en Situation de Handicap). У межах ініціативи у звичайних загальноосвітніх школах створюються спеціалізовані локальні простори - ULIS (Unités Locales pour l'Inclusion Scolaire), що облаштовані асистивним обладнанням для

адаптивного навчання дітей з особливими освітніми потребами у спільному інклюзивному середовищі.

- **Модернізація мережі муніципальних бібліотек:** Комплексна адаптація публічних бібліотечних просторів Парижа під потреби читачів із порушеннями зору та когнітивної сфери. Місто планомірно закупає літературу, надруковану шрифтом Брайля, тактильні видання та аудіокниги, а також облаштовує спеціалізовані робочі станції, оснащені програмами-зчитувачами екрана (screen readers), електронними збільшувачами та адаптивними клавіатурами.

Суспільна та громадянська безбар'єрність

- **Паризька рада з питань інвалідності (Conseil Parisien du Handicap - СРН):** Головний колегіальний орган при мерії Парижа Conseil Parisien du Handicap, де представники профільних громадських організацій та експерти безпосередньо впливають на формування муніципального бюджету й визначають пріоритетність проведення інфраструктурних та ремонтних робіт із покращення доступності.
- **Інклюзивний партисипативний бюджет (Budget Participatif):** Окремий масштабний напрямок у загальноміському бюджеті співучасті Парижа (на який виділяється до 5% від усього інвестиційного бюджету міста). У межах цієї програми парижани щороку самостійно пропонують та голосують за локальні проекти інклюзії, отримуючи мільйони євро фінансування на створення безбар'єрних просторів, адаптацію культурних центрів та облаштування інклюзивних дитячих майданчиків.

Створення доступного простору в Парижі - це унікальне мистецтво «вписування інклюзії» в жорсткі архітектурні обмеження, де ключовий фокус спрямовано на розвиток альтернативної мобільності «поверх» застарілої підземної інфраструктури та масштабування моделі «15-хвилинного міста». На відміну від Стокгольма, який спирається на стандарти новітнього будівництва, Париж інвестує саме в комплексну адаптацію історичної спадщини. Кожне інженерне рішення, ліфт або пандус проектується за принципами прихованого універсального дизайну та обов'язково узгоджуються з Міністерством культури Франції для збереження автентичності пам'яток архітектури.

5. Відень (Австрія)

Відень протягом багатьох років поспіль посідає перші місця у світових рейтингах якості життя (зокрема, за дослідженнями Mercer). Інклюзія в австрійській столиці є не окремою соціальною послугою, а інтегрованою складовою загальноміської стратегії «**Smart City Wien**»³³, де особливий акцент зроблено на поєднанні фізичної доступності з принципами гендерного планування та концепцією доступного житла.

³³ https://smartcity.wien.gv.at/wp-content/uploads/sites/3/2022/05/scwr_klima_2022_web-EN.pdf

Стратегічна рамка «STEP 2025»³⁴ та перехід до «STEP 2035»³⁵: У Концепції міського розвитку «STEP 2025» безбар'єрність була законодавчо закріплена як одна з п'яти головних цілей розвитку Відня. Наразі, коли місто досягло статусу одного з найдоступніших у світі, новий стратегічний план - «Wien-Plan» (Stadtentwicklungsplan STEP 2035) - фокусується на кліматичній адаптації інклюзивного простору, визначаючи конкретні зони, де необхідно впроваджувати заходи захисту маломобільних і термочутливих громадян від «островів тепла».

Спеціалізована муніципальна інституція - **Віденське антидискримінаційне бюро (WASSt)** здійснює жорсткий контроль за дотриманням прав людей з інвалідністю на рівні міста. Бюро гарантує безперешкодний доступ кожного мешканця до міських адміністративних та комунальних послуг, усуваючи прояви будь-якої дискримінації в муніципальних структурах.

Повністю незалежний від мерії **Моніторинговий комітет (Wiener Monitoringausschuss)** - експертний та правозахисний орган Відня. Комітет здійснює нагляд за імплементацією та практичним впровадженням Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю на рівні всіх міських департаментів, забезпечуючи участь громадського сектору в оцінці дій влади.

Інститут міського Омбудсмена з прав осіб з інвалідністю (Behindertenbeauftragte) - спеціалізований муніципальний орган правового захисту, який розглядає індивідуальні скарги громадян, координує роботу Гарячої лінії з питань доступності та виступає незалежним арбітром між мешканцями й забудовниками чи комунальними службами у разі виявлення порушень будівельних норм та стандартів інклюзії.

Фізична безбар'єрність

Доступне житло:

- **Інклюзивна політика «Wiener Wohnen»:** Відень володіє найбільшим у Європі фондом муніципального та соціального житла, що керується підприємством Wiener Wohnen. Усі нові житлові комплекси зводяться виключно за принципами універсального дизайну, гарантуючи повну відсутність порогів, розширені санвузли та адаптивні кухонні й житлові модулі.
- **Жорсткі вимоги «Wiener Bauordnung»³⁶ (Віденський будівельний регламент):** Локальне законодавство, яке зобов'язує девелоперів проектувати всі нові багатоквартирні будинки (із кількістю квартир більше двох) повністю безбар'єрними. Регламент вимагає забезпечення 100% доступності входних груп, ліфтових холів та спільних зон, а також закладає конструктивну можливість легкої внутрішньої адаптації

³⁴

https://vienna.business/fileadmin/user_upload/vienna-business/New_content_pages/Smart_city_solutions/Urban_Planning_2025.pdf

³⁵ <https://www.wien.gv.at/pdf/ma18/wien-plan.pdf>

³⁶ https://www.jusline.at/gesetz/bo_fuer_wien

самих квартир під потреби маломобільних осіб без знесення тримких стін.

- **Субсидії на переобладнання через «Wohnungsanpassung»:** Спеціалізована фінансова програма, що реалізується у партнерстві з Фондом соціального Відня (Fonds Soziales Wien — FSW). Організація надає прямі субсидії та покриває до 100% витрат приватних власників чи орендарів на технічне переобладнання осель (монтаж сходових підйомників, автоматичних відчинювачів дверей, капітальну адаптацію ванних кімнат під крісла колісні).
- **Муніципальна програма «SMART-Wohnprogramm»:** Міська ініціатива будівництва компактного, енергоефективного та фінансово доступного соціального житла. В межах програми 100% зведених квартир за замовчуванням відповідають найвищим австрійським стандартам безбар'єрності (ÖNORM B 1600).
- **Інклюзивна модернізація історичного фонду (Lifteinbau):** Муніципалітет виділяє цільові безповоротні гранти, які покривають значну частину витрат ОСББ на добудову чи встановлення ліфтових шахт у старих історичних будинках міста, де витяги не були передбачені початковими архітектурними проєктами.

Інклюзивні туристичні маршрути та культурна доступність:

Відень інтегрує архітектурну доступність у свою класичну імперську та барокову спадщину дуже делікатно, але високоефективно, мінімізуючи візуальний вплив на історичні інтер'єри та фасади пам'яток.

- **Масштабна тактильна навігація:** Покрокове впровадження стандартизованих безперервних тактильних ліній і смуг на всіх великих площах, у пішохідних зонах та на великих транспортно-пересадних вузлах міста (зокрема на Центральному вокзалі Відня - Hauptbahnhof).
- **Інклюзивний простір палацу Шенбрунн (Schloss Schönbrunn):** Світова пам'ятка архітектури повністю обладнана сучасними інтегрованими ліфтами для безперешкодного доступу користувачів крісел колісних до всіх екскурсійних залів парадного поверху. На базі палацу діє безкоштовний прокат механічних візків, а пухкий гравій на паркових алеях навколо фонтанів замінено на ущільнене мінеральне покриття, зручне для самотійного руху.
- **Програма доступності собору Святого Стефана (Stephansdom):** Головний готичний символ міста має безбар'єрний безпороговий вхід, а спеціально спроєктований ліфт забезпечує автономний підйом маломобільних туристів до оглядового майданчика Північної вежі, де розташований знаменитий дзвін Пуммерін (Pummerin).
- **Інклюзивна система Віденської державної опери (Wiener Staatsoper):** Спеціалізована програма квиткової доступності резервує понад 20 адаптованих місць для крісел колісних і супроводжувальних осіб у партері за фіксованою низькою ціною (близько 4 євро). Кожне

глядацьке місце в залі додатково оснащено індивідуальним цифровим монітором, що підтримує тифлокоментування, субтитри та відеосупровід жестовою мовою.

- **Музейна ініціатива «Мистецтво для всіх»:** Провідні художні інституції, як-от Музей Альбертіна (Albertina) та Бельведер (Belvedere), пропонують регулярні екскурсії австрійською жестовою мовою та тактильні сесії дослідження 3D-реплік світових шедеврів. У Музеї історії мистецтв (КНМ) інтегровано приховані рампи та гідравлічні платформи, які візуально зливатимуться з бароковим мармуровим інтер'єром, але забезпечують безперешкодне пересування.
- **Загальноєвропейська система доступу «Euro-Key»:** Відень є активним учасником міжнародної програми єдиного замка Euro-Key. Ця універсальна система електронно-механічних ключів забезпечує самостійний цілодобовий доступ людей із підтвердженою інвалідністю до закритих спецоб'єктів (адаптованих громадських туалетів, ліфтів, підйомників на платформах) по всій Австрії та Німеччині, що виключає випадки вандалізму й гарантує чистоту та довговічність інфраструктури.

Транспортна доступність та міська мобільність:

Безпечне та просторове проєктування вулиць: Проєктування міських вулиць та перехресть у Відні здійснюється за принципом повної ліквідації «сліпих зон», що суттєво підвищує безпеку для пішоходів та маломобільних груп. Пішохідні зони й тротуари планомірно розширюються до параметрів, які дозволяють двом користувачам на кріслах колісних або батькам із дитячими візками вільно й безперешкодно розминутися.

Низькопідлоговий рухомий склад та зупинки: Міський наземний транспорт Відня, що керується оператором Wiener Linien, складається виключно з низькопідлогових автобусів та унікальних низькопідлогових трамваїв моделі ULF (Ultra Low Floor), які мають найменшу в світі висоту входу (лічені сантиметри від бордюру). Усі ключові зупинки облаштовані цифровими моніторами з високою контрастністю та інтегрованими акустичними аудіоінформаторами для пасажирів із порушеннями зору.

Еталонна інклюзивність метрополітену (U-Bahn): На відміну від Парижа, віденське метро офіційно визнане одним із найдоступніших у світі. Кожна без винятку станція обладнана щонайменше одним ліфтом, а на великих пересадних вузлах діють дублювальні ліфтові системи (якщо один підйомник на ремонті, завжди працює альтернативний шлях). Інженерні конструкції перонів та нових поїздів зведені так, що зазори й перепади висоти між платформою та вагоном мінімізовані для безпечного самостійного заїзду візків.

Залізничний супровід «ÖBB Mobility Service»: Австрійська державна залізниця (ÖBB) надає цілодобову безкоштовну послугу персоналізованого супроводу для людей з інвалідністю, літніх людей та маломобільних мандрівників на всіх залізничних вокзалах Відня, допомагаючи з багажем, проходженням контролю та посадкою у вагон.

Муніципальна служба перевезень «Fahrtendienst»: Спеціалізована система міського транспорту, що складається з парку адаптованих мікроавтобусів із гідравлічними підйомниками. Сервіс працює за принципом «від дверей до дверей» і створений для віденців, які через важкі фізичні чи когнітивні порушення не можуть пересуватися звичайним громадським транспортом. Основна відмінність від соціального таксі полягає в тому, що водії проходять медичну підготовку й зобов'язані надати повну підтримку: забрати пасажирів безпосередньо з квартири та супроводити його до кінцевого місця призначення (наприклад, до кабінету лікаря).

Цифрова безбар'єрність

- **Інклюзивний навігатор «Wien zu Fuß» (Відень пішки):** Офіційний мобільний застосунок та картографічний сервіс, який прокладає пішохідні маршрути містом з урахуванням індивідуального рівня мобільності пасажирів. Алгоритм автоматично враховує шляхи в обхід сходів, високих бордюрів та крутих підйомів, а також інтегрує дані про поточну працездатність ліфтів у метрополітені.
- **Платформа зворотного зв'язку «Sag's Wien» (Скажи Відню):** Інноваційний муніципальний цифровий сервіс за допомогою якого мешканці можуть миттєво сфотографувати та надіслати геоповідомлення про виявлений інфраструктурний бар'єр (зламаний підйомник, заблокований тротуар, пошкоджене тактильне покриття). Міські служби зобов'язані оперативно усунути проблему та надати звіт заявнику.
- **Розумний асистент «WienBot» із підтримкою мов:** Офіційний ШІ-помічник, інтегрований у міську цифрову екосистему. Він працює через голосові функції та чат, має пряму інтеграцію з базами даних геокоординат і розкладом транспорту Wiener Linien. Система підтримує технологію автоматичного перекладу (включаючи українську мову), спрощуючи доступ до критично важливих міських сервісів для іноземців та людей, які не можуть користуватися стандартним текстовим пошуком.
- **Муніципальний стандарт «Leicht Lesen» (Легке читання):** Стандартизована міська політика, згідно з якою офіційні вебресурси Магістрату Відня дублюються спеціальним текстовим шаром із сертифікованим рівнем зрозумілості A2. Це забезпечує доступ до новин, пілг та законів для людей з ментальними розладами, дислексією, літніх громадян та осіб, які тільки опановують німецьку мову.
- **Дотримання вебстандартів EN 301 549:** Усі офіційні онлайн-портали та додатки Відня оптимізовані під європейські регламенти цифрової безбар'єрності. Забезпечено повну адаптацію для програм-екранних дикторів (screen readers), валідну роботу інтерфейсів без використання миші (лише з клавіатури) та високу колірну контрастність елементів.

Інформаційна безбар'єрність

- **Сервіс простої мови «Leichte Sprache»:** Офіційний вебпортал міста (wien.gv.at) має повноцінну паралельну версію, адаптовану за стандартами простої мови. Це усуває комунікаційні бар'єри та робить офіційну інформацію, правила отримання пільг і муніципальні послуги зрозумілими для людей із ментальними розладами, дислексією чи іноземців.
- **Відеопереклад на жестову мову в реальному часі:** У всіх муніципальних сервісних центрах Магістрату Відня розгорнуто цифрову мережу терміналів зі спеціалізованим ПЗ. Сервіс дозволяє людям з порушеннями слуху миттєво під'єднатися до сертифікованого перекладача австрійської жестової мови для комфортного спілкування з міськими службовцями.
- **Жестова мова в реальному часі на транспорті:** Унікальний спільний проєкт оператора Wiener Linien та технологічної компанії Signtime. Усі екстрені текстові чи звукові оголошення про технічні збої або затримки руху поїздів у метро автоматично й миттєво транслюються у вигляді відеороликів із перекладом на жестову мову в реальному часі через мобільні додатки пасажирів.
- **Мультимовний гід «Willkommen in Wien»:** Спеціалізована туристична відеоплатформа від Віденського офісу туризму, розроблена спільно з сертифікованими асоціаціями перекладачів. Для іноземних гостей із порушеннями слуху створено окремі інклюзивні відеогіди з детальною маршрутизацією містом, які дублюються трьома версіями: австрійською (ÖGS), німецькою (DGS) та міжнародною (IGS) жестовими мовами з текстовими субтитрами.
- **Муніципальний стандарт інклюзивного друку:** Будь-які міські інформаційні брошури, путівники чи декларації дублюються рельєфно-крапковим шрифтом Брайля та містять обов'язкові, тактильно відчутні на дотик QR-коди, які дозволяють миттєво зчитати й озвучити повний текст документа за допомогою смартфона.

Економічна безбар'єрність

- **Інклюзивні програми «Waff» (Віденський фонд підтримки зайнятості):** Спеціалізована муніципальна інституція, яка виділяє цільові фінансові гранти людям з інвалідністю на професійну перекваліфікацію та здобуття нових цифрових навичок. Фонд додатково надає прямі субсидії приватним компаніям для повноїльної компенсації витрат на інженерне облаштування й адаптацію робочих місць під потреби маломобільних співробітників.
- **Муніципальна підтримка інклюзивних соціальних підприємств:** Системне стимулювання та надання податкових пільг для інноваційних бізнес-моделей за прикладом знаменитого віденського готелю «magdas HOTEL». На базі таких соціальних проєктів у відкритому комерційному секторі спільно працевлаштовуються, проходять професійне навчання та отримують фінансову незалежність люди з різними формами фізичних і ментальних порушень.

- **Грантові пріоритети Віденського бізнес-агентства (Wirtschaftsagentur Wien):** Головна інвестиційна структура міста Wirtschaftsagentur Wien офіційно інтегрувала критерії інклюзії та різноманітності (Diversität) у систему оцінки бізнес-грантів. Стартапи чи підприємства, які розробляють доступні продукти або впроваджують безбар'єрність у свої сервіси, автоматично отримують додаткові бали під час конкурсного відбору, що суттєво підвищує їхні шанси на отримання муніципального фінансування (до 50 000 євро на проєкт).
- **Програма компенсації зарплат «Lohnkostenzuschuss»:** Фінансовий інструмент від Фонду соціального Відня (FSW), спрямований на інтеграцію людей із важкими формами інвалідності у відкритий ринок праці. Місто бере на себе довгострокове субсидування заробітної плати, виплачуючи роботодавцю компенсацію у розмірі від 50% до 80% від загальних витрат на оплату праці інклюзивного співробітника, що нівелює фінансові ризики для приватного бізнесу.

Освітня безбар'єрність

- **Модель «Спільного навчання» (Gemeinsames Lernen):** Базовий принцип функціонування інклюзії у віденських школах, що робить головний акцент на повній соціальній інтеграції та індивідуальному супроводі. Місто фінансує службу «Особистої допомоги в школі» (Persönliche Assistenz), асистенти якої супроводжують дитину під час обідів, екскурсій або ігор на перервах, гарантуючи, що інклюзивний процес не обмежується лише навчальними уроками.
- **Педагогіка командного викладання (Teamteaching):** Універсальна віденська практика, за якої в інклюзивних класах одночасно працюють два фахівці - основний профільний учитель та спеціалізований педагог інклюзивної освіти, що дозволяє гнучко адаптувати навчальний темп під потреби кожної дитини.
- **Інклюзивні центри компетенції «ZIS»:** Спеціалізовані муніципальні Центри інклюзії та спеціальної педагогіки (Zentren für Inklusion und Sonderpädagogik-ZIS), які функціонують як опорні хаби. Вони надають оперативну технічну, методичну та кадрову підтримку загальноосвітнім школам Відня для якісного навчання дітей з особливими освітніми потребами.
- **Урбаністична освітня концепція «Campus Plus»:** Інноваційна муніципальна модель інтегрованого будівництва шкіл та дитячих садочків в одному просторі. Проектування таких кампусів здійснюється за суворим австрійським архітектурним стандартом доступності «BIENE»³⁷ (який розшифровується як Barrierefrei, Inklusiv, Ergonomisch, Nachhaltig, Effizient - Безбар'єрний, Інклюзивний, Ергономічний, Сталий, Ефективний), що гарантує повну

³⁷ <https://www.wien.gv.at/pdf/ma37/barrierefreies-planen-bauen-2024.pdf>

безпороговість, інтеграцію зон сенсорного розвантаження та спеціальні акустичні рішення на рівні стін та стель.

Суспільна та громадянська безбар'єрність

- **Молодіжні ініціативи проти дискримінації:** Муніципалітет Відня активно фінансує та підтримує молодіжні інклюзивні проекти й освітні програми, спрямовані на подолання ментальних бар'єрів, руйнування стереотипів і протидію дискримінації у підлітковому середовищі.
- **Обов'язкова громадська експертиза планування:** Жорстка система контролю, за якої стратегічні міські проекти проходять обов'язковий аудит доступності в експертних колах громадського сектору. Ключову координаційну роль тут відіграє Асоціація соціальних установ Відня «Dachverband Wiener Sozialeinrichtungen», що об'єднує профільні організації та гарантує врахування інтересів людей із різними типами інвалідності на етапі проектування.
- **Муніципальна програма «Dementia-friendly Vienna» (Demenzfreundliche Stadt):** Комплексна міська стратегія підтримки людей із деменцією та іншими когнітивними порушеннями. Проект передбачає масштабне навчання працівників супермаркетів, банківських установ та контролерів Wiener Linien правилам розпізнавання людей із розладами пам'яті та надання їм безпечної орієнтаційної допомоги, а також облаштування у міських парках спеціалізованих безбар'єрних сенсорних садів із тактильними рослинами та зонами заспокоєння.
- **Стандарт безбар'єрного волевиявлення (Barrierefreie Wahlen):** Відень законодавчо забезпечує 100% доступність виборчого процесу під час муніципальних і національних голосувань Wien-Wahl 2025. Майже всі виборчі дільниці міста є фізично безбар'єрними й оснащеними розширеними кабінами для візків, виборчі матеріали та програми партій обов'язково дублюються у аудіоформатах та версіях легкого читання, а для таємного самотійного голосування незрячих у кожній кабіні надаються тактильні трафарети із шрифтом Брайля.
- **Служба «Мобільної виборчої комісії» (Fliegende Wahlbehörde):** Унікальний електоральний інструмент підтримки громадян. Мешканці Відня, які через важкі фізичні порушення або постільний режим не мають змоги відвідати виборчу дільницю, можуть заздалегідь оформити заявку, і в день голосування спеціальна муніципальна виїзна комісія прибуде безпосередньо до їхнього помешкання або лікарняної палати для забезпечення права голосу.

Відень став піонером у розумінні того, що безбар'єрність є наскрізним критерієм міського планування, який охоплює не лише користувачів крісел колісних, а й гарантує безпеку та повну повсякденну зручність для жінок, дітей, людей старшого віку та осіб із когнітивними розладами.

На сьогодні австрійська столиця офіційно визнана одним із найпрогресивніших, а за багатьма міжнародними оцінками - найкращим містом

у Європі та світі за рівнем безбар'єрності. Важливим міжнародним підтвердженням цього лідерства стало здобуття Віднем у листопаді 2024 року престижної премії Access City Award 2025 від Європейської Комісії, яка закріпила статус міста як глобального еталону у створенні безперешкодного та інклюзивного середовища для всіх поколінь Access City Award 2025.

V. Аналіз програм безбар'єрності 10 невеликих європейських міст (муніципалітетів)

Тут важливий досвід переможців премії Access City Award (міст з населенням до 50-200 тис.), який може надати нові дороговкази та приклади інноваційних рішень.

1. Бреда (Нідерланди). Населення: ~185 000 осіб. Переможець Access City Award 2019.

Місто Бреда є визнаним європейським взірцем безбар'єрності, де інклюзія інтегрована одночасно в міське середовище, бізнес-культуру та туристичний сектор.

Головним вищим програмним документом міста у сфері рівності на період до 2029 року є **Beleidsplan Diversiteit, Gelijkwaardigheid en Inclusie (DGI)**³⁸ (План політики диверсифікації, рівності та інклюзії). На його основі діє спеціалізована **Bredase Agenda Toegankelijkheid**³⁹ (Порядок денний доступності Бреди), яка зобов'язує кожен муніципальний департамент за замовчуванням інтегрувати критерії безбар'єрності у свою щоденну роботу та капітальні проекти.

У місті активно діє унікальне громадсько-підприємницьке об'єднання **Platform Breda voor iedereen, gastvrij en toegankelijk** (Бреда для всіх, гостинна та доступна). Платформа об'єднує муніципалітет, локальний ритейл, ресторанний бізнес та профільні організації. Люди з різними формами інвалідності залучаються сюди як офіційні експерти та тестувальники, які проводять професійний аудит будь-яких міських інфраструктурних планів.

Фізична безбар'єрність: концепція «безшовної мобільності»:

Окрім знаменитого інженерного рішення з перевертання, зрізання та шліфування середньовічної бруківки для усунення вібрацій, місто повністю модернізувало транспортний хаб. Центральний залізничний вокзал (Station Breda) та весь міський автобусний флот є на 100% низькопідлоговими, а водії проходять обов'язкове навчання інклюзивного сервісу.

- **Універсальний дизайн культурної спадщини:** Адаптація історичних об'єктів центру міста здійснюється за жорсткими стандартами «мінімального втручання» та «зворотності архітектурних рішень». Це

³⁸

<https://www.breda.nl/sites/default/files/2025-04/beleidsplan-inclusief-samenleven-diversiteit-gelijkwaardigheid-en-inclusie-2025-2029.pdf>

³⁹ <https://www.bredavooriedereen.nl/wp-content/uploads/2019/12/Vervolgagenda-Toegankelijkheid.pdf>

дозволяє інтегрувати приховані пандуси, автоматичні підйомники та тактильні елементи в середньовічні будівлі без руйнування їхнього автентичного вигляду, що принесло місту також нагороду European Smart Tourism Award.

- **Експертний інфраструктурний аудит:** Замість штучних програм, мерія спільно з експертами з інвалідністю платформи Breda voor iedereen проводить регулярні спільні інспекції міських вулиць та парків. Вони покроково мапують громадські простори, виявляючи бар'єри (високі бордюри, круті нахили, відсутність тактильних ліній) для їхнього оперативного усунення за рахунок міського Фонду доступності (Toegankelijkheidsfonds Breda).
- **Доступність масових заходів (Dag van de Inclusiviteit):** Правила видачі муніципальних дозволів на проведення фестивалів та масових заходів у Бреді містять жорсткі вимоги щодо безбар'єрності. Організатори зобов'язані забезпечувати безперешкодні під'їзди, спеціальні занижені стійки, адаптовані мобільні вбиральні, рівні настили поверх газонів та виділені безпечні зони очікування для людей на кріслах-колісних.

Інформаційна безбар'єрність

Місто Бреда активно впроваджує інформаційну безбар'єрність, використовуючи тактильні карти історичного центру та аудіоописку для туристичних маршрутів. Муніципалітет, у тісній співпраці з експертною платформою «**Breda voor Iedereen**», забезпечує та організовує підготовку персоналу готелів та ресторанів. Співробітників навчають основ спілкування з людьми з різними типами порушень - зору, слуху та когнітивних навичок, щоб зробити місто максимально гостинним для кожного.

Цифрова безбар'єрність

Місто реалізувало проєкт «розумної вулиці» (Willemstraat). Вулиця обладнана безкоштовним оптоволоконним Wi-Fi та системою керування потоками людей, що допомагає користувачам крісел колісних уникати скупчень.

- **Розумна інфраструктура (Willemstraat):** Місто реалізувало проєкт «розумної вулиці» на Willemstraat - це головний безбар'єрний туристичний та транспортний коридор Бреди. Вулиця повністю позбавлена бордюрів, має інтегровану тактильну навігацію, безкоштовний Wi-Fi та цифрові системи моніторингу потоків людей, що допомагає користувачам крісел колісних легше орієнтуватися та уникати заторів під час масових заходів.
- **Мобільний додаток Bereikbaar Breda:** Замість сторонніх сервісів муніципалітет спільно з платформою «Breda voor Iedereen» повністю профінансував та запустив власний безкоштовний додаток **Bereikbaar Breda**. Додаток будує персоналізовані безбар'єрні маршрути містом, відображає локації зі спеціальними «знаками якості» доступності (перевірені кафе, музеї, магазини), показує розташування інклюзивних

туалетів та дозволяє заздалегідь бронювати спеціальні паркувальні місця.

- **Цифрова доступність держпослуг (Digitoegankelijk):** Відповідно до європейських та національних стандартів, усі онлайн-сервіси та сайти мерії Бреди адаптовані під вимоги WCAG 2.1/2.2 (рівень AA). Це гарантує, що люди з порушеннями зору (через екранні зчитувачі), слуху чи когнітивними особливостями можуть абсолютно самостійно та безперешкодно отримувати будь-які адміністративні послуги онлайн.
- **Інновація ВВА (Beter Bereikbaar):** Додатково у Бреді тестуються та впроваджуються мікронавігаційні застосунки (на кшталт ВВА), які за допомогою Bluetooth-маячків всередині публічних будівель допомагають людям із порушеннями зору отримувати аудіопідказки про простір навколо них у режимі реального часу.

Економічна безбар'єрність

- **Муніципальна підтримка та субсидування (Loonkostensubsidie):** Муніципалітет Бреди активно стимулює бізнес наймати людей з інвалідністю, використовуючи інструмент Loonkostensubsidie (субсидія на покриття витрат на оплату праці). Якщо продуктивність працівника через порушення здоров'я є нижчою за стандартну, місто компенсує роботодавцю цю різницю (до рівня мінімальної заробітної плати). Крім того, мерія повністю фінансує послуги професійних джоб-коучів (Jobcoaching), які супроводжують працівника, допомагають йому адаптуватися та навчають колектив компанії правильній взаємодії.
- **Адаптація робочих місць:** У межах національної програми Banenafspraak роботодавці Бреди отримують фінансову допомогу від держави та міста на фізичне переобладнання робочих місць під потреби людей з інвалідністю (ергономічні меблі, спеціальні програми, підйомники).
- **Роль громадського сектору:** Місто консультується з організацією Breda Gelijk, яка об'єднує експертів із власним досвідом інвалідності. Вони допомагають бізнесу оцінити загальну інклюзивність офісів чи підприємств, проводять аудити безбар'єрності та руйнують ментальні стереотипи серед роботодавців.
- **Захищене працевлаштування (Beschut werk):** Для осіб із найважчими формами порушень, які не можуть працювати на відкритому ринку навіть із субсидіями, у Бреді діє система «захищеного працевлаштування». Це спеціально створені робочі місця із постійним медичним та психологічним супроводом, що є частиною масштабної нідерландської системи інклюзії, яка забезпечує роботою понад 100 000 людей по всій країні.

Освітня безбар'єрність

- **Наукове партнерство з BUas:** Муніципалітет Бреди офіційно співпрацює з Університетом прикладних наук Бреди (Breda University

of Applied Sciences - BUas). Питання інклюзивного туризму та доступного міського середовища інтегровані безпосередньо в навчальний процес. На базі передової дослідницької лабораторії BUas Experience Lab та в межах європейського проєкту Cross-re-tour студенти розробляють, тестують та впроваджують цифрові інновації для міста - від розумних систем навігації для парків до інклюзивних мобільних рішень.

- **Практичні сесії доступності (Accessibility scans):** Замість сухої теорії студенти академій туризму та дозвілля BUas регулярно проводять спільні воркшопи з експертами з інклюзії та людьми з інвалідністю (через платформи Breda Gelijk та Breda voor Iedereen). Вони проводять реальний аудит локацій міста, оцінюють безбар'єрність фестивалів та проєктують універсальний дизайн для міського простору.
- **Навчання сфери гостинності (Breda voor Iedereen):** Міська платформа Breda voor Iedereen спільно з профільними навчальними закладами (зокрема De Rooi Pannen) реалізує освітні ініціативи для представників локального бізнесу. Персонал готелів, кафе та музеїв вчать психології та правилам спілкування, етикету допомоги та базовому розумінню потреб гостей із фізичними, сенсорними або когнітивними порушеннями.
- **Державна підтримка інклюзивної освіти:** На національному рівні Нідерланди забезпечують повне фінансування адаптації навчальних програм та інфраструктури кампусів. Кожен студент в Бреді, незалежно від форми порушень, має гарантоване право на супровід джоб-коучів, психологів, надання адаптованих матеріалів чи технічних засобів навчання.

Суспільна та громадянська безбар'єрність

У Бреді реалізовано одну з найефективніших європейських моделей співучасті (партисипації) громадян у прийнятті рішень:

- **Залучення експертів із власним досвідом:** Місто неухильно дотримується принципу «Нічого для нас без нас» (Niets over ons, zonder ons). Проєктування та здача в експлуатацію будь-якого інфраструктурного об'єкта, громадського простору чи затвердження регламенту масштабного фестивалю не вважаються завершеними без обов'язкового практичного «тестування доступності». Офіційні аудити проводять підготовлені експерти та волонтери з інвалідністю на базі робочої групи організації Breda Gelijk. Це забезпечує реальний вплив громади на архітектурний та соціальний вигляд міста.

Усі згадані напрями та програми безбар'єрності не існують ізольовано. Вони системно інтегровані в єдиний міський стратегічний документ - **Beleidsplan Inclusief Samenleven**⁴⁰ (План політики інклюзивного співжиття).

40

https://www.breda.nl/sites/default/files/2024-12/Beleidsplan%20DGI%202025-2029%20Inclusief%20Samenleven%20-%20Gelijkwaardig%2C%20verbonden%20en%20toegankelijk__5075511__.pdf

Також вимоги безбар'єрності є наскрізною обов'язковою умовою генерального плану розвитку міста **Omgevingsvisie Breda 2040**⁴¹. Для Бреди цифрова, інформаційна та фізична інклюзія перестали бути переліком окремих соціальних проєктів, перетворившись на базову суспільну норму та стандарт міського життя.

2. Люксембург (Люксембург): Населення: ~130 000 осіб. Переможець Access City Award 2022.

Столиця Великого Герцогства, місто Люксембург, є переможцем європейської премії Access City Award 2022 за комплексний підхід до безбар'єрності. Стратегія міста базується на синергії національного законодавства та локальних міських ініціатив:

Комунальний план дій⁴² (Plan d'action communal intégration / inclusion) - це головний стратегічний документ мерії міста Люксембург. Він визначає чіткі кроки та цілі у ключових сферах міського життя (від доступного муніципального житла до культури й спорту). План регулярно оновлюється на основі публічних консультацій та воркшопів із мешканцями.

На загальнодержавному рівні діє **Національний план дій із впровадження Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю**⁴³ (PAN CRPD), який містить 29 пріоритетів, 55 цілей та 97 конкретних заходів. Місто Люксембург виступає флагманом реалізації цього плану, адаптуючи міські сервіси під суворі державні стандарти інклюзії.

При мерії на постійній основі діє спеціальна Консультативна комісія (Commission consultative d'accessibilité) - дорадчий орган, куди входять представники понад 10 профільних асоціацій людей з інвалідністю та експерти. Комісія здійснює попередній аудит і дає експертну оцінку всім новим архітектурним, інфраструктурним та транспортним проєктам міста до їхнього затвердження міською радою.

Фізична безбар'єрність: «Подолання рельєфу»

Люксембург став першою країною (та містом) у світі, де весь громадський транспорт став безкоштовним. Це прибрало фінансовий бар'єр, але паралельно місто також зробило транспорт 100% низькопідлоговим. Всі зупинки обладнані аудіомаячками, що активуються зі смартфона або спеціального пульта, оголошуючи номер маршруту та час прибуття. При цьому, місто використовує піктограми замість складних текстів на всіх муніципальних будівлях, щоб полегшити орієнтацію людям з ментальними порушеннями та іноземцям.

⁴¹

<https://www.breda.nl/sites/default/files/2022-11/Omgevingsvisie%20Breda%202040%20Sterk%20en%20Veerkrachtig.pdf>

⁴² <https://www.vdl.lu/sites/default/files/media/document/1er%20Plan%20communal%20d%27int%C3%A9gration.pdf>

⁴³

<https://mfsva.gouvernement.lu/dam-assets/publications/plan-strategie/handicap/2019-2024/pan-personnes-hanicap%C3%A9es/PAN-2019-2024-Droits-des-personnes-handicapees.pdf>

Люксембург має складний багаторівневий рельєф і розділений на «Верхнє місто» та «Нижнє місто» глибокими ущелинами. Побудована мережа потужних ліфтів та фунікулерів, які є безкоштовними та повністю адаптованими.

- **Безкоштовний та доступний транспорт:** Люксембург став першою країною у світі, де весь громадський транспорт є безкоштовним. Місто Люксембург практично повністю перевело свій автопарк на низькопідлогові моделі. Сучасна трамвайна система **Luxtram** спроектована за принципом «нульового порогу» - підлога вагонів знаходиться на одному рівні з платформами зупинок. Усі транспортні засоби обладнані автоматичними системами звукового та візуального сповіщення.
- **Вертикальна мобільність (Liaisons de mobilité verticale):** Для подолання складного рельєфу місто збудувало унікальну мережу безкоштовних і повністю адаптованих ліфтів та фунікулерів. Ключовими об'єктами є Панорамний ліфт Pfaffenthal (скляний ліфт, що долає 60-метровий перепад висоти між районами) та ліфт Grund, які обладнані тактильними елементами та голосовим супроводом для пасажирів на кріслах колісних та людей з порушеннями зору.
- **Інклюзивна навігація:** Для полегшення орієнтації людей з когнітивними або ментальними порушеннями, а також іноземців, муніципалітет використовує міжнародні піктограми та стандартизовані текстові вказівники за принципом Easy-to-Read на всіх муніципальних будівлях. Для людей з порушеннями зору зупинки та розклади інтегровані в офіційний мобільний додаток **VDL City App** з підтримкою аудіосупроводу в реальному часі.
- **Спеціалізовані сервіси (Adapto та Call-a-Bus):** Особи з важкими й незворотними порушеннями мобільності, які не можуть користуватися стандартним транспортом, забезпечені державною службою перевезень «від дверей до дверей» **Adapto** (працює за індивідуальним замовленням за фіксованим низьким тарифом). Додатково в межах столиці мерія фінансує аналогічну локальну службу **Call-a-Bus** для літніх людей та містян з інвалідністю.

Інформаційна безбар'єрність: «Дизайн для всіх»

Муніципалітет Люксембурга робить ставку на те, щоб міська інформація та комунікація були зрозумілі кожному мешканцю чи гостю, незалежно від мови, віку, сенсорних або когнітивних особливостей:

- **Цифрова мікронавігація (Маячки iBeacon):** Більшість автобусних зупинок столиці обладнані бездротовими маячками **iBeacon**. Технологія працює в синергії з мобільним додатком міста. Коли людина з порушенням зору підходить до зупинки, система автоматично надсилає голосове повідомлення або Push-сповіщення на смартфон, оголошуючи номери маршрутів, напрямки та точний час прибуття транспорту.

- **Концепція простої мови (Facile à lire/FAL):** Замість окремого плану, місто впроваджує стандарти простої мови в межах загального плану інклюзії. Мерія спільно з національною організацією Info-Handicap систематично адаптує офіційні документи, брошури про голосування, правила міських сервісів та туристичні путівники за міжнародним стандартом Easy-to-read. Це допомагає людям з інтелектуальними або когнітивними порушеннями, літнім людям, а також іноземцям легше інтегруватися в життя міста.
- **Візуальна безбар'єрність:** На муніципальних об'єктах і в міському просторі Люксембург мінімізує використання складних текстових інструкцій, замінюючи їх універсальними та зрозумілими міжнародними піктограмами.

Цифрова безбар'єрність: Доступність як послуга

- **Міський мобільний застосунок (CityApp VDL):** Офіційний цифровий помічник міста повністю адаптований для користувачів із допоміжними технологіями (зокрема VoiceOver та TalkBack). Через систему динамічних віджетів пасажери з інвалідністю та маломобільні групи населення можуть у реальному часі відстежувати точний графік роботи й технічний стан міських панорамних ліфтів та фунікулерів, що є критично важливим для навігації в умовах багаторівневого рельєфу столиці.
- **Гід безбар'єрності (EureWelcome):** Замість локальних довідників, місто інтегроване в єдину національну цифрову базу та систему маркування EureWelcome. Цей онлайн-ресурс надає мешканцям та туристам із різними типами інвалідності вичерпну інформацію про архітектурну доступність будь-якої локації - від детальних схем інклюзивних маршрутів до перевірених експертами музеїв, готелів та культурних центрів.
- **Цифрова доступність вебпорталів:** Відповідно до європейського законодавства, головний сайт мерії vdl.lu та всі пов'язані муніципальні ресурси оптимізовані за міжнародним стандартом WCAG 2.1 (Level AA). Сайти мають правильну розмітку для екранних зчитувачів, адаптивні контрастні версії та надають можливість людям із порушеннями зору, слуху чи когнітивними особливостями самостійно й безперешкодно отримувати будь-які адміністративні послуги онлайн.

Економічна безбар'єрність: Соціальна відповідальність

Економічна інклюзія в місті Люксембург базується на моделі державно-приватного партнерства, де муніципалітет виступає одночасно ініціатором, координатором та зразковим роботодавцем:

- **Хартія різноманітності (Charte de la diversité Lëtzebuerg):** Муніципалітет міста Люксембург офіційно підписав національну Хартію різноманітності. Місто веде активну фінансову та організаційну співпрацю з мережею корпоративної соціальної відповідальності IMS Luxembourg. Разом вони стимулюють приватний

сектор впроваджувати практики різноманітності та інклюзії, руйнуючи стереотипи роботодавців щодо продуктивності працівників з інвалідністю.

- **Мерія як зразковий роботодавець:** Муніципалітет Люксембурга демонструє внутрішню безбар'єрність, адаптуючи робочі місця для власних працівників із різними формами порушень (зору, слуху, моторики). Це включає закупівлю спеціалізованого програмного забезпечення, переобладнання кабінетів, гнучкі графіки роботи та послуги внутрішніх сертифікованих менторів для супроводу.
- **Національний день різноманітності (Diversity Day Lëtzebuerg):** Місто є центральним майданчиком проведення цієї національної події. У цей день проходять виставки, воркшопи та презентації найкращих інклюзивних бізнес-кейсів, а компанії діляться досвідом успішної інтеграції працівників з інвалідністю на відкритому ринку праці.
- **Система квотування та фінансових компенсацій:** Відповідно до законодавства Великого Герцогства, компанії з чисельністю від 25 працівників зобов'язані мати у штаті осіб з інвалідністю (квота становить до 4% для великих підприємств). Для підтримки бізнесу державні реінтеграційні фонди спільно з містом забезпечують 100% компенсацію витрат на фізичну чи технічну адаптацію робочого місця та субсидують частину заробітної плати працівника.

Освітня безбар'єрність: Інклюзивне дозвілля та навчання

Муніципалітет Люксембурга спільно з державними органами розглядає культуру й неформальну освіту як простір для повної інтеграції та розвитку кожного мешканця:

- **Інклюзивне музейне об'єднання (d'stater musée):** Сім головних музеїв столиці (зокрема Mudam, Casino Luxembourg та Lëtzebuerg City Museum) діють у межах спільної програми безбар'єрності. Вона базується на фінансовій доступності (безкоштовний вхід або спеціальні дні вільного відвідування) та адаптації контенту. Для відвідувачів проводять тактильні тури (touch tours), екскурсії міжнародною чи франко-люксембурзькою мовами жестів, а також організовують спеціальні навчальні та творчі воркшопи для дітей та молоді з розладами аутистичного спектра й іншими когнітивними особливостями.
- **Тифлокоментування у культурі (Audio-description):** У місті діє масштабна програма адаптації театрів та кінотеатрів під потреби людей із порушеннями зору. У тісній співпраці з Фондом незрячих Люксембургу (FLB) провідні культурні майданчики (як-от Mierscher Theater) оснащуються спеціальними системами синхронного аудіосупроводу. Це дозволяє незрячим та слабоворим людям повноцінно сприймати театральні вистави та кінопокази через спеціальні гарнітури.

- **Сертифікація об'єктів дозвілля (EureWelcome Label):** Усі культурні та туристичні об'єкти столиці проходять суворий аудит на відповідність концепції «Дизайн для всіх». Знак якості EureWelcome, що присвоюється Міністерством економіки Люксембургу у партнерстві з організацією Info-Handicap, гарантує, що сертифікований музей, театр чи готель повністю придатний для відвідування людьми на кріслах колісних, особами з порушеннями слуху, зору чи ментальними розладами.

Суспільна та громадянська безбар'єрність

Модель громадянської співучасті в Люксембурзі базується на реальному залученні мешканців до формування міського простору та руйнуванні соціальних бар'єрів:

- **Партисипативне проектування та тест-драйв інфраструктури:** Місто впроваджує практику обов'язкових публічних воркшопів та консультацій (Réunions publiques). Перед запуском будь-якого масштабного інфраструктурного об'єкта (наприклад, нових ділянок трамвайної мережі Lixtram або великих транспортних хабів) мерія спільно з **Консультативною комісією з доступності** та профільними асоціаціями організовує спеціальні тестові дні. Люди з різними типами інвалідності на практиці перевіряють ергономіку майбутніх зупинок, перонів, висоту поручнів та зручність навігації, а їхні зауваження вносяться до проєкту до його фінального затвердження.
- **Інклюзивні ігрові простори (Aires de jeux inclusives):** Усі нові та модернізовані дитячі майданчики столиці створюються за принципом «Дизайн для всіх». Такі великі зони дозвілля, як ігровий парк у районі Belair, обладнані інтегрованими сенсорними панелями, пандусами для ігрових комплексів, безбар'єрними каруселями та гойдалками. Це дозволяє дітям із порушеннями опорно-рухового апарату, зору чи когнітивних навичок гратися і спілкуватися на рівних разом зі своїми однолітками, формуючи інклюзивну культуру змалечку.
- **Дні підвищення обізнаності (Aktiounsdag):** Муніципалітет виступає співорганізатором щорічних днів дій та інформаційних кампаній для бізнесу й мешканців. Під час цих заходів проводяться відкриті тренінги, де підприємцям роз'яснюють переваги безбар'єрності, архітекторам презентують нові стандарти доступного будівництва, а містян навчають правил етичної взаємодії з людьми з інвалідністю.

Кейс Люксембурга демонструє унікальний досвід подолання складного природного ландшафту завдяки інженерним рішенням «вертикальної мобільності». Проте головний успіх столиці полягає в розумінні того, що інформаційні бар'єри є так само обмежувальними, як і фізичні скелі. Системне впровадження стандартів простої мови (Facile à lire) та мікронавігації (iBeacon) доводить: цифрова та інформаційна безбар'єрність є ключем до створення по-справжньому інклюзивного простору.

3. Шеллефтео (Швеція): Населення: ~75 000 осіб. Переможець Access City Award 2023.

Доступність у суворих зимових умовах (підігрів тротуарів). Шеллефтео - приклад того, як перетворити суворий субарктичний клімат на інклюзивну перевагу. Це місто є унікальним прикладом того, як інклюзивність реалізується в умовах суворого північного клімату (сніг, ожеледь, низькі температури).

Шеллефтео 2030⁴⁴ - це стратегія сталого соціального перетворення комуни що визначає загальні цілі доступності міського середовища та залучення всього населення до життя міста.

Функціонує унікальна та дуже впливова рада безбар'єрності (RÅFF - Rådet för förebyggande av funktionshinder), яка є головним інструментом залучення людей з інвалідністю до прийняття рішень на рівні мерії. Рада складається з 15 постійних членів, куди входять як політики (представники міської ради, комітетів із соціальних питань, освіти, міського будівництва, екології), так і безпосередньо делегати від локальних організацій людей з інвалідністю.

При раді RÅFF створена постійна робоча група, куди входять представники асоціацій інвалідів та два сертифіковані муніципальні фахівці: Координатор з питань залучення (Delaktighetssamordnare) та Радник з доступності (Tillgänglighetsrådgivare) Вони мають архітектурно-технічну експертизу і супроводжують усі міські будівельні проєкти на етапі планування.

Фізична безбар'єрність: «Тепле та безпечне місто»

Всі міські автобуси працюють на електриці, мають низьку підлогу та систему «кнілінгу» (нахил кузова до бордюру).

Муніципалітет Шеллефтео успішно довів, що суворий субарктичний клімат не є перешкодою для безбар'єрності, інтегрувавши інноваційні інженерні рішення у міську інфраструктуру:

- **Екологічне підземне опалення (Markvärme):** Головною фізичною інновацією центру міста є розгалужена система підігріву тротуарів, громадських площ та ігрових майданчиків. Замість додаткових енерговитрат система працює за рахунок надлишкового промислового тепла та зворотних контурів міського центрального опалення. Це гарантує повну відсутність ожеледі та снігових завалів 24/7 без використання хімікатів, повністю усуваючи загрозу «зимової ізоляції» для літніх людей та користувачів крісел колісних.
- **Пріоритет пішохідної логістики:** Відповідно до комунальних регламентів безпеки, під час снігопадів очищення міста починається не з автомобільних магістралей, а з пішохідних та велосипедних маршрутів, автобусних хабів та підходів до соціальних об'єктів.

⁴⁴https://skelleftea.se/download/18.6508398e181260d58ecf40e/1655273515471/Skelleftea_2030strategi_tillganglighetsanpassad.pdf

- **Сучасний інклюзивний транспорт:** Весь муніципальний парк автобусів переведено на екологічну електричну тягу. Транспорт має повністю низьку підлогу, систему кнілінгу (примусового нахилу кузова до рівня бордюру) та висувні рампи, що забезпечує безперешкодну посадку.
- **Доступна природа (Accessible outdoor recreation):** Концепція адаптації природних заповідників навколо міста. Включає будівництво піднятих дерев'яних настилів у лісах та спеціально обладнаних місць для риболовлі, доступних для людей на кріслах колісних. Ведеться перелік⁴⁵ адаптованих природних зон, спеціальних пірсів для риболовлі на кріслах-колісних, обладнаних пляжів та платформ для барбекю та точні локації всіх інклюзивних стежок, облаштованих лісових маршрутів та місць відпочинку в межах комуни⁴⁶.

Інформаційна безбар'єрність: «Відчутне місто»

Муніципалітет Шеллефтео інтегрує інформаційну доступність безпосередньо у фізичний дизайн та візуальну культуру міського простору, враховуючи специфіку темної північної зими:

- **Тактильна та світлова навігація (Taktila ledstråk):** Замість відокремлених проєктів, місто використовує суворий технічний стандарт створення безперервних тактильних маршрутів. На головних перехрестях та біля великих соціальних об'єктів встановлено бронзові 3D-моделі міських кварталів для тактильного орієнтування осіб із порушеннями зору. Враховуючи суворий субарктичний клімат і критично короткий світловий день взимку, тактильні наземні лінії дублюються контрастним світлодіодним підсвічуванням та спеціальним антибліковим освітленням, що допомагає орієнтуватися людям зі слабозорістю.
- **Доступне мистецтво та паблік-арт (Enprocentsregeln):** Відповідно до шведського «правила 1%», муніципалітет інтегрує універсальний дизайн у міське мистецтво. Усі нові об'єкти паблік-арту, вуличні інсталяції та скульптури в Шеллефтео створюються з розрахунком на інклюзивне сприйняття. Вони доступні для дотику, не мають бар'єрів для наближення на кріслах колісних та обов'язково оснащені табличками зі шрифтом Брайля і QR-кодами, які ведуть на професійний аудіоопис (тифлокоментування) об'єкта.

Цифрова безбар'єрність: «Розумне інклюзивне місто»

Шеллефтео використовує концепцію відкритих даних (Open Data) та Інтернету речей (IoT) не для абстрактних звітів, а для забезпечення автономності та безпеки маломобільних містян:

- **Цифрова карта розчищення снігу (Snöröjning digital karta):** Муніципалітет інтегрував GPS-моніторинг комунальної техніки у відкриту міську ГІС-карту. У зимовий період користувачі крісел

⁴⁵ <https://skelleftea.se/invanare/startside/uppleva-och-gora/friluftsliv-och-natur/tillgangligt-friluftsliv>

⁴⁶ <https://www.naturkartan.se/sv/skelleftea>

колісних та маломобільні мешканці можуть у реальному часі перевіряти, які саме ділянки тротуарів та пішохідних зон уже очищені від снігу чи підігріваються. Це дозволяє самостійно й безпечно планувати безбар'єрні маршрути містом.

- **Геотаргетовані SMS-попередження для незрячих:** Для людей із порушеннями зору, які не можуть візуально оцінити зміну дорожньої обстановки, у Бреді та Шеллефтео діє система точкового оповіщення. Комуна надсилає автоматичні текстові та голосові повідомлення на мобільні телефони мешканців, якщо на їхніх щоденних маршрутах виникають тимчасові перешкоди, кучугури або ведуться ремонтні роботи.
- **Регіональна програма цифрової доступності (Digital Västerbotten):** Шеллефтео виступає локомотивом та розробником інклюзивних е-послуг для всього регіону. У межах цієї програми місто фінансує постійні тренінги та послуги індивідуальних цифрових гідів для літніх людей та осіб із когнітивними або ментальними порушеннями. Їх навчають базових цифрових навичок: від взаємодії з сайтами мерії за стандартами вебдоступності до онлайн-запису до лікарів та користування безконтактним транспортом.

Економічна безбар'єрність: «Робота для кожного»

Економічна інклюзія у Шеллефтео фокусується на виведенні людей із ментальними, психічними чи нейропсихіатричними порушеннями з тривалої ізоляції та наданні їм статусу повноцінних платників податків:

- **Робота з трудово-інтеграційними підприємствами (Urkraft):** Замість абстрактних курсів, муніципалітет Шеллефтео тісно співпрацює та фінансує програми соціального підприємства Urkraft. Цей хаб діє на базі міського Кампусу і допомагає людям, які перебувають найдалі від ринку праці, адаптуватися до реальних робочих умов. Через такі цільові ініціативи, як проєкт екологічної реабілітації The Greenhouse, люди з ментальними розладами проходять тривалі тести робочих можливостей і отримують офіційне оплачуване працевлаштування.
- **Забезпечення сталих муніципальних посад (Supported employment):** Замість тимчасових практик чи короткострокових стажувань, Відділ ринку праці комуни Шеллефтео (Arbetsmarknadsenheten) створює для осіб з інвалідністю постійні, захищені та субсидовані робочі місця всередині міських структур. Модель базується на індивідуальному довгостроковому джоб-коучингу (метод IPS), де за кожною людиною закріплюється наставник, який супроводжує її безпосередньо на робочому місці.
- **Освіта цифрових асистентів:** Частина коштів, які місто отримує за програми інклюзії, спрямовують на підготовку молоді з інтелектуальними порушеннями у сфері цифрових технологій. Комуна навчає їх базового програмування та тестування систем, створюючи для них нові робочі ніші у технологічному секторі регіону.

Освітня безбар'єрність: «Простір для розвитку»

Муніципалітет Шеллефтео розглядає доступність культури як базове право кожного мешканця, а не як привілей. Головним утіленням цієї філософії став головний культурний центр міста:

- **Універсальний дизайн Sara Kulturhus:** Одна з найвищих дерев'яних будівель світу спроектована архітектурним бюро White Arkitekter як глобальний взірець безбар'єрності. Простір повністю позбавлений порогів, має спрощену внутрішню навігацію (wayfinding), автоматичні підйомники біля кожного з чотирьох входів та інклюзивні санвузли на всіх поверхах. Всі текстові вказівники та схеми будівлі продубльовані шрифтом Брайля та виконані контрастними кольорами для людей із порушеннями зору.
- **Безбар'єрне середовище для людей із порушеннями слуху:** Головною технологічною особливістю залів та п'яти сцен Sara Kulturhus є повна адаптація під потреби людей із кохлеарними імплантами та слуховими апаратами. Усі глядацькі зони обладнані індукційними петлями, які транслюють аудіосигнал зі сцени безпосередньо на пристрої користувачів, повністю нівелюючи фонові шуми, відлуння чи вібрації будівлі. Додатково у фое використано унікальні звукопоглинальні стельові панелі для оптимізації акустичного фону.
- **Міська вітальня (Kulturtrappan):** Будівля слугує центральним майданчиком соціальної інтеграції. Центральний безбар'єрний простір споруди - «публічна вітальня» - відкритий для кожного мешканця. Тут регулярно проходять інтерактивні освітні сесії, виставки та воркшопи, де діти й дорослі з інвалідністю та без неї взаємодіють на рівних.

Суспільна та громадянська безбар'єрність: «Нічого про нас без нас»

Модель громадянського суспільства у Шеллефтео базується на безкомпромісному залученні мешканців до управління містом та створенні рівних можливостей для відпочинку навіть у дикій природі:

- **Обов'язкова експертиза ради RÅFF:** Рада має реальний вплив на бюджетне планування та міський розвиток: жоден інфраструктурний чи архітектурний проєкт у комуні не може бути затверджений міською радою без попереднього погодження та аудиту безбар'єрності цією комісією ще на етапі ескізного планування.

Досвід Шеллефтео доводить, що суворий субарктичний клімат та багатомісячна зима не є бар'єром для інклюзії, якщо технологічні інженерні рішення (екологічний підігрів вулиць Markvärme) та жорсткі організаційні правила (пріоритетне розчищення пішохідних зон) працюють на випередження, а самі мешканці з інвалідністю мають реальне право голосу у прийнятті рішень.

4. Яніна (Греція): Населення: ~110 000 осіб. Спеціальна відзнака (Special Mention) премії Access City Award 2024.

Місто Яніна є провідним європейським взірцем адаптації об'єктів культурної та археологічної спадщини. Місто успішно демонструє, як інтегрувати сучасні вимоги безбар'єрності в античну фортецю (Castle of Ioannina) та стародавні споруди, ідеально поєднуючи збереження автентичної архітектури зі смарт-технологіями.

Яніна є офіційним учасником європейської Кліматичної місії. Загальна стратегія смарт-міста та Кліматичний контракт розглядають інклюзивну мобільність як обов'язкову умову стійкого міського розвитку. Місто реалізує стратегію цифрової трансформації та **Smart City (Integrated Digital Transformation and Smart City Strategy)**, що є частиною **2030 Climate Neutrality Action Plan**⁴⁷ який окреслює стратегічні напрямки міста у досягненні цілі створення безбар'єрного простору.

Фізична безбар'єрність: «Доступна спадщина»

Головним досягненням стала повна адаптація Замку Яніни (Ioannina Castle) - пам'ятки османської епохи. Муніципалітет демонструє передову європейську модель інтеграції безбар'єрності в об'єкти з найсуворішими вимогами до збереження історичної та природної спадщини:

- **Інклюзивний замок-музей (Ioannina Castle Culture Park):** Спільно з Міністерством культури та за рахунок коштів Фонду відновлення та стійкості ЄС (EU Recovery and Resilience Facility) реалізовано масштабний проєкт вартістю 1,2 млн євро. В античній фортеці створено безперервну мережу інклюзивних доріжок, які вперше в історії з'єднали Північно-Східний та Південно-Східний (Its Kale) акрополі. Забезпечено безперешкодний безпороговий доступ для крісел колісних до мечеті Аслан-паші та будівлі Медресе, а також впроваджено тактильну навігацію для людей із порушеннями зору.
- **Безбар'єрний озерний туризм:** Променад уздовж мальовничого озера Памвотіда повністю адаптований під потреби людей із порушеннями зору завдяки безперервним тактильним смугам. Туристичні пасажирські човни, які курсують до історичного Острова Яніна, обладнані гідравлічними платформами-підйомниками для безпечного заїзду пасажирів на кріслах колісних.
- **Розумне паркування (Urban Mobility Platform):** У межах загальноміської смарт-стратегії та проєкту MOTIVATE у центрі міста розгорнуто мережу підземних IoT-сенсорів для моніторингу паркомісць. Система дозволяє людям з інвалідністю в реальному часі через додаток бачити статус та доступність спеціалізованих безкоштовних паркувальних зон.
- **Спеціалізоване соціальне таксі (Mobility for the Disabled):** Муніципалітет забезпечує роботу спеціалізованого низькопідлогового

⁴⁷ https://netzerocities.app/_content/files/knowledge/4200/ioannina_ccc_and_action_plan.pdf

мініавтобуса, обладнаного за останніми стандартами безпеки для перевезення маломобільних груп населення. Доступ до послуги надається на основі муніципальної інклюзивної картки, яка щорічно оновлюється через Департамент соціальної підтримки регіону Епір.

- **Інтелектуальні переходи (Smart Pedestrian Crossing):** Складова частина плану дій цифрової трансформації міста. На завантажених перехрестях біля історичного центру встановлюються «розумні» переходи з автоматичним комп'ютерним визначенням пішоходів на дорозі, динамічним LED-освітленням зебри у темну пору доби та аудіотактильними дублюючими пристроями.

Інформаційна безбар'єрність: «Тактильна історія»

Муніципалітет Яніни активно використовує смарт-технології та залучає академічну спільноту, щоб зробити багату культурну спадщину зрозумілою та доступною для кожного:

- **Студентська інновація (IoanninaXplore):** Офіційний мобільний застосунок, розроблений талановитою командою студентів та дослідників у співпраці з Університетом Яніни. Додаток є цифровим інклюзивним гідом, який допомагає людям з інвалідністю та туристам безперешкодно навігувати історичним центром. Він містить детальні карти доступності, аудіоописи (тифлокоментування) визначних пам'яток та пропонує адаптовані безбар'єрні маршрути для огляду стародавньої архітектури.
- **Громадянський моніторинг (Accessible Spaces for All):** Спільно з Технічною палатою Греції та асоціаціями людей з інвалідністю місто реалізує постійну програму збору даних та аудіотактильного маркування вулиць. На базі муніципального порталу інтегровано спеціальний цифровий сервіс зворотного зв'язку. Через нього маломобільні мешканці та експерти з доступності можуть надсилати повідомлення про виявлені бар'єри в міському середовищі, що дозволяє комунальним службам оперативно встановлювати нові тактильні смуги, інформаційні таблички зі шрифтом Брайля та адаптовані вказівники.

Цифрова безбар'єрність: «Місто у смартфоні для кожного»

- **Програма «Digital Transformation of the Municipality of Ioannina»**, відзначена як «найкраща практика» в ЄС. Офіційний додаток міста та онлайн-сервіси адаптовані для вразливих груп населення, включаючи осіб з інвалідністю та людей старшого віку, для полегшення комунікації з мерією.
- **Heritage Links Project⁴⁸:** Міжнародна програма (Греція-Італія), запущена у листопаді 2025 року. Фокусується на цифровій інновації об'єктів ЮНЕСКО, включаючи 3D-репродукції пам'яток та створення цифрових застосунків для інклюзивного туризму.

⁴⁸ <https://www.greece-italy.eu/project/heritage-links-cross-border-world-heritage-itineraries/>

Економічна безбар'єрність: «Розвиток через інклюзивний туризм»

- **Міжнародний проєкт інклюзивних маршрутів (Accessible Tourism - 4ALL):** Муніципалітет Яніни у партнерстві з Національною конфедерацією людей з інвалідністю Греції реалізував спеціальну програму в межах транскордонних ініціатив Interreg. Метою проєкту є перетворення регіону на міжнародний інклюзивний центр для людей літнього віку та осіб з інвалідністю. В межах проєкту розроблено готові туристичні пакети та безбар'єрні маршрути, повністю адаптовані для користувачів крісел колісних та людей із порушеннями зору, та відповідний мобільний додаток.
- **Стимулювання та сертифікація локального бізнесу:** Проєкт 4ALL став фінансовим стимулом для місцевого приватного сектору (готелів, ресторанів, екскурсійних бюро). Муніципалітет провів серію професійних аудитів та тренінгів для підприємців щодо стандартів обслуговування осіб із різними типами порушень. Заклади, які адаптували свої фізичні простори, були включені до офіційних європейських туристичних гідів, що забезпечило локальному бізнесу нову постійну клієнтську базу та збільшило доходи міського сектору гостинності.

Освітня безбар'єрність: «Університет без меж»

- **Unit of Equal Access (ЕКО) при Університеті Яніни:** Забезпечення студентів адаптивними навчальними матеріалами, створення волонтерських груп підтримки та встановлення специфікацій для фізичної доступності кампусів (пандуси, спеціальні ліфти).

Суспільна та громадянська безбар'єрність: «Підтримка незалежного життя»

- **Проєкт «Supported Living Houses»⁴⁹ (Будинки підтриманого проживання):** Створення 7 окремих будинків для 35 дорослих осіб з інвалідністю, де вони можуть жити незалежно, маючи доступ до реабілітації, майстерень та соціалізації.
- **Kypseli Association Partnership:** Постійна програма співпраці мерії з Асоціацією батьків та друзів людей з інвалідністю «Kypseli», яка виступає головним аудитором усіх міських рішень щодо доступності.
- **Центр денного перебування та догляду (ΚΛΗΦμεΑ):** «Kypseli» запустила нову структуру денного догляду. Центр надає індивідуальну терапевтичну підтримку, проводить когнітивні й мобільні тренінги та забезпечує соціальну адаптацію осіб з інвалідністю, одночасно розвантажуючи їхні родини

Яніна довела, що цифровізація (Smart City) та повага до історії можуть працювати разом, роблячи закритий раніше «старий замок» відкритим простором для кожного мешканця та мандрівника.

⁴⁹ <https://syd-elpidazois.gr/>

5. Чеське Будейовіце (Чехія): Населення: ~95 000 осіб. Європейська столиця культури 2028.

Чеське Будейовіце офіційно обране Європейською столицею культури 2028 року. Головним драйвером інклюзивних змін у місті стала довгострокова стратегія розвитку **(PERMA)CULTURE-Budweis 2028**⁵⁰. Підхід муніципалітету базується на суворій європейській доктрині: культура - це базове право кожного громадянина, а не привілей.

У місті створено спеціальний Альянс за доступність⁵¹, який діє як відкритий партисипативний майданчик для людей з інвалідністю, активістів та представників громадянського суспільства. Орган координує довгострокові рішення, надає експертну оцінку та консультує мерію, щоб зробити все культурне й міське середовище Південної Чехії повністю інклюзивним.

В межах підготовки до 2028 року місто проводить тотальний аудит театрів, галерей та історичних пам'яток для усунення фізичних, мовних та цифрових бар'єрів. На базі Південночеського театру (Jihočeské divadlo) впроваджується сурдопереклад вистав та аудіоопис, а для людей з когнітивними чи інтелектуальними порушеннями офіційні екскурсійні програми, описи експонатів та путівники масово дублюються у міжнародному форматі простої мови (Easy-to-read).

Муніципалітет реалізує жорсткий урбаністичний стандарт, згідно з яким кожен новий дитячий майданчик у місті створюється за принципом «простір для всіх». Замість піску, трави чи гравію зони обладнуються безшовним м'яким каучуковим покриттям, зручним для маневрування крісел колісних. На майданчиках встановлюються адаптовані безпечні гойдалки з фіксаторами, високі пісочниці на ніжках та інтерактивні сенсорно-музичні панелі для дітей із ментальними або сенсорними порушеннями.

Фізична безбар'єрність:

У межах підготовки до статусу Європейської столиці культури 2028 року, муніципалітет Чеське Будейовіце впроваджує комплексні інфраструктурні зміни для усунення будь-яких фізичних перешкод у міському середовищі:

- **Модернізація муніципального транспорту (DPMCB):** Місто успішно реалізувало довгостроковий план оновлення рухомого складу. Понад 98% міських автобусів та тролейбусів є повністю низькопідлоговими, обладнані висувними пандусами та системами примусового нахилу кузова (кнілінгу) для безперешкодного заїзду пасажирів на кріслах колісних чи батьків із дитячими візками.
- **Загальнонаціональна система радіоповіщення для незрячих:** Замість сторонніх рішень, транспорт міста інтегровано в єдиний чеський стандарт допомоги людям із порушеннями зору. За допомогою персональних портативних пультів-передавачів (системи типу VPN або Arhex) незрячий пасажир може дистанційно активувати зовнішній

⁵⁰ <https://www.budejovice2028.eu/files/bidbook-web.pdf>

⁵¹ <https://www.budejovice2028.eu/en/accessibility>

голосовий інформатор на транспортному засобі, що наближається до зупинки. Автобус чи тролейбус голосно оголошує номер маршруту та кінцеву станцію безпосередньо назовні.

- **Безперервні пішохідні маршрути (План мобільності SUMP⁵²):** У межах Плану сталої міської мобільності місто веде послідовну реконструкцію тротуарів та пішохідних зв'язків. Створюються єдині інклюзивні коридори, які з'єднують головний залізничний вокзал, історичний центр та віддалені житлові райони. Проекти включають обов'язкове безпорогове пониження бордюрів, заміну старої нерівної бруківки на гладке мощення та монтаж стандартизованої тактильної плитки для орієнтування незрячих.
- **Фізична доступність культурних інституцій ((PERMA)CULTURE 2028):** Місто взяло на себе юридичне зобов'язання повністю усунути архітектурні бар'єри в усіх ключових закладах культури до 2028 року. Такі об'єкти, як Південночеський театр (Jihočeské divadlo) та Південночеська наукова бібліотека, вже пройшли планову модернізацію інклюзивних входів, пандусів, ліфтів та адаптованих вбиралень.

Інформаційна безбар'єрність: «Рівний доступ до вражень»

Муніципалітет Чеського Будейовіце розглядає інформаційну та сенсорну доступність як невіддільну частину культурних прав людини, усуваючи бар'єри для сприйняття мистецтва:

- **Адаптація театрального контенту (Jihočeské divadlo):** Головний міський театр є флагманом інтеграції інклюзивних практик. Програма «Театр для всіх» передбачає регулярне проведення вистав, адаптованих для людей із сенсорними порушеннями. Для осіб із вадами слуху забезпечується професійний синхронний переклад чеською жестовою мовою та дублювання діалогів текстовими субтитрами. Для незрячих та слабозорих відвідувачів вистави супроводжуються аудіодескрипцією (тифлокоментуванням) через індивідуальні бездротові гарнітури.
- **Інклюзивний музейний простір ((PERMA)CULTURE 2028):** У межах підготовки до статусу Культурної столиці Європи, міські галереї та виставкові зали впроваджують стандарти універсального дизайну інформації. Описи експонатів, музейні путівники та навігаційні матеріали планово дублюються шрифтом Брайля, аудіогідами та міжнародним форматом простої мови (Easy-to-read).
- **Академічний супровід інклюзії:** До розробки інклюзивних культурних програм місто активно залучає експертів та студентів Теологічного та Філософського факультетів Південночеського університету. Вони допомагають закладам культури проводити професійний аудит інформаційних матеріалів та адаптувати їх для людей із когнітивними розладами чи ментальними порушеннями.

⁵² <https://www.c-budejovice.cz/sump>

Цифрова безбар'єрність: «Розумний та доступний туризм»

Муніципалітет Чеського Будейовіце активно використовує ГІС-картографування та відкриті дані, щоб перетворити регіон на простір безбар'єрного туризму для кожного мандрівника:

- **Міжнародне картографування (Проект CE-Spaces4All⁵³):** Місто та регіон Південної Чехії є ключовими пілотними партнерами європейської транскордонної програми Interreg Central Europe. У межах проєкту розробляється інноваційний цифровий інструмент для картографування бар'єрів у сільських, лісових та туристичних зонах навколо міста. Спеціальний цифровий планувальник маршрутів дозволяє людям з інвалідністю індивідуально моделювати подорожі, автоматично оминаючи сходи, занадто вузькі тротуари, гравійне покриття чи ділянки з великим кутом нахилу.
- **Регіональний гід доступності (Průvodce přístupnosti):** На офіційних туристичних ресурсах міста впроваджено інтерактивну платформу-путівник Průvodce přístupnosti. Це єдиний цифровий реєстр, де зібрано детальні технічні паспорти безбар'єрності міських та приміських локацій (музеїв, галерей, готелів, спортивних арен). Користувач може заздалегідь перевірити ширину дверних прорізів, наявність ліфтів, підйомників чи спеціалізованих безбар'єрних санвузлів.
- **Цифрова доступність муніципальних сервісів (Zákon o přístupnosti⁵⁴):** Відповідно до чеського та європейського законодавства, головний офіційний портал міста (c-budejovice.) оптимізовано за міжнародним стандартом WCAG 2.1 (Level AA). Вебсервіси мають повну сумісність із програмами-екранними читцями (Screen Readers) для людей із порушеннями зору, адаптовані колірні палітри, логічну клавіатурну навігацію та спрощені текстові режими відображення інформації для осіб із когнітивними порушеннями.

Економічна безбар'єрність: «Інклюзивне працевлаштування»

Економічна інклюзія у Чеському Будейовіце базується на розвитку мережі соціально-терапевтичних майстерень та підтримці бізнесу, що створює сталі робочі місця для осіб із ментальними, комбінованими та фізичними порушеннями:

- **Підтримка інтеграційних соціальних підприємств⁵⁵:** Муніципалітет спільно з Південночеським краєм за рахунок грантів Європейського соціального фонду (ESF) реалізує постійну програму фінансового стимулювання соціальних підприємств. Субсидії спрямовуються на компенсацію витрат на оплату праці працівників із важкими формами

⁵³ <https://www.interreg-central.eu/projects/ce-spaces4all/>

⁵⁴ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-99>

⁵⁵

<https://www.masnadeje.cz/vyzvy-/vyzvy-2014-2020/ukoncene-vyzvy-opz/6-vyzva-mas-nadeje-ops-podpora-socialniho-podnikani-provoz-i-199cs.html>

інвалідності у сферах виробництва, клінінгу, кейтерингу та IT-підтримки.

- **Соціально-терапевтичні програми (Diecézní charita Budějovice):** Головним міським партнером мерії у сфері працевлаштування людей із ментальними порушеннями виступає Дієцезіальне благодійне товариство. На базі його спеціалізованих денних центрів та терапевтичних майстерень (sociálně terapeutické dílny) люди отримують базові професійні та комунікативні навички для подальшого самостійного виходу на відкритий ринок праці. [1]
- **Мережа волонтерського супроводу (Mosty NADĚJE):** Локальне волонтерське об'єднання Чеського Будейовіце координує спеціальну програму «Мости надії». Сертифіковані волонтери забезпечують індивідуальний психосоціальний супровід та допомогу мешканцям із ментальними або інтелектуальними розладами, допомагаючи їм легше інтегруватися в активне трудове й суспільне життя міської громади.

Освітня безбар'єрність: «Навчання через досвід»

Проведення тренінгів для працівників сектору культури та туризму щодо інклюзивного спілкування та сервісу. Співпраця з експертами, які мають особистий досвід інвалідності, для навчання волонтерів та муніципальних службовців.

Суспільна та громадянська безбар'єрність

Повна інтеграція людей з інвалідністю в процес прийняття рішень через залучення до планування заходів «Budweis 2028», де використовується модель «Living Lab», де інклюзія розглядається не як окрема послуга, а як базова умова безпечного та відкритого міста для всіх поколінь.

- **Alliance for Accessibility (Альянс за доступність):** Муніципальна платформа, яка об'єднує експертів, міську владу та людей з інвалідністю. Програма забезпечує консультативну підтримку організаторам культурних заходів, допомагаючи їм впроваджувати жестову мову, аудіоописцію та «тихі години».
- **Open Season (Відкритий сезон):** Програма щорічного «тестування» міських просторів. Люди з різними типами інвалідності разом із архітекторами проходять маршрутами міста, щоб виявити бар'єри перед початком сезону туристичних та культурних фестивалів.

Чеське Будейовіце використовує культурну стратегію як інструмент фізичної трансформації міста. Це приклад того, як велика міжнародна подія (Столиця культури) змушує місто прискорити виконання інклюзивних зобов'язань.

6. Бурос (Швеція): Населення: ~110 000 осіб.

Бурос - місто в Швеції, яке вже понад 10 років є одним із флагманів інклюзії в Європі. У 2024 році воно отримало спеціальну відзнаку премії Access City Award за зразкову транспортну та міську інфраструктуру.

Бурос має одну з найдавніших у Швеції Рад з питань інвалідності (Handikapprådet), засновану ще у 1970-х роках. Рада має право вето на плани забудови міста. Якщо архітектурний проєкт не проходить експертизу Ради на доступність, він не отримує дозвіл на будівництво.

Завдання з усунення бар'єрів для людей з інвалідністю тепер офіційно регулюються єдиним вищим документом - «**Program för mänskliga rättigheter på lokal nivå**»⁵⁶ (Програма прав людини на локальному рівні).

Концепція розумного міста (Smart City) у Буросі інтегрована в його генеральний план цифровізації - «**Digitalt program-Borås Stad**»⁵⁷, а технологічна інфраструктура розгортається у співпраці з міжнародними технологічними гігантами.

Фізична безбар'єрність: «Місто без перешкод»

Бурос відомий своїм підходом до реконструкції існуючих просторів. Місто впровадило систему автоматичного підігріву тротуарів (як і Шеллефтео), але з акцентом на історичну частину. 100% міських автобусів є низькопідлоговими. Тактильні бордюри на зупинках мають спеціальну висоту та форму для ідеального стикування з автобусом, що дозволяє заїхати всередину без сторонньої допомоги.

Місто встановило близько 3500 точок Wi-Fi, що забезпечує безшовне покриття по всьому місту. Це дозволяє навігаційним додаткам працювати без перебоїв навіть там, де звичайний GPS може давати похибку (наприклад, у вузьких вуличках чи всередині будівель).

Датчики на пішохідних переходах та в громадському транспорті передають інформацію на смартфони користувачів. Наприклад, людина з порушенням зору може отримати аудіосигнал про те, що автобус під'їжджає, або дізнатися про стан покриття на маршруті (чи не ведуться там ремонтні роботи).

- **Trafikprogram**⁵⁸: програма транспортної доступності міста.
- **The Accessibility Boarding Standard**: Програма модернізації автобусних зупинок. Використовується спеціальний тип бордюру (Kassel kerbs), який дозволяє автобусу під'їжджати впритул до платформи, створюючи рівний перехід без зазорів.

⁵⁶<https://www.boras.se/download/18.713f6bdd187eb23256024a4/1683288986006/Program%20f%C3%B6r%20m%C3%A4nskliga%20r%C3%A4ttigheter%20p%C3%A5%20lokal%20niv%C3%A5%20-%20program.pdf>

⁵⁷

<https://www.boras.se/download/18.603146a119a04f695f0c2605/1762180271815/Digitalt%20program%20-%20program.pdf>

⁵⁸

<https://www.boras.se/download/18.7dd59e4d18aff2e2d7f73e2b/1697092589752/Trafikprogram%20-%20program.pdf>

- **Flex-line (Flextrafik):** Програма громадського транспорту «за запитом». Це невеликі автобуси, які курсують за гнучкими маршрутами, забираючи пасажирів з інвалідністю максимально близько до їхніх домівок і доставляючи до дверей пунктів призначення.
- **Enkla avhjälptra hinder (Прості усувні перешкоди):** Муніципальна програма швидкого реагування: невеликі пороги, важкі двері або відсутність контрастного маркування усуваються за спрощеною процедурою.
- **Heated Streets Initiative:** Програма підігріву центральних пішохідних вулиць. Використовується надлишкове тепло від міської системи теплопостачання, що гарантує сухі та безпечні тротуари для людей з порушеннями мобільності протягом усієї зими.

Інформаційна безбар'єрність: «Почути і побачити місто»

Всі громадські будівлі та муніципальні сервіси обладнані індукційними петлями для людей з порушеннями слуху.

- **Tactile Borås (Тактильний Бурос):** Проєкт масштабного впровадження тактильних навігаційних шляхів у центрі міста. Вона включає не лише плитку, а й спеціальні інформаційні стовпи з картами шрифтом Брайля на кожному ключовому перехресті.
- **Програма: «Borås Guide».** Міська бібліотека та музеї пропонують інформацію у форматах Easy-to-read та жестовою мовою, а також мають спеціальні «тихі години» для людей з сенсорною чутливістю і послугу доставки книг додому («Boken kommer») для маломобільних осіб.

Цифрова безбар'єрність: «Прозорий доступ»

Муніципальний сайт Буроса є одним із найзручніших у Швеції для людей з когнітивними порушеннями.

- **Borås Smart City Strategy:** Частина загальної стратегії, присвячена використанню IoT (Internet of Things). Фактично це мережа з тисяч датчиків та Wi-Fi точок, які з'єднані між собою та передають дані в реальному часі для допомоги людям з інвалідністю в навігації містом.
- **The Accessibility Database (TD):** Бурос був одним із перших міст, що інтегрувалися в національну базу даних Швеції, де описано доступність тисяч об'єктів (від туалетів до парків).
- **Платформа «Tyck till» (Ваша думка):** Мешканці можуть через додаток миттєво повідомити про виявлений фізичний бар'єр (зламаний ліфт, заблокований пандус), а місто зобов'язане надати відповідь протягом 48 годин.

Економічна безбар'єрність: «Модель 24»

Муніципалітет Буроса виділяє спеціальні квоти у своїх департаментах для стажування молоді з порушеннями розвитку.

- **Supported Employment Service:** Муніципальна програма працевлаштування. Команда професійних джоб-коучів допомагає людям з інвалідністю знайти роботу в приватному секторі, супроводжуючи їх на етапі адаптації (модель «Place and Train»).

Освітня безбар'єрність: «Університетське місто для всіх»

Університет Бураса (University of Borås) є лідером у дослідженні «дизайну для всіх».

- **Проект «Resource Centre for Accessibility»:** Центр допомагає студентам з дислексією та іншими особливостями навчання отримувати адаптовані підручники та софт для складання іспитів.

Суспільна та громадянська безбар'єрність

- **Handikapprådet Power-share:** Проект «спільного управління». Рада з питань інвалідності Бураса має офіційний статус у структурі мерії та отримує всі архітектурні плани на розгляд до моменту видачі дозволу на будівництво.

Бурос - це приклад сталості. Вони не роблять інклюзію «під подію», це частина їхнього щоденного управління містом протягом 50 років.

7. Гронінген (Нідерланди): Населення: ~230 000 осіб

Гронінген є визнаним лідером у сфері інклюзивного планування, особливо у поєднанні велоінфраструктури та доступності для маломобільних груп. Це місто, що перетворило безбар'єрність на частину своєї ідентичності «розумного міста». Основний фокус програм тут спрямований на інтеграцію пішохідної доступності з високими технологіями.

Стратегічним документом міста у 2022-2025 роках була **Agenda Toegankelijkheid Groningen**⁵⁹ (Порядок денний доступності), де були передбачені конкретні кроки до 2025 року, а Громадська рада «Groninger Panel», що включає людей з інвалідністю, регулярно оцінює нові міські політики через онлайн-опитування та фокус-групи.

У 2026 році місто розробило та затвердило нову «**Локальну програму інклюзії**»⁶⁰ (LIA - Lokale Inclusie Agenda) яка охоплює ширший спектр інклюзії. Детальні графіки, зобов'язання та кроки щодо покращення міського простору містяться у **Uitvoeringsagenda 2026**⁶¹.

Фізична безбар'єрність: «Місто без автомобілів»

⁵⁹ <https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Bijlage-Agenda-Toegankelijk-Groningen.pdf>

⁶⁰ <https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Lokale-Inclusie-Agenda-2026.pdf>

⁶¹

<https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Bijlage-1-Uitvoeringsagenda-2026-bij-MJP-2023-2026-Stadsontwikkeling.pdf>

Гронінген має один із найбільших у світі пішохідно-велосипедних центрів. Завдяки відсутності транзитного автотранспорту, вулиці стали безпечними та просторими для користувачів крісел колісних.

Адаптивні світлофори міста автоматично подовжують час зеленого світла, якщо датчики фіксують на переході людину, яка рухається повільно.

У центрі міста пріоритет віддано пішоходам, велосипедистам та людям на кріслах колісних. Відсутність бордюрів (shared space) дозволяє людям з порушеннями опорно-рухового апарату пересуватися будь-якою частиною вулиці.

- **Traffic Circulation Plan (План організації руху):** Муніципальна програма, що закрила центр міста для транзитного автотранспорту. Це створило безпечний «спільний простір» (Shared Space) без бордюрів та переходів, що є ідеальним для користувачів крісел колісних.
- **«Shared Space»:** Місто використовує концепцію спільного простору, де немає бордюрів та чіткого поділу на тротуар і дорогу. Це робить пересування повністю безпороговим.
- **Shared Space Protocol:** Збірник технічних правил для проєктування вулиць, де пріоритет віддається пішоходам та людям на кріслах колісних.
- **Програма «Groningen Bereikbaar»⁶² (Доступний Гронінген):** Забезпечує 100% доступність усіх автобусних хабів та автобусного парку.
- **Accessible Bus Stops (Доступні зупинки):** Довгострокова програма модернізації, яка гарантує, що всі 550+ автобусних зупинок у місті мають висоту платформи, що точно відповідає рівню підлоги автобуса, та обладнані тактильними лініями.
- **The Accessible Route (Доступний маршрут):** Програма створення «безшовної» мережі шляхів, що з'єднують головний вокзал із університетськими кампусами та торговими центрами, де покриття та освітлення адаптовані для людей із порушеннями зору та мобільності.

Інформаційна безбар'єрність: «Слухай місто»

Впровадження системи акустичних світлофорів нового покоління, які регулюють гучність залежно від рівня навколишнього шуму.

- **Проект «The Accessible Route»:** Спеціальні тактильні плитки з QR-кодами в центрі міста, які при скануванні надають аудіоопис навколишніх пам'яток.

Цифрова безбар'єрність: «Data-driven інклюзія»

Використання великих даних (Big Data) для аналізу маршрутів.

⁶² <https://www.groningenbereikbaar.nl/>

- **«Wheelmap Groningen»:** Місто активно підтримує наповнення світової мапи доступності, де кожен об'єкт позначений системою «світлофора» (зелений/жовтий/червоний рівень доступу).
- **Smart City Accessibility Data:** Програма відкритого збору даних. Місто використовує сенсори та дрони для створення динамічної карти доступності, яка допомагає мешканцям уникати ремонтних робіт або перешкод у реальному часі.
- **Ongehinderd Groningen:** Партнерство з платформою «Ongehinderd». Місто фінансує професійний аудит громадських місць, результати якого доступні в додатку, що дозволяє користувачам фільтрувати локації за 12 типами потреб.

Економічна безбар'єрність: «Соціальні підприємства»

Гронінген є хабом для соціальних кооперативів.

- **Програма «Iederz»⁶³ (Я - кожен):** Масштабна муніципальна програма працевлаштування. Це муніципальне підприємство, яке забезпечує адаптовані робочі місця для понад 2500 осіб, що займаються міським благоустроєм, цифровою обробкою документів та логістикою.

Освітня безбар'єрність: «Інклюзивний кампус»

- **Studying with a Functional Impairment:** Університет Гронігена має одну з найпотужніших у ЄС програм підтримки студентів - надання персональних асистентів, адаптація екзаменаційного процесу та 100% архітектурна доступність старовинних корпусів університету.
- **Accessible Culture Protocol:** Муніципальна вимога до культурних установ щодо проведення «інклюзивних днів» із перекладом мовою жестів та тифлокоментуванням.

Суспільна та громадянська безбар'єрність

Місто фінансує інклюзивні спортивні клуби та заходи, де професійні тренери допомагають людям з інвалідністю займатися активним спортом.

- **Робота ради «Groninger Panel»:** Це велика група мешканців (включаючи людей з інвалідністю), які регулярно оцінюють нові міські політики та проекти.
- **Platform Gehandicapt en Groningen (PGG):** Незалежна платформа, яка консультує мерію з питань доступності кожного проекту.
- **Toegankelijkheidsprijs:** Щорічна муніципальна премія, яку мер вручає бізнесам (магазинам, кафе), що зробили найкращий внесок в інклюзивність.

Гронінген доводить, що відмова від автомобілів на користь пішохідних зон та пріоритет велосипедного та крісельного руху - це найшвидший шлях до фізичної безбар'єрності цілого міста.

⁶³ <https://www.iederz.nl/>

8. Виборг (Данія): Населення: ~100 000 осіб

Виборг (Viborg) отримав Спеціальну відзнаку Access City Award 2025 за те, що зміг перетворити складний історичний ландшафт на інклюзивний простір. Програми міста зосереджені на створенні «зв'язності» між різними його частинами та створенні безбар'єрних туристичних маршрутів природними зонами.

Виборг реалізував проєкт доступних лісових стежок. Настили з екологічних матеріалів прокладені через заповідні зони так, щоб людина на кріслі колісному могла дістатися до оглядових майданчиків та озер, а для людей з порушеннями слуху розроблено відеогіди жестовою мовою, які активуються через QR-коди на туристичних маршрутах.

Місто є офіційним членом Ліги історичних та доступних міст (LHAS), тому головним викликом є адаптація старовинного брукованого центру та об'єктів культурної спадщини під потреби маломобільних груп без втрати їхньої автентичності.

Виборг залучає представників Ради людей з інвалідністю (Handicaprådet) до проєктування об'єктів та вироблення політик на стадії ідеї. При цій Раді створено два постійні органи - «Tilgængelighedens By» (Доступне місто) та «Naturlig Tilgængelighed» (Природна доступність). Вони проводять експертну оцінку креслень та інфраструктури до початку робіт.

Муніципальний план розвитку до 2036 року⁶⁴ визначає обов'язкове тестування та інтеграцію доступності пішохідних зон у всіх нових інфраструктурних проєктах.

Для проєктування дорожнього покриття, парковок та громадських просторів місто офіційно впроваджує національний стандарт універсального дизайну, описаний у посібнику Færdselsregler for alle⁶⁵.

Будь-яке будівництво чи капітальний ремонт за муніципальні кошти не погоджується без дотримання жорстких геометричних параметрів (радіуси розвороту крісел-колісних, ухили пандусів тощо), які містить чеклист архітектурного аудиту Tjekliste for tilgængelighed⁶⁶.

Фізична безбар'єрність: «Зв'язаність через бар'єри»

Головним викликом міста був крутий рельєф, що розділяв історичний центр та зону озер.

- **Viborg Naturpark & Søerne rundt (Адаптація природних зон):** Замість створення штучних лінійних парків, місто послідовно інтегрує інклюзивні стандарти в чинні рекреаційні маршрути Viborg Kommune. Головний 11-кілометровий пішохідний маршрут навколо міських озер

⁶⁴ https://viborg.viewer.dkplan.niras.dk/plan/541#/DKplan_MergePdf

⁶⁵ http://www.handiplus.dk/pdf-formater/vd_haandbog_i_tilgaengelighed.pdf

⁶⁶

<https://viborg.dk/media/043eizl1/tjekliste-for-tilgaengelighed-paa-friareal-i-offentligt-byggeri-og-offentlig-stoettet-byggeri.pdf>

- (Viborg Sørne rundt) поетапно облаштовується безбар'єрними доріжками зі сталим нахилом не більше 5% (співвідношення 1:20), що робить природу повністю доступною для крісел колісних та ролаторів.
- **Проект регенерації Viborg Baneby (Міст Hærvejsbroen):** Стратегічне зшивання розрізнених частин міста реалізовано в межах масштабного проекту міського розвитку Viborg Baneby, профінансованого спільно з фондом Realdania. Його частиною став пішохідно-велосипедний міст Hærvejsbroen. Для плавного набору висоти з боку житлового сектора змонтовано довгу систему наземних рамп, а інклюзивний спуск безпосередньо до залізничних перонів та станційної площі забезпечують спеціально інтегровані ліфти.
 - **Viborg Skilte-og designmanual (Інклюзивне брукування):** Замість повної заміни історичної бруківки навколо Собору Виборга (Viborg Domkirke), місто створює інтегровані «інклюзивні коридори» (tilgængelige spor) з плаского, гладко відшліфованого гранітного каменю. Вони візуально гармоніюють із фасадами, але прибирають вібрацію для крісел колісних і дитячих візків, а також слугують тактильним орієнтиром для людей із порушеннями зору.
 - **Регіональна система Flextrafik:** Транспортна доступність вузьких історичних вулиць вирішується не окремою міською програмою, а завдяки загальноданській системі гнучкого громадського транспорту Flextrafik (сервіс Flextur) від регіонального оператора Midttrafik. Ця служба мікроавтобусів та спеціальних авто «за викликом» дозволяє будь-якому мешканцю замовити поїздку від порогу дому до потрібного вузла за низьким тарифом.
 - **Універсальний дизайн вокзалів:** Модернізація транспортних хабів міста виконується суворо за державними вимогами універсального дизайну. Залізничний та автовокзал спроектовані як єдиний простір, де безперервні тактильні лінії (ledelinjer) та контрастне маркування надійно ведуть пасажирів від перонів крізь безбар'єрні зони очікування до виходу в місто.

Інформаційна безбар'єрність: «Інклюзивний туризм»

Виборг є фінальною та історично найважливішою точкою паломницького шляху Hærvejen (Дорога армії). Місто послідовно адаптує туристичний простір для людей з різними формами інвалідності відповідно до принципів універсального дизайну.

- **Доступна культурна спадщина (Taktil modeller):** Для того, щоб багата середньовічна історія міста була доступною «на дотик», у межах концепції безбар'єрності в історичному центрі (Domkirkevarteret) та музеях використовуються спеціальні тривимірні тактильні макети. Наприклад, біля головного Собору Виборга (Viborg Domkirke) встановлено деталізовану бронзову тактильну модель храму, яка дозволяє людям із порушеннями зору тактильно вивчити архітектуру найбільшої гранітної церкви Скандинавії.

- **Впровадження системи God Adgang (Good Access):** Виборг активно використовує національну данську систему маркування доступності God Adgang. Завдяки цій сертифікації, громадські місця, культурні заклади та муніципальні будівлі міста проходять незалежний аудит, а детальна інформація про їхню реальну безбар'єрність (для 7 різних категорій фізичних та когнітивних порушень) публікується у відкритому реєстрі для зручного планування подорожей.
- **Доступна міська навігація:** Замість вибіркової адаптації знаків, у Виборзі діє комплексний посібник із міського маркування. На пішохідних вулицях інтегровано безперервні тактильні напрямні лінії для людей із порушеннями зору, а туристична інформація та знаки розробляються з урахуванням високої контрастності, чітких піктограм та спрощеного сприйняття тексту.

Цифрова безбар'єрність: «Розумна навігація»

Сучасна цифрова стратегія міста Виборг інтегрує інклюзивні рішення безпосередньо в міську інфраструктуру та цифрові сервіси, фокусуючись на подоланні бар'єрів рельєфу та відкритті туристичних маршрутів.

- **Цифрова доступність та навігація:** Муніципалітет Виборга не створює ізольованих застосунків, а інтегрує дані про міське середовище у загальнодоступні геоінформаційні системи та профільні путівники. На інтерактивних картах міста та в офіційних туристичних гайдах для кожної ключової зони зазначаються критичні інфраструктурні параметри: точне розташування зон відпочинку (лавок), кути нахилу вулиць і наявність адаптованих громадських просторів, що дозволяє людям з обмеженою витривалістю заздалегідь планувати безпечний маршрут.
- **Універсальний дизайн на шляху Hærvejen:** Будучи історичною та духовною столицею паломницького шляху Hærvejen Виборг активно адаптує міські ділянки цього маршруту. У межах міста та в прилеглих рекреаційних зонах (наприклад, у заповіднику Dollerup Bakker та біля історичного комплексу De Fem Halder) ключові пішохідні стежки облаштовують капітальним твердим покриттям, придатним для крісел-колісних та ролаторів. Поруч із головними історичними пам'ятками встановлюються інформаційні стенди, що мають дублювання шрифтом Брайля, високу графічну контрастність та цифрові QR-коди для переходу до аудіоописів і локальних гідів.

Економічна безбар'єрність: «Соціальна відповідальність»

Муніципалітет надає безкоштовні консультації архітекторів приватним власникам комерційних об'єктів в історичному центрі міста, допомагаючи адаптувати входи до крамниць за принципами універсального дизайну без руйнування старовинних фасадів.

- **Стратегія зайнятості Viborg-modellen:** Політика працевлаштування в комуні координується через загальну муніципальну стратегію Viborg-modellen. Одним із її пріоритетних напрямків є залучення людей із тривалими обмеженнями працездатності та інвалідністю до

роботи на базі муніципальних установ і приватних компаній. Завдяки системі компенсаційних виплат та залученню персональних джоб-коучів, місто створює умови для захищеної зайнятості та гнучких робочих місць під індивідуальні потреби людини.

Освітня безбар'єрність: «Культура для всіх»

Центр візуальної культури VIA University College та всесвітньо відома анімаційна школа The Animation Workshop є головними драйверами інновацій та розвитку медіамистецтв у місті, завдяки чому Виборг отримав статус Креативного міста ЮНЕСКО.

- **Регіональна інклюзивна мережа:** Місто активно інтегрує інклюзивні стандарти в культурне життя громади. Замість локальних вузьких ініціатив, Виборг бере участь у масштабних культурних угодах Данії, спрямованих на те, щоб люди з інвалідністю виступали не лише глядачами, а й безпосередніми творцями контенту. Фінансування та архітектурна адаптація здійснюються суворо за національними будівельними нормами, що гарантує безбар'єрність навчальних кампусів VIA University College для студентів у кріслах-колісних та створення доступного цифрового контенту.

Суспільна та громадянська безбар'єрність: «Співпраця з першого дня»

У Виборзі діє суворе правило: представники Ради людей з інвалідністю залучаються до проєктування міських об'єктів та просторів на стадії ідеї, а не після завершення будівництва. Це дозволяє уникнути архітектурних помилок і дороговартісних переробок, що робить інклюзію економічно вигідною для міського бюджету.

- **Муніципальна політика Viborg Kommune (Handicappolitik):** Офіційна стратегія розвитку інклюзивного суспільства базується на загальнонаціональних директивах рівних можливостей. Вона гарантує, що інтереси громадян із фізичними та ментальними порушеннями враховуються під час ухвалення будь-яких муніципальних рішень - від модернізації міського кризового кризебезрезпечення до капітальних інфраструктурних планів.
- **Раннє залучення Ради людей з інвалідністю (Handicaprådet):** Місто реалізує принцип раннього включення експертів через два спеціалізовані підкомітети Ради людей з інвалідністю. Будь-який архітектурний чи містобудівний проєкт комуни обов'язково проходить експертний аудит цих груп ще на етапі ескізів та креслень, що забезпечує реальну безбар'єрність нових капітальних об'єктів.

Виборг на практиці продемонстрував, що інклюзивність - це не просто встановлення окремих пандусів, а створення стратегічної зв'язності всього міського простору, де інноваційні інженерні та ландшафтні рішення успішно долають складні природні та інфраструктурні перешкоди.

9. Кастельон-де-ла-Плана (Іспанія): Населення: ~170 000 осіб.
Переможець Access City Award 2021 (2-ге місце).

Для іспанського міста Кастельйон-де-ла-Плана ключовою стратегією є поєднання доступності транспорту з інклюзивним туризмом на узбережжі. Місто є лідером за когнітивною та сенсорною доступністю і є взірцем того, як інтегрувати інклюзивність у середземноморський міський ландшафт, поєднуючи модернізацію транспорту та доступність пляжів.

Plan de Accesibilidad de Castelló⁶⁷ - стратегічний документ, що регламентує поступове усунення архітектурних бар'єрів у всіх районах міста. При цьому в місті діє Consell Municipal de Benestar Social (Муніципальна рада соціального добробуту), а представники асоціацій людей з інвалідністю (зокрема COCEMFE) є обов'язковими учасниками комісій, що розробляють плани міської мобільності.

Фізична безбар'єрність: «Транспортна революція»

Ключовим досягненням стала система Castelló TRAM - мережа безрейкових тролейбусів що рухаються по виділених смугах. Всі зупинки мають високі платформи, що ідеально стикуються з підлогою транспорту (зазор менше 5 см). Це дозволяє людям на кріслах колісних заїжджати в салон без допомоги водія чи висування пандуса.

На кожному пішохідному переході нанесено послідовні малюнки-інструкції (зупинись-подивись-йди), що допомагає дітям та людям з розладами аутичного спектру безпечно перетинати дорогу.

Місто реалізувало програму «Пляж для всіх» на узбережжі, де встановлені дерев'яні настили до самої води, адаптовані роздягальні та надаються амфібійні крісла для купання.

- **Когнітивна безпека на дорогах:** На пішохідних переходах біля шкіл та громадських установ нанесено послідовні адаптовані піктограми-інструкції за методикою організації TEAVIAL (зупинись-подивись-автомобіль зупинився-йди) Це допомагає дітям та людям із розладами аутичного спектру (РАС) безпечно й без стресу перетинати проїжджу частину.
- **Сертифіковані інклюзивні пляжі (Puntos Accesibles):** Місто повністю адаптувало прибережну зону (зокрема пляж Playa del Pinar), яка офіційно сертифікована за найвищим іспанським державним стандартом універсальної доступності **UNE 170001**. Тут розгорнуто безперервні жорсткі дерев'яні настили до самої води, кабіни з адаптованими вбиральнями й душовими, а також працюють асистенти-рятувальники, що безкоштовно надають спеціальні амфібійні крісла для безпечного купання в морі.
- **Усунення архітектурних бар'єрів (Plataforma única):** У межах міського планування на центральних та історичних вулицях

⁶⁷ <https://recyt.fecyt.es/index.php/CyTET/article/view/92045/67289>

впроваджується концепція «єдиної платформи». Проїжджа частина та тротуар виконуються на одному рівні без вертикальних перепадів (бордюрів), а межа між ними маркується лише спеціальною тактильною плиткою та декоративними обмежувачами (болардами).

- **Універсальний дизайн дитячих просторів:** Відповідно до регіональних будівельних норм, модернізація дитячих майданчиків вимагає обов'язкової інтеграції інклюзивних елементів (адаптованих гойдалок, сенсорних панелей) та безбар'єрного гумового покриття, що дозволяє дітям на кріслах колісних гратися разом з однолітками.
- **Протокол інклюзивного сервісу TRAM:** Робота муніципального транспорту регулюється технічним регламентом, який зобов'язує водіїв проходити регулярне профільне навчання з етики спілкування та надання допомоги пасажиром із фізичними, сенсорними або когнітивними порушеннями.
- **Стратегія інклюзивного туризму:** Спільно з Valencia Tourism Board, місто координує розвиток «безбар'єрного кільця», стимулюючи місцеві готелі, музеї та ресторани проходити сертифікацію доступності, створюючи єдиний інклюзивний маршрут від середземноморського узбережжя до історичного центру міста.

Інформаційна безбар'єрність: «Місто, що говорить»

- **Технологія інклюзивного сканування (NaviLens):** Для створення безбар'єрного інформаційного простору місто використовує інноваційну систему маркування **NaviLens**. На зупинках громадського транспорту (зокрема мережі Castelló TRAM) та головних туристичних об'єктах розміщуються спеціальні висококонтрастні кольорові смарт-коди. Пасажири та туристи з порушеннями зору за допомогою мобільного додатка сканують ці мітки з відстані до 15 метрів (навіть під гострим кутом та без фокусування камери), після чого система миттєво зачитує вголос точний розклад транспорту, опис локації, напрямок руху та попередження про можливі перешкоди.

Цифрова безбар'єрність: «Інтерактивна мапа перешкод»

- **Муніципальний геопортал (Geoportal de Castelló):** Місто розгорнуло та активно розвиває офіційний муніципальний геопортал на ArcGIS Hub, який координується Ayuntamiento de Castelló. До цієї інтерактивної картографічної системи інтегруються шари просторових даних, які дозволяють користувачам у реальному часі перевіряти міську інфраструктуру: розташування та статус безбар'єрних паркомісць для людей з інвалідністю, зони облаштованих пішохідних переходів, а також доступність громадських будівель, що спрощує автономне пересування містом.

Економічна безбар'єрність: «Інклюзивний бізнес»

Муніципалітет Кастельйон-де-ла-Плана спільно з урядом автономії Валенсія впроваджує фінансові механізми підтримки малого бізнесу з метою адаптації комерційного простору до потреб маломобільних груп населення.

- **Субсидії на покращення естетики та доступності (Adecuación de locales comerciales):** У межах муніципального плану відновлення історичного центру міста виділяє цільові субсидії для модернізації комерційних об'єктів. Підприємці можуть отримати компенсації за проведення будівельних робіт з універсального дизайну: встановлення автоматичних дверей, ліквідацію перепадів висоти, переобладнання внутрішніх санвузлів під потреби користувачів крісел колісних, а також заміну високих прилавків на нижчі, ергономічні моделію
- **Грантова підтримка та сертифікація (Ayudas de la Cámara de Comercio):** За підтримки Торгової палати Кастельйона для локального ритейлу та туристичного сектору діють цільові програми співфінансування. Вони покривають суттєву частину витрат на аудит приміщень та отримання офіційних сертифікатів доступності (наприклад, державного стандарту UNE 170001 за універсальну безбар'єрність), стимулюючи приватний сектор ставати частиною інклюзивних туристичних маршрутів міста.

Освітня безбар'єрність: «Навчання без бар'єрів»

Служба інклюзії та різноманітності (UAD): На базі провідного міського Університету Жауме I (Universitat Jaume I) на постійній основі діє спеціалізована муніципально-освітня служба **Unitat d'Atenció a la Diversitat (UAD)**, яка забезпечує повний комплексний супровід студентів з інвалідністю, хронічними захворюваннями та особливими освітніми потребами. Діяльність служби включає архітектурну адаптацію аудиторій і кампусу, надання персональних технічних засобів, супровід перекладачів жестової мови під час лекцій, адаптацію екзаменаційних матеріалів, а також залучення студентів-волонтерів як гідів-асистентів.

Суспільна та громадянська безбар'єрність: «Постійний діалог»

Громадянський контроль та планування: Муніципальна рада соціального добробуту (Consell Municipal de Benestar Social) спільно з представниками асоціацій людей з інвалідністю (зокрема конфедерацією COCEMFE) є обов'язковими учасниками профільних комісій, які розробляють та затверджують Плани сталої міської мобільності (PMUS - Plan de Movilidad Urbana Sostenible). Це гарантує безбар'єрність інфраструктури на етапі ескізів.

Кастельйон-де-ла-Плана практично довів, що інклюзивність є потужним чинником розвитку успішного локального туризму. Створення повністю безбар'єрних прибережних зон відпочинку (пляжів) та впровадження сучасної системи громадського транспорту (Castelló TRAM) зробило місто максимально привабливим для всіх категорій мандрівників. Досвід Кастельйона став взірцевим європейським прикладом того, як сучасні цифрові та транспортні рішення успішно компенсують архітектурні недоліки й рельєфні обмеження старого історичного міста.

10. Юрмала (Латвія): Населення: ~50 000 осіб.

Юрмала - це унікальний для країн Балтії та всієї Східної Європи приклад того, як велике курортне місто з радянською інфраструктурною спадщиною послідовно трансформується у європейський взірець безбар'єрності. Місто отримало престижне третє місце на європейському конкурсі Access City Award 2017 від Європейської Комісії за видатні досягнення у створенні інклюзивної інфраструктури для відпочинку та оздоровлення.

Головним вищим документом міського планування є **Jūrmalas attīstības stratēģija 2010.–2030. gadam**⁶⁸ (Стратегія розвитку Юрмали). У цьому документі екологічна, архітектурна та інформаційна доступність середовища офіційно визначена як один із базових факторів конкурентоспроможності та сталого розвитку міжнародного оздоровчого курорту.

Для прямого діалогу з громадою при міській раді (Думі) створено та активно діє **Консультативна рада з питань інвалідів** (Invalidu lietu konsultatīvā padome). Представники локальних і національних громадських організацій людей з інвалідністю, які входять до її складу, виступають обов'язковими експертами-аудиторами. Відповідно до латвійських стандартів будівництва (LBN), міські проекти капітальної реконструкції вулиць, вокзалів, пляжів чи парків проходять обов'язкове погодження з радою, що гарантує захист прав маломобільних груп населення ще на етапі ескізів.

1. Фізична безбар'єрність: «Доступне море»

Юрмала створила одну з найкращих у країнах Балтії мереж доступних пляжів (зокрема в районах Каугурі та Яункемері). На узбережжі встановлено довгі дерев'яні настили, що ведуть безпосередньо до лінії води, облаштовано зони відпочинку з роздягальнями й душовими адаптованої висоти, а також безкоштовно надаються спеціальні амфібійні крісла для купання людей з інвалідністю. Усі залізничні станції на курортному маршруті поступово модернізуються, а міська автобусна мережа повністю адаптована під потреби маломобільних груп населення.

- **Муніципальний стандарт облаштування пляжів (Peldvietu pīeejamība):** Параметри безбар'єрності прибережної зони регулюються Обов'язковими правилами самоврядування Юрмали та Латвійським будівельним кодексом. Вони визначають жорсткі технічні вимоги до облаштування так званих «пунктів доступності» (Pīeejamie punkti). Крім інфраструктури, у літній сезон місто фінансує роботу сертифікованих асистентів-рятувальників на пляжах Каугурі та Яункемері, які допомагають людям на кріслах-колісних безпечно зайти у воду та вийти з моря.
- **Універсальний дизайн лісопарку Дзінтарі (Dzintaru mežaparks):** Адаптація головної рекреаційної зони міста виконана за принципами універсального дизайну. У лісовій зоні парку створено безперервну мережу доріжок із твердим і рівним покриттям, придатним для

⁶⁸ <https://www.jurmala.lv/lv/jumalas-attistibas-strategija-2010-2030-gadam>

крісел-колісних та ролаторів. Дитячі та спортивні зони обладнані інклюзивними гойдалками та елементами, а для людей із порушеннями зору на входах встановлено тактильні рельєфні карти парку.

- **Спільна модернізація залізничних станцій (LDz modernizācija):** У межах національної програми Латвійської залізниці пасажирські платформи на лінії Рига-Юрмала (зокрема станції *Bulduri, Dzintari, Majori, Dubulti, Sloka, Ķemeri* та інші) повністю перебудовані під єдиний європейський стандарт висоти (550 мм від рівня рейок). Це забезпечує безбар'єрний вихід на платформу з нових електропотягів Škoda без використання висувних рамп. Станції, що мають перепади висоти, оснащені пандусами або пасажирськими ліфтами.
- **Безкоштовний доступний міський транспорт:** Відповідно до рішень самоврядування, для всіх задекларованих мешканців Юрмали діє 100% безкоштовний проїзд у міських автобусах. Весь муніципальний автопарк складається суто з низькопідлогових автобусів, обладнаних відкидними апарелями для крісел-колісних, електронними табло високої контрастності та автоматичними системами голосового оголошення зупинок.
- **Служба соціального транспорту (Specializētais transports):** Соціальна служба Юрмали (Jūrmalas Labklājības pārvalde) забезпечує роботу спеціалізованого транспорту для перевезення маломобільних груп населення. Мешканці з важкими порушеннями опорно-рухового апарату, які не можуть скористатися звичайним автобусом, мають право на субсидовані або безкоштовні поїздки до медичних і соціальних установ на спеціально обладнаних мікроавтобусах із підйомниками.

Інформаційна безбар'єрність: «Сенсорне місто»

Юрмала послідовно впроваджує інтегровані рішення для людей із порушеннями зору та слуху, забезпечуючи безперервність інформаційного простору від транспортних хабів до зон відпочинку.

- **Тактильна та рельєфна навігація:** В історичних та рекреаційних зонах міста (зокрема в лісопарку «Дзінтарі» та на підходах до пляжів) встановлено тривимірні тактильні карти-схеми з рельєфними елементами. Усі інформаційні стенди, покажчики та міські знаки дублюються міжнародним шрифтом Брайля. Пішохідні зони, перехрестя та перони вокзалів облаштовані безперервною тактильною плиткою (напрямні та попереджувальні лінії).
- **Звукова та візуальна інфраструктура:** Усі регульовані пішохідні переходи оснащені сучасними світлофорами зі звуковим дублюванням сигналів та пристроями акустичної орієнтації, які автоматично змінюють гучність залежно від рівня міського шуму. Крім того, на ключових зупинках громадського транспорту встановлено електронні інформаційні табло високої контрастності, що дублюють актуальний розклад та час прибуття автобусів звуковим оповіщенням.

Цифрова безбар'єрність: «Розумний курорт»

Сучасна цифрова стратегія самоврядування Юрмали спрямована на інтеграцію даних про безбар'єрність безпосередньо в офіційні інформаційні ресурси міста та загальнолатвійські інклюзивні платформи.

- **Муніципальне та національне картографування:** Замість створення ізольованих додатків, Юрмала інтегрує дані про доступність міського середовища до офіційного порталу міста. Детальна інформація про безбар'єрні туристичні маршрути, адаптовані готелі, санаторії та медичні заклади інтегрована в інтерактивну карту міста та синхронізована із загальнонаціональною латвійською платформою доступності **Mapeirons**. Цей цифровий інструмент дозволяє користувачам застосовувати гнучкі фільтри за типом інвалідності (оцінюючи статус об'єктів для людей на кріслах колісних, осіб із порушеннями зору чи слуху) для самостійного планування відпочинку.
- **Інтегрована тактильна та аудіонавігація:** Створення безбар'єрного інформаційного простору в місті регулюється загальним планом розвитку інфраструктури, а не окремими підпрограмами. Головні туристичні та природні маршрути курорту (включаючи історичну вулицю Йомас та природні стежки національного парку Кемері) облаштовані інформаційними пілонами з QR-кодами. Сканування цих міток дозволяє гостям безкоштовно активувати офіційні цифрові аудіогіди та тифлокоментарі (аудіоописи) латиською, англійською та іншими мовами.

Економічна безбар'єрність: «Курортно-реабілітаційний сектор»

Самоврядування Юрмали визначає медичний туризм та експорт реабілітаційних послуг ключовим драйвером міської економіки. Місто стратегічно підтримує мережу санаторіїв та курортних готелів, які виступають інклюзивними роботодавцями і сертифікованими надавачами медичних послуг.

- **Муніципальні інструменти підтримки (Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi):** Самоврядування не має повноважень змінювати загальнодержавні податки на прибуток, проте активно використовує свій головний фінансовий важіль - гнучку систему пільг на податок за нерухомість. Відповідно до Обов'язкових правил міста (Saistošie noteikumi), Юрмала надає суттєві податкові знижки (до 90%) комерційним закладам, підприємствам та готелям, які інвестують у капітальну адаптацію середовища й створюють інклюзивні номери понад обов'язкові будівельні нормативи, або виступають великими роботодавцями для осіб з інвалідністю.
- **Співпраця з Національним реабілітаційним центром «Vaivari»:** Розвиток безбар'єрного простору координується в партнерстві з державним центром «Вайварі». Муніципалітет виступає співорганізатором і фінансовим партнером міжнародних та національних змагань з адаптивного й паралімпійського спорту, а

також допомагає інтегрувати пацієнтів центру в міську інфраструктуру (створення безбар'єрних виїздів з території центру безпосередньо до адаптованих пляжів Яункемері).

Освітня безбар'єрність: «Інклюзивний спорт»

Освітньо-спортивна база центру «Vaivari»: На базі Національного реабілітаційного центру «Вайварі» на постійній основі діє спеціалізоване Спортивне відділення (Sporta nodaļa), яке працює у тісній координації з Латвійським паралімпійським комітетом. Цей комплекс є провідною національною освітньо-тренувальною платформою для розвитку адаптивного спорту. На базі відділення регулярно організують міжнародні табори, тренінги та інтеграційні семінари, де профільні фахівці, фізіотерапевти й спортивні інструктори з різних країн проходять сертифіковане навчання за методиками адаптації фізичної культури для людей із важкими порушеннями опорно-рухового апарату та сенсорними розладами.

Суспільна та громадянська безбар'єрність: «Громада контролює»

Впровадження безбар'єрного середовища в Юрмалі базується на принципі прямого залучення громадянського суспільства до контролю за розподілом бюджетних коштів та проектуванням міста.

- **Консультативна рада з питань інвалідів (Invalidu lietu konsultatīvā padome):** Замість окремої тимчасової програми, у місті на постійній основі діє офіційний орган при самоврядуванні Юрмали. Відповідно до будівельних нормативів Латвії, жоден проєкт капітального будівництва, реконструкції чи благоустрою інфраструктури (включаючи вокзали, пляжі, школи та дороги) не може отримати фінансування, пройти державну експертизу або бути прийнятим в експлуатацію без обов'язкової попередньої експертизи та офіційного погодження цією Радою, до якої входять лідери профільних громадських організацій.
- **Групові будинки та квартири підтримуваного проживання (Grupu dzīvokļi):** Соціальна служба Юрмали (Jūrmalas Labklājības pārvalde) реалізує довгострокову програму забезпечення спеціалізованим житлом. Замість закритих інтернатів старого типу, місто створює індивідуальні квартири та групові будинки для людей із важкими ментальними чи фізичними порушеннями. Житло проєктується за стандартами універсального дизайну, оснащується автоматичними підйомниками, безбар'єрними санвузлами та сучасними елементами систем «розумного дому» (дистанційне керування світлом, датчики безпеки та автоматичне відкривання дверей).
- **Семінари з культури обслуговування (Pašvaldības mācību programmas):** Муніципальний Туристичний інформаційний центр спільно з громадськими організаціями (зокрема об'єднанням Apeirons) регулярно організує сертифіковані тренінги для локального бізнесу. Персонал юрмальських готелів, ресторанів, спа-комплексів та музеїв

безкоштовно навчається міжнародних стандартів обслуговування мандрівників з інвалідністю, включаючи етику комунікації, надання фізичної допомоги та роботу з людьми з когнітивними порушеннями.

Юрмала практично довела, що архітектурна та інформаційна недоступність - це прямі економічні втрати для громади. Зробивши природні ресурси та узбережжя безбар'єрними, місто залучило нову масштабну категорію платоспроможних туристів, пацієнтів санаторіїв та їхніх родин з усієї Європи, які раніше оминали цей балтійський регіон.

VI. Взірці інклюзивності на прикладі 5 селищних громад Європи

Хоча основна увага премії Access City Award зосереджена на великих містах, існують невеликі європейські громади та селища, які стали світовими взірцями інклюзивності завдяки розумному використанню ландшафту та місцевих бюджетів. Їх варто розглянути як приклад для невеликих для невеликих українських сільських та селищних громад.

1. Капелль-оп-ден-Бос (Бельгія): Населення: ~9 000 осіб.

Фламандська комуна Kapelle-op-den-Bos на практиці доводить, що невеликий муніципалітет може успішно реалізовувати стандарти інклюзивності завдяки інтеграції безбар'єрності в капітальні містобудівні плани.

- **Стратегія мобільності та доступності (Visie rond mobiliteit):** Місцева влада ухвалила комплексний стратегічний план Visie rond mobiliteit en toegankelijkheid на Kapelle-op-den-Bos⁶⁹, спрямований на усунення інфраструктурних перешкод для людей із порушеннями опорно-рухового апарату та батьків із дитячими візками. Замість точкового ремонту, у межах реконструкції ядра громади та центральних громадських будівель (включаючи мерію, культурний центр GC de oude pastorie та центральні площі) впроваджується безбар'єрне зшивання простору: прокладання рівного дорожнього покриття без перепадів висоти й порогів, а також інтеграція адаптованих вуличних меблів для маломобільних груп.
- **Інтеграція у транспортну систему Hoppin:** Цифрова та транспортна доступність у комуні забезпечується в межах загальнофламандської реформи мобільності. Через офіційну цифрову платформу та мобільний застосунок **Hoppin** мешканці громади можуть планувати комбіновані поїздки та заздалегідь бронювати інклюзивні гнучкі мікроавтобуси (flexbus). Ці адаптовані автобуси «за викликом» підвозять пасажирів із кріслами-колісними від найближчих зупинок безпосередньо до залізничної станції Капелль-оп-ден-Бос (Kapelle-op-den-Bos Station) або регіональних медичних вузлів.
- **Соціальна інклюзія та адаптовані простори:** Самоврядування активно фінансує проекти соціалізації людей похилого віку та осіб з інвалідністю на базі публічних рекреаційних зон. Громадські простори та парки комуни поетапно облаштовуються спеціалізованими

⁶⁹ <https://www.kapelle-op-den-bos.be/toegankelijkheid>

адаптивними столами для пікніків та елементами інклюзивних терапевтичних садів, де висота конструкцій та підходи пристосовані для людей на кріслах-колісних, що знижує рівень соціальної ізоляції вразливих груп населення.

2. Ловран (Хорватія): Населення: ~4 000 осіб.

Хорватський муніципалітет Lovran на практиці демонструє, як невелика історична громада на скелястому узбережжі Адріатики може послідовно адаптувати складний природний рельєф під потреби маломобільних груп населення.

- **Адаптація набережної Лунгомаре (Šetnica Lungomare):** Курортна інфраструктура міста розвивається у межах загального плану просторового благоустрою та європейських грантів транскордонного співробітництва. На знаменитому 12-кілометровому прибережному променаді імені Франца Йосифа I (Lungomare), що з'єднує Ловран з Опатією, поетапно ліквідують історичні бар'єри. Складні скелясті ділянки зі сходами дублюються пологими капітальними з'їздами й бетонованими рампами з безпечними поручнями, що відкриває доступ до прогулянок для користувачів крісел-колісних та літніх людей з ролаторами.
- **Універсальний дизайн пляжів (Pristupačne plaže):** Замість локальних підпрограм, адаптація пляжних зон координується за міжнародними критеріями екологічного маркування «Блакитний прапор» (Plava zastava), володарем якого є головний міський пляж Кварнер (Plža Kvarner). Тут облаштовано спеціальний повноцінний інклюзивний пункт відпочинку: змонтовано пологу залізобетонну рампу зі спеціальним покриттям для безпосереднього та безпечного спуску у воду, обладнано адаптовані душові та вбиральні, а також безкоштовно надаються спеціальні амфібійні крісла-коляски типу Aquatic для купання у супроводі рятувальників.
- **Брошури та навігація в історичному центрі (Starogradska jezgra):** Інформаційна безбар'єрність у середньовічному ядрі Ловрана реалізується через посібники Туристичного інформаційного центру міста. Для полегшення орієнтації на вузьких і звивистих брукованих вулицях ключові історичні пам'ятки (як-от романська Церква Святого Юрія та Середньовічна вежа) облаштовуються вивісками з високою графічною контрастністю, чіткими піктограмами, текстом Easy-to-Read та дублюванням шрифтом Брайля для людей із порушеннями зору.

3. Селище Капальбіо (Італія). Населення: ~4 000 осіб.

Селище Капальбіо є компактною сільською громадою в регіоні Тоскана (провінція Гроссето) - це класичне італійське укріплене поселення, розташоване

на вершині пагорба навколо середньовічного замку VIII століття, оточене подвійним оборонним муром.

- **Універсальний дизайн історичної спадщини:** Невелика середньовічна селищна громада, яка повністю адаптувала історичну скельну фортецю для маломобільних груп. Старовинні круті вулички облаштовані прихованими антиковзними пандусами, інтегрованими в кам'яне мощення, а на замкових стінах встановлено прозорі ліфти, які не псують автентичний вигляд пам'ятки.
- **Інклюзивний екотуризм та доступне узбережжя:** Селище повністю адаптувало свою природну рекреаційну зону та дикі пляжі. Прокладено широкі дерев'яні настили до самої води, встановлено тактильні карти заповідних зон, а муніципалітет безкоштовно надає амфібійні крісла колісні для купання. За комплексний підхід селище отримало спеціальну відзнаку Єврокомісії за доступність природно-історичної спадщини в межах Access City Award.

4. Гурдан-Поліньян (Франція): Населення: ~1 200 осіб.

Ця крихітна комуна в передгір'ї Піренеїв (департамент Верхня Гаронна) є зразком того, як невелике сільське поселення на складному рельєфі може забезпечити безбар'єрність за допомогою державних та регіональних інструментів планування.

- **Державна програма доступності Ad'AP (Agenda d'Accessibilité Programmée):** Уся модернізація інфраструктури комуни здійснюється у межах офіційного французького містобудівного інструменту Ad'AP (Програма порядку денного доступності). Цей обов'язковий план дій, затверджений на рівні префектури, регламентує покрокове усунення архітектурних бар'єрів та фінансує створення «безшовного» безбар'єрного пересування між усіма муніципальними об'єктами. Через розташування поселення на схилі, пагорби та перепади висоти долаються за допомогою капітальної мережі пологих пандусів-терас, які надійно з'єднують житлові сектори з ключовими точками надання послуг.
- **Інтегрований мультисервісний центр (Maison France Services):** Для оптимізації громадського простору та фінансів, у Гурдан-Поліньяні реалізовано популярну французьку модель єдиного інклюзивного хабу. Замість окремих застарілих будівель, у селищі діє модернізований багатофункціональний простір, який об'єднує під одним дахом мерію, поштове відділення, кабінети соціальних послуг та громадський клуб. Кожна зона цієї будівлі повністю спроектована за стандартами універсального дизайну: входи позбавлені порогів, встановлено автоматичні розсувні двері, тактильні напрямні та адаптовані санвузли.
- **Підтримка інклюзивного агротуризму (Tourisme & Handicap):** Розвиток економічної доступності у сільській місцевості підтримується через державну систему сертифікації та регіональні

субсидії для фермерських господарств. Місцеві агровиробники за фінансової допомоги департаменту отримують цільові мікрогранти на адаптацію своїх локацій до стандартів національного знака якості Tourisme & Handicap. Фінансування спрямовується на облаштування доступних під'їздів, розширення дверних отворів, створення дегустаційних залів без порогів та інклюзивних вбиралень для мандрівників із фізичними чи сенсорними порушеннями.

5. Лас-Росас-де-Вальдеройо (Іспанія): Населення: ~300 осіб.

Цей крихітний муніципалітет в автономній спільноті Кантабрія є унікальним прикладом того, як мікрогромада в депресивному сільському регіоні стримує відтік населення завдяки перетворенню території на безбар'єрний простір для екологічного та культурного туризму.

- **Стратегія боротьби з депопуляцією (План Reto Demográfico):** Розвиток безбар'єрного середовища фінансується за рахунок державних грантів у межах іспанської програми Reto Demográfico (Демографічний виклик) та європейських фондів розвитку сільських територій (FEADER). Замість ізольованих екопроектів, громада інтегрує доступність у туристичні активи: створення інклюзивної інфраструктури дозволило залучити нові потоки мандрівників і відкрити локальні сімейні бізнеси (адаптовані сільські готелі - casas rurales).
- **Екостежка вздовж водосховища Ебро (Sendero accesible):** Фізична доступність дикої природи реалізована через будівництво спеціальної орнітологічної та прогулянкової екостежки на березі водосховища Ебро (Embalse del Ebro). Відповідно до іспанських стандартів доступності природних парків, маршрут прокладено у вигляді капітальних дерев'яних настилів із бічними бортиками безпеки та спеціальних доріжок зі щільного, екологічно стабілізованого ущільненого ґрунту (без використання штучного м'якого покриття). Це забезпечує ідеальний хід для крісел-колісних і дитячих візків без руйнування природного ландшафту.
- **Доступна археологічна спадщина та інклюзивні табори:** Освітня та культурна безбар'єрність базується на унікальному локальному ресурсі - залишках затопленого та прибережного середньовічного поселення та археологічних зонах регіону. Громада спільно з волонтерами й науковими інституціями Кантабрії організує літні інклюзивні табори й археологічні воркшопи. Для того, щоб люди з інвалідністю могли брати участь у дослідженнях, місця розкопок облаштовуються піднятими робочими платформами, пандусами та полегшеними тактильними симуляторами для промивання й аналізу знахідок.
- **Інклюзивне маркування природних маршрутів:** Інформаційна безбар'єрність на екостежці базується на національних стандартах контрастності. Замість складних електронних пристроїв, на маршруті

встановлено тактильно-візуальні інформаційні стенди з дублюванням шрифтом Брайля та великими рельєфними піктограмами, орієнтованими також на людей із когнітивними порушеннями. Стенди оснащені пасивними QR-кодами, сканування яких дозволяє запускати аудіоописи маршруту та дізнаватися відстані до найближчих зон відпочинку на екрані смартфона.

VII. Короткий підсумок аналізу. Кейс для України.

Ми розглянули 15 прикладів (5 великих і 10 малих європейських міст), які охоплюють:

1. Транспорт (Берлін, Люксембург, Відень).
2. Рельєф та історію (Барселона, Бреда, Яніна).
3. Клімат (Шеллефтео, Бурос).
4. Цифрові рішення (Стокгольм, Кастельйон-де-ла-Плана).
5. Соціальну інклюзію (Відень, Чеське Будейовіце, Бурос).

Приклади 5 селищних громад Європи наведені для розуміння, що навіть невеликі громади, що не мають таких значних бюджетних коштів як європейські багатотисячні міста, здатні бути лідерами та взірцями створення безбар'єрного простору та інклюзивних рішень.

Досвід Берліна показує, що доступність історичної спадщини можлива без руйнування архітектури. Як приклад, у Берлінському соборі встановлено сучасні непомітні ліфти, що з'єднують рівень вулиці з аркадами.

Досвід Барселони є надзвичайно актуальним для українських міст із вираженням рельєфом (Київ, Дніпро, Черкаси). Встановлення вуличних ліфтів та ескалаторів замість нескінченних сходів - це єдиний спосіб зробити такі міста інклюзивними.

Для України досвід Стокгольма є цінним у створенні національного реєстру доступності об'єктів. Використання відкритих даних для інклюзивних мап - це те, що може бути реалізовано в межах цифровізації українських міст уже сьогодні.

Досвід Парижа демонструє, як масштабні процеси можуть стати шансом не просто «ремонтувати», а повністю змінити інклюзивну логіку міста за короткий термін.

Досвід Шеллефтео критично важливий для північних та східних областей України, а досвід Яніни - пряма інструкція для інклюзивної реставрації наших фортець, замків та визначних садиб.

Приклад невеликого селища Гурдан-Полінья показує, як об'єднати всі послуги в одній будівлі (ЦНАП/пошта/клуб) і зробити її ідеально доступною, замість того, щоб намагатися адаптувати 5 старих розрізнених приміщень, а приклад Лас-Росас демонструє, що інклюзивність може бути економічною стратегією виживання села - залучення ветеранів на реабілітацію або туристів з інвалідністю створює нові робочі місця.

VIII. Стратегічні рішення із безбар'єрності. Європа та Україна.

1. Порівняльна таблиця стратегічних рішень європейських міст

Категорія рішення	Місто	Технічна реалізація	Ефект для громади	Можливість адаптації в Україні
Архітек- турна спадщи- на	Бреда	Технологія «перевернутої бруківки» (шліфування старого каменю).	Збереження естетики старого міста при 100% доступності для крісел колісних і дитячих візків.	Висока. Актуально для Львова, Чернівців, Кам'янця-Подільсь- кого.
Міський рельєф	Барсе- лона, Люкс- ембур- г	Система вуличних ліфтів та фунікулерів, інтегрованих у транспортну мережу.	Подолання вертикальних бар'єрів; мобільність старших людей у гористих районах.	Середня. Потребує значних інвестицій (Київ, Дніпро).
Транспо- рт	Берлі- н, Віден- ь	100% низькопідлоговий транспорт; аудіомаячки на зупинках; ліфти на кожній станції метро.	Самостійність пересування людей із порушеннями зору та опорно-рухового апарату.	Пріоритетна. Стандарт для оновлення автопарків у всіх містах.
Клімати- чна адаптац- ія	Шелл- ефтео	Підігрів тротуарів та пріоритетне очищення пішохідних зон від снігу/обледеніння.	Зниження травматизму; активність маломобільних груп у зимовий період.	Висока. Важливо для північних та східних регіонів України.
Цифрові рішення	Касте- льон, Сток- гольм	Коди Navilens для навігації без зору; відкрита база даних доступності об'єктів.	Можливість заздалегідь планувати безпечний маршрут через смартфон.	Дуже висока. Може бути реалізовано через «Дію» або міські застосунки.
Сенсорні та ментальні інклюзії	Пари- ж, Юрма- ла	«Тихі години» в ТЦ; тактильні карти в парках; спрощена мова (Easy-to-read).	Комфорт для людей з аутизмом, порушеннями зору та когнітивними розладами.	Висока. Потребує більше організаційних зусиль, ніж фінансових.

У наступній таблиці наведено зіставлення європейських практик із аналогічними ініціативами, що вже тестуються або реалізовані в українських громадах.

Сфера	Найкращий досвід ЄС	Приклад в Україні	Потенціал для масштабування
Транспорт	Відень/Берлін: 100% низькопідлоговий флот, ліфти на станціях.	Вінниця: Одне з перших міст, що системно оновлює трамвайний парк (VinWay) та закуповує 100% низькопідлоговий транспорт.	Впровадження єдиного стандарту закупівель для всіх громад.
Історичні центри	Бреда: Шліфована бруківка.	Львів: Проєкт реконструкції площі Двірцевої та пішохідних зон у центрі (використання гладкої плитки замість колотої бруківки).	Адаптація історичних зон без втрати автентичності.
Цифрові рішення	Стокгольм: Відкриті дані доступності.	Київ (Київ Цифровий): Додавання мапи доступних укриттів та пунктів обігріву з фільтрами для маломобільних груп.	Інтеграція мап доступності в державний застосунок «Дія».
Сенсорна доступність	Кастельон: Коди Navilens.	Рівне, Житомир: Встановлення звукових маячків на світлофорах та озвучення зупинок у транспорті.	Масштабування системи Navilens на великі залізничні вузли.
Природні зони	Виборг/Юрмала: Доступні лісові стежки та пляжі.	Київ: Облаштування інклюзивних пляжів (наприклад, «Дитячий», «Гідропарк») із кріслами-амфібіями.	Розробка стандартів для рекреаційних зон по всій країні.

Тож, в контексті України, варто згадати, що багато міст вже роблять кроки до створення безбар'єрного простору.

Місто Славутич як лабораторія безбар'єрності, стало першим в Україні, що підписало меморандум про безбар'єрність (листопад 2020 року). Тут тестуються рішення, аналогічні Чеському Будейовіце: інклюзивна освіта, безпорогові входи до муніципальних установ та спеціальне маркування для людей з когнітивними порушеннями.

Вінниця («Місто для всіх») роками вважається лідером інклюзивності в Україні. Місто не лише закуповує адаптований транспорт, а й створило міський «Центр реабілітації «Гармонія», який виступає головним аудитором усіх

інфраструктурних змін. Це пряма аналогія з моделлю Буроса (Швеція), де громадськість має реальний вплив на міське планування.

Досвід Львова в облаштуванні простору біля залізничного вокзалу (площа Двірцева) є еталонним. Тут реалізовано безшовний перехід від поїзда до трамвая та автобуса - рішення на рівні Берлінських вокзалів.

IX. Висновки: Стратегія імплементації європейського досвіду безбар'єрності в Україні

Аналіз створення безбар'єрного простору 15 європейських муніципалітетів свідчить, що безбар'єрність - це не одноразова акція, а безперервний процес в тому числі і процес трансформації мислення. Для України, яка перебуває у стані війни та готується до масштабного відновлення, цей досвід має стати фундаментом для нової державної політики.

1. Фізична відбудова: Від «будівельних норм» до «універсального дизайну»

Україна має унікальне (хоч і трагічне) «вікно можливостей» - відбудовувати зруйновані міста не за радянськими стандартами, а за принципами, які ми розглянули в Берліні та Відні.

- **Універсальний дизайн як обов'язкова умова:** Те, що необхідно для 10% населення є зручним і для 100% людей.
- **Вертикальна мобільність:** Для міст зі складним рельєфом приклади Барселони та Люксембурга доводять, що вуличні ліфти та ескалатори є частиною громадського транспорту, а не розкішшю. Це критично важливо для повернення ветеранів із пораненнями та для старших людей.
- **Кліматична стійкість:** Досвід Шеллефтео (підігрів тротуарів) варто впроваджувати на етапі реконструкції центральних площ та підходів до лікарень, що радикально зменшить сезонну ізоляцію маломобільних груп.

2. Цифрова безбар'єрність: Україна як інклюзивний хаб

Україна вже має потужний фундамент у вигляді застосунку «Дія». Досвід Стокгольма та Кастельона підказує шлях розвитку:

- **Національна мапа доступності:** Створення інтерактивного реєстру (як шведська *Accessibility Database*), де кожен об'єкт (аптека, ЦНАП, укриття) має верифіковані дані про ширину дверей, наявність пандуса та звукового маячка.
- **Впровадження стандартів Navilens:** Використання кольорових QR-кодів для навігації в метрополітенах та на вокзалах, що дозволить людям з порушеннями зору самостійно пересуватися.

3. Управлінська модель: «Нічого для нас без нас»

Європейський досвід (Бурос, Гронінген) показує, що найкращі рішення народжуються у співпраці з кінцевим користувачем:

- **Ради доступності з правом вето:** Громадам в Україні варто створити постійні комісії з ветеранів, людей з інвалідністю та батьків малолітніх дітей. Без їхнього схвалення жоден об'єкт, побудований за бюджетні кошти, не повинен прийматися в експлуатацію.
- **Моніторинг виконання European Accessibility Act:** Оскільки Україна прямує до ЄС, український бізнес та державні установи вже зараз мають адаптувати свої цифрові та фізичні послуги до стандартів ЕАА, щоб бути конкурентоспроможними.

4. Соціальна та ментальна інклюзія: Адаптація до потреб постраждалих від війни

Безбар'єрність - це не тільки фізичні перешкоди, а й психологічний комфорт:

- **Сенсорна доступність:** Впровадження «тихих годин» та спеціальних зон розвантаження в громадських місцях (досвід Парижа та Відня) є життєво необхідним для людей із ПТСР та сенсорною чутливістю.
- **Формат «Easy-to-read»:** Спрощення офіційної мови документів та вказівок для людей з когнітивними розладами внаслідок контузій чи травм.

На прикладах вищезгаданих європейських міст, зрозуміло, що безбар'єрність не є окремим разовим проектом, це - наскрізний принцип багаторічного муніципального управління, який показує, що не існує єдиного шаблону створення доступного середовища, і що українським громадам необхідний методологічний інструментарій для розробки власних стратегій, що базуються на інклюзивному діалозі та специфіці географічного розташування та локального ландшафту.

Ці приклади яскраво демонструють, що кожне місто через свої просторово-географічні, соціально-демографічні та ресурсні фактори вибудувало власну ефективну модель, що базується на децентралізованому підході, де вимоги Європейського акта про доступність (ЕАА) відіграють роль обов'язкового технологічного та правового фундаменту, а громада використовує ці стандарти як готовий алгоритм.

Рекомендації українським громадам

На перших етапах впровадження Національної стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, для українських громад цей процес має бути циклічним та ітераційним.

Для цієї мети необхідними циклами є:

- 1. Просторовий аудит:** Об'єктивна оцінка наявного рівня доступності архітектурної та транспортної інфраструктури.
- 2. Пріоритезація (Mapping):** Визначення ключових вузлів соціальної активності (адміністративні центри, медичні заклади, хаби).
- 3. Інклюзивне проєктування:** Розробка рішень за принципами універсального дизайну, а не лише «розумного пристосування» (пандусів).

4. Синхронізація бюджетів: Інтеграція заходів безбар'єрності у програми капітального будівництва та благоустрою.

Для цього необхідно здійснити **перехід від «об'єктної» до «маршрутної» безбар'єрності**.

Більшість українських громад фокусуються на адаптації окремих будівель (вхід до ЦНАПу чи лікарні). Європейські лідери (як Бреда та Виборг) проєктують безперервні маршрути. Замість того, щоб розпилювати кошти по всій громаді одночасно, варто почати створювати повністю безбар'єрні райони (кластери), поступово з'єднуючи їх:

Крок 1: Центр та транспортні хаби. Створення еталонного безбар'єрного «ядра» громади.

Крок 2: Соціальні коридори. З'єднання ядра з лікарнями, освітніми центрами та великими житловими масивами.

Крок 3: Рекреаційні зони. Адаптація парків, набережних та пляжів за зразком Юрмали чи Виборга.

Концепція 1: Людина має безперешкодно пройти шлях від дверей квартири до робочого місця або парку. Якщо на маршруті довжиною 2 км є лише один бордюр висотою 10 см - весь маршрут вважається нефункціональним.

Рекомендація 1: Впровадити в українських громадах «Карти пріоритетних маршрутів», де інфраструктура оновлюється комплексно (тротуар-зупинка-перехід-вхід у будівлю).

Універсальний дизайн - інструмент економії бюджету. Міста, як-от Шеллефтео та Бурос, доводять: інклюзія, закладена на етапі проєктування, потім не потребує додаткових витрат. Виправлення помилок після будівництва коштує в рази дорожче.

Після війни безбар'єрність вже не може бути «додатком» до бюджету - вона має стати фундаментом будь-якого будівництва. Масштабна відбудова дає шанс не «виправляти старе», а будувати нове за стандартами Універсального дизайну. Це набагато дешевше, ніж подальша адаптація.

Концепція 2: Проєктування просторів, якими однаково зручно користуватися всім: дітям, людям з протезами, старшим людям, вагітним жінкам та людям на кріслах колісних.

Рекомендація 2: Запровадити обов'язкову архітектурну експертизу на відповідність принципам Універсального дизайну для всіх проєктів, що фінансуються з бюджету або фондів відновлення України.

Цифрова безбар'єрність як ефективний засіб «видимості» бар'єрів. Кейси Кастельйона та Люксембурга показують, що інформація про доступність так само важлива, як і сама доступність.

Після війни громадам знадобиться точна дата-аналітика для управління ресурсами. Рішенням може стати створення цифрової карти доступності - це має бути не просто додаток, а інструмент управління зі зворотнім зв'язком.

Кожен об'єкт на балансі громади повинен мати «цифровий паспорт доступності». Це дозволить пріоритезувати ремонтні роботи там, де бар'єри найбільш критичні для великої кількості людей.

Концепція 3: Створення «цифрового двійника» доступності громади. Користувач повинен знати заздалегідь, чи працює ліфт у підземному чи наземному переході та чи є в кафе адаптована вбиральня чи меню шрифтом Брайля, а також мати можливість «легко» повідомити про виявлені бар'єри.

Рекомендація 3: Інтегрувати дані про доступність у державні та міські сервіси (наприклад, відображення безбар'єрних маршрутів у картах або додатках).

Економічна інтеграція замість соціальних виплат. Досвід Гронінгена та Яніни демонструє зміну фокусу з «утримання» на «активізацію».

Концепція 4: Створення умов для незалежного проживання та працевлаштування. Люди з інвалідністю стають платниками податків та активними споживачами послуг.

Рекомендація 4: Розвивати програми «підтриманого проживання» та субсидування робочих місць, що дозволить ветеранам та цивільним з інвалідністю швидше інтегруватися в економіку громади.

Культурна трансформація, залученість та співучасть. Найважливіший висновок з усіх кейсів: безбар'єрність - це не лише інфраструктура, це і ставлення. У Чеському Будейовіце та Відні інклюзія є частиною престижу міста.

Після війни бізнес буде активно відновлюватися. Громада має задати правила гри. Це може бути й запровадження місцевої системи стимулювання, пільг або маркетингових рішень для підприємств, які перевершують державні норми інклюзивності, в результаті чого комерційний сектор стане союзником громади у створенні безбар'єрного середовища за власні кошти.

Замість того, щоб щоразу шукати зовнішніх консультантів, громада має виростити власних фахівців (за прикладом Бурса чи Гронінгена). Варіантом може бути створення підрозділу, де працюватимуть люди з інвалідністю та профільні інженери, та/або рад безбар'єрності, до яких залучені представники інститутів громадянського суспільства та люди з інвалідністю. Вони мають здійснювати технічний нагляд за кожним об'єктом від проєктування до введення в експлуатацію і повинні мати реальні важелі впливу на прийняття рішень.

Концепція 5: Спільна відповідальність влади, бізнесу, інститутів громадянського суспільства та мешканців. Бізнес має пишатися своєю доступністю, а не сприймати її як обтяження та додаткові витрати. Влада має стимулювати бізнес та залучати «кінцевих споживачів» на всіх етапах вироблення та прийняття рішень.

Рекомендація 5: Проведення муніципальних конкурсів та сертифікацій (як «Toegankelijkheidsprijs» у Гронінгені) для стимулювання приватного сектору. «Просування» послуг безбар'єрного «бізнесу» на веб-ресурсах громад.

Резюме для України

Безбар'єрність - це єдиний шлях до повернення та утримання людського капіталу і в Україні і в конкретній громаді.

Після завершення війни стратегія громад має трансформуватися з «режиму виживання та точкових рішень» у модель повного циклу інклюзивного відновлення.

Коли бюджетні обмеження стануть менш критичними (завдяки репараціям, інвестиціям та фондам відбудови), громадам варто перейти до єдиної інтегрованої стратегії з чітким покроковим фазуванням.

Тож, після війни «безбар'єрність» має стати частиною бренду громади. Це допоможе залучати інвестиції, повертати людей з-за кордону та забезпечити гідне життя тим, хто захищав країну.

Головний урок європейського досвіду полягає в тому, що безбар'єрність - це вигідно.

Це - економічно, бо залучає більше людей до активного життя та споживання.

Це - демографічно, бо дозволяє людям старшого віку довше залишатися автономними.

Це - етично, бо визначає якість демократії в країні.

Україна має не просто копіювати «європейські рішення», а перейняти філософію «Дизайну для всіх», де простір підлаштовується під людину, а не людина під простір.

Х. Перелік використаних джерел:

1. Стратегія ЄС з прав осіб з інвалідністю на 2021-2030 роки: European Commission. Strategy for the rights of persons with disabilities 2021-2030. URL: europa.eu
2. European Accessibility Act (Директива EU 2019/882): EUR-Lex. Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council on the accessibility requirements for products and services. URL: europa.eu
3. Технічні специфікації взаємосумісності залізниць (PRM TSI): EUR-Lex. Commission Regulation (EU) No 1300/2014 on the technical specifications for interoperability relating to accessibility of the Union's rail system. URL: europa.eu
4. Регламент ЄС щодо повітряного транспорту (№ 1107/2006): EUR-Lex. Regulation (EC) No 1107/2006 concerning the rights of disabled persons and persons with reduced mobility when travelling by air. URL: europa.eu
5. Регламент ЄС щодо морського транспорту (№ 1177/2010): EUR-Lex. Regulation (EU) No 1177/2010 concerning the rights of passengers when travelling by sea and inland waterway. URL: europa.eu
6. Директива про вебдоступність (EU 2016/2102): EUR-Lex. Directive (EU) 2016/2102 on the accessibility of the websites and mobile applications of public sector bodies. URL: europa.eu
7. Європейська декларація про цифрові права та принципи: EUR-Lex. European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade (2023/C 23/01). URL: europa.eu
8. Моніторингові профілі Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю (UN CRPD): United Nations. Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) guidelines. URL: un.org
9. Правозахисні доповіді Європейського форуму інвалідності: European Disability Forum (EDF). Human Rights Report Series on Accessibility Standards. URL: edf-feph.org
10. Державний план дій «Berlin Inklusiv 2020-2025»: Senatsverwaltung für Integration, Arbeit und Soziales Berlin. Berliner Maßnahmenplan zur Umsetzung der UN-BRK. URL: berlin.de
11. Стратегія цифрового розвитку «Smart City Berlin»: Gemeinsam Digital: Berlin. Strategie für die digitale Transformation . URL: berlin.de
12. Офіційне керівництво з архітектурного планування «Berlin Design for All»: Senate Department for Urban Development and Housing. URL: zlb.de
13. Посібник з проектування відкритих просторів Public Space Design Guide: Outdoor barrier-free urban spaces manual. URL: zerobarriere.it
14. Універсальний план доступності Барселони (PAUB 2018-2026): Institut Municipal de Persones amb Discapacitat (IMPD). URL: barcelona.cat
15. Муніципальний план доступної торгівлі та послуг (PAUB - Зайнятість): Ajuntament de Barcelona. Impuls de l'accessibilitat universal. URL: barcelona.cat
16. Муніципальні субсидії та гранти на усунення архітектурних бар'єрів у житлі: Consorci de l'Habitatge de Barcelona. Ajuts a la rehabilitació d'accessibilitat. URL: consorcihabitatge.barcelona
17. Урбаністична стратегія доступності дитячих ігрових зон (Play Plan 2030): Barcelona City Council. Strategy for play in public spaces. URL: barcelona.cat
18. Офіційний протокол супроводу інклюзивного купання (Assisted Bathing): Protocol de suport al bany de Barcelona. URL: barcelona.cat
19. Стратегічний план міського розвитку «Agenda 2030 Strategy for Barcelona»: Municipal baseline indicator hub. URL: barcelona.cat
19. Довгостроковий стратегічний план розвитку міста «Vision 2040»: Stockholm City Council. Opportunities for Stockholm. URL: start.stockholm
20. Містобудівний та урбаністичний генеральний план «Stockholm City Plan»: City of Stockholm. Comprehensive urban architecture map. URL: vaxer.stockholm
21. Шведський національний будівельний регламент та кодекс доступності BBR: Boverket. Mandatory provisions and recommendations on accessibility. URL: boverket.se
22. Аналітичний звіт щодо інклюзії та безпеки просторів «Safety for all»: Royal Institute of Technology (KTH). Disability ombudsman research. URL: kth.se

24. Комплексна стратегія універсальної безбар'єрності «Accessibilité Universelle 2022-2026»: Ville de Paris. Plan handicap et inclusion municipale. URL: paris.fr
25. Міський посібник та інженерний стандарт «Guide Paris Accessible»: Mairie de Paris. Guide de l'accessibilité universelle et de l'espace public. URL: paris.fr
26. Проєкт «Райони підвищеної доступності» в межах концепції 15-хвилинного міста: Ville de Paris. Quartiers d'Accessibilité Augmentée. URL: paris.fr
27. Кліматичний та екологічний план інклюзивного розвитку «Smart City Wien»: Stadt Wien. Smart City Wien Rahmenstrategie. URL: wien.gv.at
28. Концепція міського розвитку та просторового планування «STEP 2025»: Urban Planning Solutions of Vienna. URL: vienna.business
29. Офіційний генеральний план розвитку міста «Wien-Plan (STEP 2035)»: Stadtentwicklungsplan STEP 2035. URL: wien.gv.at
30. Австрійський архітектурний та інженерний регламент «BIENE»: Stadt Wien (MA 37). Barrierefreies Planen und Bauen standard. URL: wien.gv.at
31. План політики диверсифікації, рівності та інклюзії (DGI 2025-2029): Gemeente Breda. Beleidsplan Inclusief Samenleven. URL: breda.nl
32. Порядок денний доступності та безбар'єрності Бреди: Bredase Agenda Toegankelijkheid. URL: <https://bredavooriedereen.nl>
33. Генеральний екологічний план розвитку міста «Omgevingsvisie Breda 2040»: Gemeente Breda. Sterk en Veerkrachtig architecture strategy. URL: breda.nl
34. Офіційні результати та апікаційне дос'є премії «Access City Award»: European Commission. Luxembourg City wins the Access City Award for its barrier-free architecture and inclusion policies. URL: <https://eurocities.eu/latest/luxembourg-scoops-eu-accessibility-award/>
35. Муніципальний стратегічний план сталої та безбар'єрної мобільності: Ville de Luxembourg. Mobility Plan City of Luxembourg: Integrated Accessible Infrastructure Report. URL: https://www.vdl.lu/sites/default/files/2024-07/VDL_Mobiliteitsplang_rappor%20t_EN-2024_accessible0207.pdf
36. Аналітичний огляд кращих практик доступності переможця премії 2023 року: European Union Publications Office. Access City Award: Skellefteå (Sweden) examples of best practices in making EU cities more accessible. URL: <https://op.europa.eu/webpub/empl/access-city-award-2023/en/>
37. Офіційний урядовий хаб та інструкції з імплементації цифрових та фізичних норм: European Commission. Access City Award: Skellefteå inclusive public spaces and digital tools hub. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/access-city-award-2023-examples-best-practice-making-eu-cities-more-accessible_en
38. Стратегічний інтегрований план розвитку міського середовища та стійкості: URBACT Platform. Integrated Action Plan for Urban Resilience and Inclusive Spaces in Ioannina. URL: https://urbact.eu/sites/default/files/2023-04/resilient_europe_ioannina_action_plan-final.pdf
39. Звіт про імплементацію національного плану доступності та індикаторів: AccessibleEU Centre. Accessibility Indicators: National Roadmap and Municipal Urban Interactions in Greece. - URL: https://accessible-eu-centre.ec.europa.eu/document/download/5c928a2c-a806-4475-82eb-290c042ed908_en?filename=EL_AccessibleEU_AccessibilityIndicators2023_Report_acc.pdf
40. Офіційний портал та культурна стратегія «Budweis 2028»: České Budějovice European Capital of Culture (Official Hub). URL: budejovice2028.eu
41. Програма Альянсу за доступність: Budweis 2028. Alliance for Accessibility Hub. URL: budejovice2028.eu
42. Програма міського інклюзивного тестування: Budweis 2028. Open Season Initiative. URL: budejovice2028.eu
43. Офіційне рішення Європейської Комісії щодо нагородження та кращих практик: European Commission Audiovisual Portal. Access City Award: Special Mention for Borås (Sweden). URL: <https://audiovisual.ec.europa.eu/en/media/video/I-287528>
44. Пресреліз та звіт незалежного аудиту переможця премії 2015 року: AEIDL. Borås wins the Access City Award for comprehensive approach to creating an accessible city for all. URL:

<https://www.aeidl.eu/news/news/boras-wins-the-access-city-award-2015-for-disabled-friendly-cities/>

45. Головний портал програми доступності та сталої мобільності: Groningen Bereikbaar (Official English Portal). URL: groningenbereikbaar.nl
46. Стратегія та партнерство інституцій для створення безбар'єрного руху: Groningen Bereikbaar. About Us and Smart Mobility Partnerships. URL: groningenbereikbaar.nl
47. Загальноєвропейський реєстр інклюзивних практик малих муніципалітетів: European Network for Accessible Tourism (ENAT). European Access City Award winners database. - URL: <https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.accessible-cities.2438>
48. Методологія та критерії відбору міст у Данії та ЄС: Sipotra Platform. ACCESS CITY Award guidelines and rules of contest. URL: <https://www.sipotra.it/wp-content/uploads/2024/10/ACCESS-CITY-Award-2024.pdf>
49. Рішення Європейської Комісії щодо лауреатів європейських премій доступності: European Commission. Archive of Access City Award finalists, contestants and rules. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/access-city-award-aca_en
50. Офіційний аплікаційний портал Єврокомісії для моніторингу муніципальних планів: European Commission. Access City Award application registry. URL: <https://access-city-award.ec.europa.eu/>
51. Аналітичний огляд європейської інклюзивної інфраструктури міст балтійського регіону: European Disability Forum (EDF). Discover the finalists and special mentions for the Access City Award. URL: <https://www.edf-feph.org/discover-the-finalists-for-2026-access-city-award/>
52. Офіційні результати конкурсу кращих практик доступності: European Commission. Winners of the Access City Award and special mentions. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/access-city-award-aca/winners-access-city-award-2026-best-accessibility-practices_en
53. Реєстр безбар'єрних муніципальних об'єктів та соціальних служб: Gemeente Kapelle-op-den-Bos. Toegankelijkheid en Lokale Loketten Welzijn (Official Hub). URL: kapelle-op-den-bos.be
54. Державний стандарт оцінки та маркування інклюзивності будівель: Inter Vlaanderen. Handboek Toegankelijkheid: Flanders Accessibility and Universal Design Codes. URL: inter.vlaanderen
55. Муніципальна інфраструктурна мапа та інклюзивні туристичні маршрути: Općina Lovran. Službeni portal: Razvoj turističke i urbane pristupačnosti (Lungomare Promenade data). URL: lovran.hr
56. Європейський паспорт доступності приватних та муніципальних об'єктів: Accessibility Croatia. Barrierefreiheit und Gastfreundschaft in Lovran (Villas Lovran). URL: <https://eselboeck.hr/en/barrierefreiheit/>
57. Аплікаційний звіт та відзнака Єврокомісії для селища Капалбіо: European Commission. Access City Award: Special mention for Capalbio (Italy) for outstanding accessibility of natural and historical heritage. URL: europa.eu
58. Муніципальний реєстр інклюзивних маршрутів та доступного туризму Тоскани: Comune di Capalbio. Portale ufficiale: Turismo accessibile, percorsi senza barriere e infrastrutture balneari inclusive. URL: capalbio.gr.it
59. Муніципальний реєстр доступності громадських та спортивних просторів: Mairie de Gourdan-Polignan. Les équipements sportifs, Pump Track et espaces de Loisirs multisports accessibles. URL: <https://www.gourdan-polignan.fr/equipements-sportifs/>
60. Урядовий індекс та порівняльний аудит якості життя та транспортної безбар'єрності: Ville de Rêve Platform. Classement et accessibilité de la commune de Gourdan-Polignan (31224). URL: <https://villedereve.fr/ville/31224-gourdan-polignan>
61. Національний реєстр інклюзивних практик та соціальних субсидій Cantabria: Gobierno de Cantabria. Dirección General de Vivienda: Ayudas a la accesibilidad universal en los municipios rurales. URL: viviendadecantabria.es

62. Аплікаційна та моніторингова база даних інклюзивного екотуризму: Spain Is Accessible (Red de Turismo Accesible). Red de espacios naturales y municipios rurales accesibles de España. URL: <https://www.turismoaccesible.es>